

บทที่ ๕

ปัญหาของชาวนาค่านสังคม และการเมืองการปกครอง

ปัญหาของชาวนาในค่านสังคม และการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาล
ที่ ๕ อาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้คือ

- ก. ปัญหาโจรผู้ร้าย
- ข. ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล
- ค. ปัญหาจากการขาดระเบียบแบบแผนราชการ
- ง. ปัญหาจากการเมืองระหว่างประเทศ
- ก. ปัญหาโจรผู้ร้าย

โจรผู้ร้ายเป็นปัญหาที่สร้างความลำบากให้แก่ชาวนามีขึ้น

โดยเฉพาะการโจรกรรมวัวควาย ซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในการทำนาของชาวนาในสมัยนั้น เมื่อวัวควายมีราคาสูงขึ้นก็ปรากฏว่าโจรชอบปล้น ลัก หรือขโมยวัวควายมากขึ้นด้วย^๑ คดีโจรกรรมวัวควายเกิดขึ้นชุกชุมมาก ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเจ้าหน้าที่มักไม่สามารถติดตามเอาวัวควายกลับคืนมาได้ เช่น ในปี ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓) เกิดคดีลักวัวควายที่เมืองเพชรบุรีชุกชุมทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดทั้งปีไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ ราย แต่เจ้าหน้าที่ก็จับผู้ร้ายไม่ได้เป็นส่วนใหญ่^๒ ในปีเดียวกันนั้นเกิดคดีลักวัวควาย ๑๗๑ ราย

^๑"เรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้นอธิบาย," เทศาภิบาล, (๑ เมษายน ๑๒๕) : ๓๒

^๒หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๕๒, หนังสือรายงานตรวจราชการของพระยาศรี-
สทเทพปลัดทูลฉลอง กระทรวงมหาดไทย กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ,
๓๑ มีนาคม ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓).

ที่เมืองอ่างทอง เจ้าหน้าที่จับตัวคนร้ายได้ของกลางเพียง ๓๓ ราย ได้แต่ของกลาง
 ไม่ได้คนร้าย ๓๖ ราย ที่จับไม่ได้ถึง ๑๐๒ ราย^๑ แสดงให้เห็นว่าการปราบโจร
 ผู้ร้ายลักวัวควายของเจ้าพนักงานไม่เป็นที่พอใจของชาวนาได้ ดังนั้นการโจรกรรม
 วัวควายจึงเป็นปัญหาสำคัญมากสำหรับชาวนา เพราะถ้าชาวนาขาดวัวควายก็หมายถึง
 ถึงการขาดแรงงานหลักในการทำนา ปัญหานี้เป็นปัญหาหนักอกสำหรับชาวนาตลอดมา
 เพราะเมื่อถึงฤดูร้อนของทุกปีจะเกิดการโจรกรรมวัวควายชุกชุมทั่วไป^๒ ทั้งนี้จะ
 เพราะสะดวกในการไล่ต้อนวัวควายหนีไปจำหน่ายยังต่างท้องที่

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๒, ลายพระหัตถ์กรมหลวงคำวรางราชานภาพ ถึง
 พระยาศรีสุทนต์เทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย, ๑๓ สิงหาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

^๒ มีเอกสารที่รายงานถึงความถี่ของการเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมในช่วงเดือน
 มีนาคม - เมษายน ใน หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๔๖, เรื่องที่
 ๓๔๓๗, หนังสือบริษัทยุคคลองถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ,
 ที่ $\frac{๓๒}{๕, ๒๖, ๑, ๑๓}$, ๒๖ เมษายน ๑๑๓, หนังสือบริษัทยุคคลองถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี,
 ที่ $\frac{๕๐}{๖, ๓, ๒, ๑๔}$, ๓ พฤษภาคม ๑๑๔, หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๕๒,
 เรื่องที่ ๓๔๔๖ หนังสือบริษัทยุคคลองทูลหม่อมเจ้าอดิศัยการปลัดทูลฉลองกระทรวงพระคลัง
 มหาสมบัติ, ที่ $\frac{๖๕๖}{๓, ๔, ๑๒, ๑๖}$, ๘ มีนาคม ๑๑๖, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่
 ๕๒, เรื่องที่ ๓๕๔๘, หนังสือบริษัทยุคคลองทูลหม่อมเจ้าอดิศัยการ, ที่ $\frac{๗๒๔}{๖, ๒๕, ๑๒, ๑๖}$,
 ๒๕ มีนาคม ๑๑๖, และ เล่มที่ ๕๑, เรื่องที่ ๓๕๗๖, หนังสือบริษัทยุคคลอง ทูล
 หม่อมเจ้าอดิศัยการ, ที่ $\frac{๒๑๕}{๔, ๗, ๔, ๑๖}$, ๑๗ กรกฎาคม ๑๑๖.

๑. สาเหตุการเกิดโจรกรรมวัวควายก) สาเหตุจากการบริหารราชการแผ่นดิน๑) ข้าราชการทุจริต

ก่อนที่รัชกาลที่ ๕ จะปรับปรุงการบริหารการปกครองหัวเมืองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลนั้น ได้ใช้วิธีการปกครองหัวเมืองตามแบบที่เคยใช้มาแต่โบราณที่เรียกว่าระบบ "กินเมือง"^๑ ซึ่งเจ้าเมืองและกรมการเมืองที่เจ้าเมืองแต่งตั้งขึ้นช่วยในการบริหารนั้นไม่มีรายได้ประจำจากรัฐบาล แต่มีรายได้จากส่วนแบ่งค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่เก็บได้ในเมืองนั้น และส่วนลดจากการเก็บภาษีต่าง ๆ วิธีการนี้มีข้อเสียคือ เปิดโอกาสให้ข้าราชการทุจริตต่อหน้าที่ได้ง่าย โดยเฉพาะข้าราชการที่เกี่ยวกับคดีความต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นระเบียบการไต่สวนพิจารณาคดีความยังไม่รัดกุมและเป็นระเบียบ กล่าวคือ เมื่อเจ้าหน้าที่จับคนร้ายได้ก็เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการเมืองหรือเจ้าเมืองจะขังไว้โดยไม่มีกำหนด ขึ้นกับความพอใจของเจ้าเมือง ผู้ถูกจับกุมอาจถูกขังไว้จนกว่าจะรับสารภาพแล้วถูกขังต่อไป หรือได้รับการปลดปล่อยก็ได้ ดังนั้นเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีความจึงมักทำการทุจริตเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัวด้วยการรับสินบนจากผู้ถูกคุมขังแล้วปล่อยตัวไป หรือบังคับให้ญาติของคนร้ายนำเงินมาไถ่โทษ ถ้าญาติไม่นำเงินมาไถ่โทษ เจ้าหน้าที่ดังกล่าวก็อาจจับตัวบุตร ภรรยา หรือพ่อแม่ของคนร้ายมาขังไว้เพื่อเร่งรัดให้หาเงินมาไถ่ตัวให้ได้^๒

^๑ดูรายละเอียดใน, สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๕, เทศาภิบาล, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๔๔๕), หน้า ๔๑ - ๕๔.

^๒หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๔๓, หนังสือรายงานตรวจราชการของพระยาศรี-สทเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยกราบทูลกรมหลวงดำรงฯ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย, ที่ ๗, ๑๕ เมษายน ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒)

นอกจากนี้ระบบการปกครองแบบนี้ยังให้อำนาจแก่เจ้าเมืองตั้งกรรมการเมือง เพื่อเป็นผู้ช่วยในการบริหารภายในเมืองได้ ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยใน หัวเมืองนั้นเจ้าเมืองมักแต่งตั้งกรรมการเมืองจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นทั้งนี้เพื่อเป็นที่ ยำเกรงของโจรผู้ร้าย วิธีการนี้มีข้อเสียคือ ข้าราชการกรมการเมืองบางคนมีพวก พ้องเป็นโจร จึงมักคอยให้การสนับสนุนส่งเสริมพวกพ้องที่เป็นโจรเพื่อหวังผลประโยชน์ และคอยให้ความช่วยเหลือเมื่อถูกจับกุม กรมการเมืองบางคนก็เป็นนายของโจรเสียเอง โดยให้สมุนออกไปทำโจรกรรมในท้องถิ่นอื่น *

มีเอกสารแสดงให้เห็นว่าข้าราชการในท้องถิ่นให้ความคุ้มครองโจรและ พยายามใช้ศาลเป็นเครื่องมือช่วยเหลือโจรที่เป็นพวกพ้องและที่ไม่ใช่พวกพ้องแต่จ่าย เงินสินบนให้หลายรายใน นายหนหวย หมอปลัดเลกับกรงสยาม, (พระนคร : แพร่พิทยาหุ้นส่วนจำกัด, ๒๔๘๗) หน้า ๒๒๕ - ๒๒๖, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราช- นุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕, หน้า ๓๑๐, "ลักษณะโจร ฟ้าเส้น" ราชกิจจานุเบกษา ๔ (อาทิตย์, เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ, ๒๔๒๐) : ๘๐, หจช, ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๔, รายงานตรวจราชการเมืองนครราชสีมา, ๔ กันยายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘), หจช. ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๐๔, รายงานตรวจราชการเมือง สุพรรณบุรีของพระยาอินทราธิบดี, ๒๒ พฤษภาคม ๑๑๕, หจช. ร.๕ ม.๒.๑๔/๕๒, หนังสือรายงานตรวจราชการของพระศรีสุนทรเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย กราบทูลกรมหลวงคำรังฯ ๓๑ มีนาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

* เช่น ตอนปลายรัชกาลที่ ๔ ผู้รักษากรุงศรีอยุธยาตั้งนายช่าง คหบดี เป็น กรรมการเมืองที่หลวงบรรเทาทุกขราษฎร์ ๆ มีอิทธิพลมากสามารถคุ้มครองร่างกาย และทรัพย์สินให้แก่ทุกคนที่เป็นพวกพ้องทั้งข้าราชการและประชาชน ในตอนต้นรัชกาล ที่ ๕ ปรากฏความจริงว่า หลวงบรรเทาทุกขราษฎร์ เป็นนายโจรใหญ่ใช้ลูกน้องออกปล้น ชาวบ้านนอกเขตท้องที่ของตนมานานแล้ว จึงทรงให้ประหารเสีย.

จากสาเหตุดังกล่าวคนร้ายจึงไม่เช็ดหลาย เพราะเมื่อทำความผิดและถูกจับกุมก็ใช้เงินใต้โต๊ะใต้มือพ้นโทษออกมาก็ชักชวนกันทำการโจรกรรมอีก ทั้งนี้อาจเพื่อเรียกทุนที่ต้องเสียให้แก่เจ้าหน้าที่คืน และพวกนี้มักเห็นว่าการโจรกรรมวัวควายเป็นทางหาเงินใ้คงายและเป็นจำนวนมาก ดังนั้นโจรผู้ร้ายปล้นวัวควายจึงมีชุกชุมมากขึ้น^๑ จึงเห็นได้ว่าการทุจริตของข้าราชการในท้องถิ่นเป็นปัจจัยให้มีโจรผู้ร้ายชุกชุมดังที่สมเด็จพระยาคำรงฯ ทรงพระนิพนธ์ไว้ว่า

...สาเหตุที่โจรผู้ร้ายมีได้ในสมัยโน้นก็พอสังเกตุได้อย่างหนึ่งว่า เนื่องจากเจ้าเมืองกรมการแต่ก่อนไม่ได้รับประโยชน์จากรัฐบาล นอกจากค่าธรรมเนียมความสำหรับผู้ที่ไ้มีหน้าที่ในศาล กับบางแห่งก็ไ้สวนลคสวนแบ่งคาส่วยสาอากรบางเล็กน้อยเป็นบางคน คาเลียงชี่ฟูเลียงก็ไ้ยรศยศักคัก จึงประพฤติกการหลอบลำไปไ้ทางทุจริตบาง เช่น ช่วยผู้ร้ายซึ่งไ้เป็นพวกของตนและบางคนถึงไ้รับสินบหลอยผู้ร้าย ๆ จึงเหิมใจ... ๒

๒) ความบกพร่องของกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์พาหนะ

เนื่องจากกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์พาหนะยังไม่รัดกุม เช่น มีความบกพร่องในระเบียบการซื้อขายและการโยกย้ายวัวควาย การไม่มีระบบทะเบียนรูปพรรณสัตว์ การทำตัวรูปพรรณสัตว์ ทำกันไ้คงาย ๆ เพราะแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้ทำกันเอง เพราะเป็นประโยชน์ของท้องถิ่น เป็นเหตุไ้เกิดการปลอมแปลงรูปพรรณสัตว์ไ้คงายทั้งไม่มีกรมไคที่จะรับผิดชอบเรื่องนี้โดยเฉพาะควย จึงไม่มีไ้การตรวจสอบสิ่งเหล่านี้

^๑"ลักษณะโจรหาเตน" ราชกิจจานุเบกษา, ๔(อาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ

๒๔๒๐) : ๗๒.

^๒สมเด็จพระยาคำรงฯ ราชานุภาพ, เทศาภิบาล, หน้า ๑๐๗.

เป็นปัจจัยให้เกิดการโจรกรรมวัวควายโคชุกชุมขึ้น^๑

๓) การตั้งกลุ่มผลประโยชน์

จากโครงสร้างทางการบริหารการปกครองในสมัยนั้น ทำให้เกิดการรวมกลุ่มผลประโยชน์ขึ้น อาจแยกกลุ่มผลประโยชน์ออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ :

- (ก) กลุ่มเจ้าเมืองกรมการเมือง
- (ข) กลุ่มชาวจีน
- (ค) กลุ่มคนในบังคับต่างประเทศ

กลุ่มผลประโยชน์ทั้ง ๓ กลุ่มนี้ ต่างมีการกระทำที่สนับสนุนให้เกิดโจรผู้ร้ายขึ้นทั่วไป ดังต่อไปนี้คือ

(ก) กลุ่มเจ้าเมืองกรมการเมือง

การบริหารและการปกครองหัวเมืองโดยทั่วไปนั้น เจ้าเมืองกรมการเมืองต่าง ๆ จะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลภายในเมืองนั้น ๆ พอสมควร ยิ่งในหัวเมืองที่ห่างไกลเมืองหลวง อิทธิพลของกลุ่มเจ้าเมืองกรมเมืองยิ่งมีมาก กลุ่มเจ้าเมืองกรมการเมืองต่าง ๆ แต่ละหัวเมืองจะพยายามแข่งขันกันหาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของพวกเขาของตน ด้วยวิธีการต่าง ๆ (เห็นได้ชัดในหัวเมืองทางภาคใต้ ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป) จึงอาจเกิดการขัดแย้งกันขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคลค้ำกล่าวของเมืองที่อยู่ใกล้ชิดกัน ดังนั้นจึงหาทางกีดกันกลั่นแกล้งซึ่งกันและกันอยู่เสมอ วิธีการกลั่นแกล้งกันของกลุ่มบุคคลค้ำกล่าวที่พบคือ การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข, ร.๕ ม.๑๘.๔/๑, หัวข้อของการที่จะจัดแก้ไขพระราชบัญญัติเรื่องโคกระบือ ของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ที่เกษตราธิบดี กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ที่ ๔/๔๐๕ ๒ กันยายน ๑๐๕ (พ.ศ. ๒๔๓๓) ๓๒๒๕

โจรกรรมขึ้นในเขตแดนของเมืองฝ่ายตรงข้าม เช่น สนับสนุนโจรผู้ร้ายในเขตเมือง
ของตน ให้เข้าไปทำการโจรกรรมในเขตเมืองอีกเมืองหนึ่งบ้าง ไม่ยอมให้ความ
ร่วมมือในการจับกุมปราบปรามโจรผู้ร้ายที่หนีมาจากอีกเมืองหนึ่งบ้าง เป็นต้น
ทำให้เกิดมีโจรผู้ร้ายชุกชุมตามเขตแดนติดต่อระหว่างหัวเมืองที่เจ้าเมืองกรมการ
เมืองขัดแย้งกัน

(ข) กลุ่มชาวจีน*

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยสมัยนั้น ในระยะแรก ๆ อาจ
แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือกลุ่มชาวจีนที่มีฐานะดีซึ่งเป็นกลุ่มผู้ประมุขภาชีอากร
รายใหญ่ ๆ เช่น ภาชีผืน ภาชีสุรา ฯลฯ และกลุ่มคนจีนที่มีฐานะร่งลงไป ซึ่งเป็น
กลุ่มชาวจีนผู้ประมุขภาชีอากรที่มีมูลค่างร่งลงไป กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่กว่ากลุ่มแรก

ต่อมาเมื่อกิจการค้าขายเจริญขึ้น เกิดโรงสีข้าวและโรงเลื่อยไม้
เพิ่มจำนวนขึ้นก็มีพวกจีนใหม่เข้ามาเป็นกุดีกันมากทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ระยะ
นี้เกิดมีกลุ่ม "เถ่าเก" ทำหน้าที่รวมกลุ่มกุดีชาวจีนไว้รับจ้างทำงานอีกกลุ่มหนึ่ง

พ.ร.บ. ร.๕ ม.๒.๑๔/๕๘, สำเนารายงานพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์
ข้าหลวงใหญ่ ถึงเจ้าพระยาพลพลเทพสมุหพระกลาโหม, ๒๖ พฤษภาคม ๑๑๓
(พ.ศ. ๒๔๓๗) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเจ้าเมืองกรมการเมืองสงขลา
กับเมืองพัทลุง ซึ่งต่างฝ่ายต่างส่งเสริมใหญ่ที่เป็นโจรผู้ร้ายในเขตของตนเข้าไปทำการ
โจรกรรมชาวไร่ชาวนาในเขตเมืองของอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นเหตุให้เกิดคดีโจรผู้ร้ายชุก
ชุมมากในบริเวณเขตติดต่อระหว่างเมืองสงขลากับพัทลุง

* ศึกษารายละเอียดได้ใน, พลภูธ อังกินันท์, บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร : ประจักษ์
การพิมพ์, ๒๕๑๕)

กลุ่มชาวจีนผู้หากินทางประเม้นภาษีจากรัฐบาลกับกลุ่มเจ้าแก้มกั๊กขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์อยู่เสมอ เช่น แย่งกันประมูลภาษีบ้าง แย่งกันทำงานบ้าง เกิดการตั้งเป็นกลุ่ม "อึ้งย้ง" มีหัวหน้าควบคุมกันเป็นก๊ก ๆ เพื่อคอยกีดกันผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

อนึ่ง ในบรรดากลุ่มคนจีนกลุ่มต่าง ๆ ยังมีกลุ่มคนจีนในบังคับชาติตะวันตกปะปนอยู่ด้วย กลุ่มชาวจีนดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากต่างชาติและมักได้เปรียบกลุ่มอื่น ๆ ทั้งรัฐบาลไทยก็ไม่สามารถบังคับบัญชาได้เหมือนราษฎรทั่วไปด้วย ทั้งจีนอึ้งย้งและจีนในบังคับต่างชาติ ล้วนเป็นกลุ่มที่สร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาล เพราะเงินเหล่านี้เข้ามาในประเทศไทยเพื่อหาเงินเท่านั้น ไม่ได้คิดว่าเป็นคนไทย ทางโคที่เห็นว่าจะได้ประโยชน์พวกนี้ก็จะรีบทำทันที^๒ ถ้าเห็นว่าการเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติได้รับประโยชน์ก็จะเข้าไปอยู่ในบังคับต่างชาติ ถ้าเห็นว่าเป็นพวกอึ้งย้งได้รับผลประโยชน์ก็จะเข้ากับพวกอึ้งย้ง ซึ่งไม่เป็นผลดีแก่รัฐบาลไทยทั้งสองทาง ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น มีกลุ่มคนจีนซึ่งมีทั้งพวกอึ้งย้งและพวกคนในบังคับต่างชาติ รวมกลุ่มกันเป็นหมวดหมู่ ทั้งในกรุงและหัวเมืองต่าง ๆ ทำการปล้นบ้านเรือนชาวไร่ชาวนา และเรือแพที่ผ่านไปมาตามลำคลองต่าง ๆ สร้างความเดือดร้อนตื่นตกใจให้แก่ราษฎรชาวไร่ชาวนาและประชาชนทั่วไปเป็นจำนวนมาก^๓

(ค) กลุ่มคนในบังคับต่างประเทศ

เนื่องจากคนในบังคับต่างชาติได้รับสิทธิพิเศษทางการศาลตามสนธิสัญญาที่ไทยทำกับประเทศต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ ดังนั้นจึงมีโจรผู้ร้ายอ้างตัวเป็น

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕, หน้า ๓๘๘ - ๔๐๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๘ - ๔๐๙.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

คนในบังคับต่างชาตินั้นมาก เพื่อให้พ้นจากการจับกุมค่าเป็นคดีของเจ้าพนักงานฝ่าย
ไทย ซึ่งการขอเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาตินั้นทำได้ไม่ยากเพราะกงสุลของชาติ
ต่าง ๆ ใฝ่พยายามที่จะหาสมาชิกคนในบังคับของตนให้มากขึ้น ภัยการออกหนังสือ
รับรองให้บุคคลที่ร้องขอโดยมิได้สอบสวนว่าบุคคลผู้นั้นมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ใน
สัญญาหรือไม่^๑ ดังนั้นไม่ว่าผู้ร้ายจะเป็นคนในบังคับต่างชาติจริงหรือไม่ก็ตาม ถ้าอ้าง
ว่าเป็นคนในบังคับต่างชาติแล้ว กงสุลชาตินั้นจะเข้ามาให้ความคุ้มครองทันที ดังที่
ปรากฏในหนังสือของบริษัทชุกคลองแลคุณาสยามถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดี
กระทรวงเกษตราธิการฉบับหนึ่งว่า

...ผู้ร้ายยังมีใจกำเริบ เทียบปลนกระบือและทำโจระกำ (โจกรรม -
ผู้เขียน) ต่าง ๆ...ราษฎรมีความเดือดร้อน ท่ามาหากินไม่สะดวก แดกหนี
อพยพครอบครัว...พวกผู้ร้ายนั้นมักจะเป็นคนสัปเยกต์ แต่จะเป็นคนสัปเยกต์
หรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบแน่ เพราะไม่มีผู้ที่จะเป็นธุระไต่สวนให้ไต่ความซัด ฉะนั้น
คนชั่วซึ่งไม่ใช่สัปเยกต์ จึงพึงบารมีแอมแปงอาไศรยปลอมเป็นสัปเยกต์ก็มี
เพื่อจะได้มีอำนาจปลนสมภทำโจระกำไต่ตามใจชอบ...^๒

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลในบังคับต่างชาติ ประกอบอาชีพธุรกิจค้าวัวควาย
ส่งออกต่างประเทศ โดยรับซื้อวัวควายจากท้องถิ่นต่าง ๆ รวบรวมไว้แล้วส่งไปยัง
สิงคโปร์ กลุ่มบุคคลดังกล่าวมีอิทธิพลมาก สามารถจะรับจำนำและรับซื้อวัวควายที่ถูก

^๑ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๕๒๒.

^๒ หจช, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๘๖, เรื่องที่ ๓๔๓๗,
หนังสือบริษัทชุกคลอง ถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ,
ที่ ๕
๘, ๒๒, ๑, ๑๕, ๒๒ เมษายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

ขโมยมาได้อย่างเปิดเผยโดยไม่ถูกจับกุม^๑ เฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เพียงปีเดียว กลุ่มพ่อค้าในบังคับต่างชาติเหล่านี้ส่งวัวควายออกต่างประเทศถึง ๒๘,๐๐๐ ตัว^๒ แม้รัฐบาลจะได้เข้าควบคุมกวาดล้างการขโมยวัวควาย ซึ่งมีผลต่อกิจการค้าของบุคคลกลุ่มนี้ แต่บุคคลกลุ่มดังกล่าวก็สามารถหาวิธีหลีกเลี่ยงค่าเนนการค้าสัตว์ดังกล่าวต่อไปได้โดยไม่มีใครแข่งขันได้กำไรมหาศาล เพราะช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๔๖๔ ราคาวัวควายในตลาดโลกสูงขึ้นถึง ๓๐๐ เปอร์เซ็นต์ แต่พวกนี้ยังคงรับซื้อวัวควายในราคาเดิม^๓

การรวมกลุ่มของพ่อค้าในบังคับต่างชาติ ทำการรับจำนำ รับซื้อวัวควาย ดังกล่าว เทียบเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการโจรกรรมวัวควายของชาวนาทางอ้อมนั่นเอง

ข) สาเหตุจากการขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าชาว

เนื่องจากกิจการค้าชาวระหว่างประเทศขยายตัวขึ้น มีผลให้ชาวนาขยายเนื้อที่ทำนามากขึ้น แต่การขยายตัวของจำนวนวัวควายไม่ได้ส่วนกับการขยายที่นา ทั้งยังมีปัจจัยอื่นทำให้จำนวนวัวควายลดลงอีกด้วย (ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป) จึงทำให้เกิดการขาดแคลนวัวควายขึ้น แม้ชาวอีสานและชาวเมืองเพชรบูรณ์จะได้นำ

๑ หจข. ร.๕ กษ.๕.๔ ก/๒, หนังสือหม่อมราชวงศ์สุพรรณ และพระปฏิบัติราชประสงค์ ถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์, ที่ $\frac{๓๒}{๕, ๒๖, ๑, ๑๓}$, ๒๖ เมษายน ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๓), และ หจข. ร.๕ กษ. ๒, ๑๖, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, ๓๐, ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๔๖, ๔๗, ๔๘, ๔๙, ๕๐, ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕, ๕๖, ๕๗, ๕๘, ๕๙, ๖๐, ๖๑, ๖๒, ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๗๑, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐, ๘๑, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๐, ๙๑, ๙๒, ๙๓, ๙๔, ๙๕, ๙๖, ๙๗, ๙๘, ๙๙, ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๐, ๑๔๑, ๑๔๒, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๖๔, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๖๙, ๑๗๐, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐, ๑๘๑, ๑๘๒, ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๗, ๑๘๘, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๑๙๒, ๑๙๓, ๑๙๔, ๑๙๕, ๑๙๖, ๑๙๗, ๑๙๘, ๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๐๒, ๒๐๓, ๒๐๔, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๐๙, ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๒, ๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๖, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๑๙, ๒๒๐, ๒๒๑, ๒๒๒, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๒๘, ๒๒๙, ๒๓๐, ๒๓๑, ๒๓๒, ๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๗, ๒๓๘, ๒๓๙, ๒๔๐, ๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๔๙, ๒๕๐, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๓, ๒๕๔, ๒๕๕, ๒๕๖, ๒๕๗, ๒๕๘, ๒๕๙, ๒๖๐, ๒๖๑, ๒๖๒, ๒๖๓, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๖๙, ๒๗๐, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔, ๒๗๕, ๒๗๖, ๒๗๗, ๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๐, ๒๘๑, ๒๘๒, ๒๘๓, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๖, ๒๘๗, ๒๘๘, ๒๘๙, ๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๒, ๒๙๓, ๒๙๔, ๒๙๕, ๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๘, ๒๙๙, ๓๐๐, ๓๐๑, ๓๐๒, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๐๕, ๓๐๖, ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๑๖, ๓๑๗, ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๒๐, ๓๒๑, ๓๒๒, ๓๒๓, ๓๒๔, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๒๗, ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๐, ๓๓๑, ๓๓๒, ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๓๕, ๓๓๖, ๓๓๗, ๓๓๘, ๓๓๙, ๓๔๐, ๓๔๑, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๕, ๓๔๖, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๔๙, ๓๕๐, ๓๕๑, ๓๕๒, ๓๕๓, ๓๕๔, ๓๕๕, ๓๕๖, ๓๕๗, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๐, ๓๖๑, ๓๖๒, ๓๖๓, ๓๖๔, ๓๖๕, ๓๖๖, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๖๙, ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๒, ๓๗๓, ๓๗๔, ๓๗๕, ๓๗๖, ๓๗๗, ๓๗๘, ๓๗๙, ๓๘๐, ๓๘๑, ๓๘๒, ๓๘๓, ๓๘๔, ๓๘๕, ๓๘๖, ๓๘๗, ๓๘๘, ๓๘๙, ๓๙๐, ๓๙๑, ๓๙๒, ๓๙๓, ๓๙๔, ๓๙๕, ๓๙๖, ๓๙๗, ๓๙๘, ๓๙๙, ๔๐๐, ๔๐๑, ๔๐๒, ๔๐๓, ๔๐๔, ๔๐๕, ๔๐๖, ๔๐๗, ๔๐๘, ๔๐๙, ๔๑๐, ๔๑๑, ๔๑๒, ๔๑๓, ๔๑๔, ๔๑๕, ๔๑๖, ๔๑๗, ๔๑๘, ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๑, ๔๒๒, ๔๒๓, ๔๒๔, ๔๒๕, ๔๒๖, ๔๒๗, ๔๒๘, ๔๒๙, ๔๓๐, ๔๓๑, ๔๓๒, ๔๓๓, ๔๓๔, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๓๗, ๔๓๘, ๔๓๙, ๔๔๐, ๔๔๑, ๔๔๒, ๔๔๓, ๔๔๔, ๔๔๕, ๔๔๖, ๔๔๗, ๔๔๘, ๔๔๙, ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๕๓, ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๕๗, ๔๕๘, ๔๕๙, ๔๖๐, ๔๖๑, ๔๖๒, ๔๖๓, ๔๖๔, ๔๖๕, ๔๖๖, ๔๖๗, ๔๖๘, ๔๖๙, ๔๗๐, ๔๗๑, ๔๗๒, ๔๗๓, ๔๗๔, ๔๗๕, ๔๗๖, ๔๗๗, ๔๗๘, ๔๗๙, ๔๘๐, ๔๘๑, ๔๘๒, ๔๘๓, ๔๘๔, ๔๘๕, ๔๘๖, ๔๘๗, ๔๘๘, ๔๘๙, ๔๙๐, ๔๙๑, ๔๙๒, ๔๙๓, ๔๙๔, ๔๙๕, ๔๙๖, ๔๙๗, ๔๙๘, ๔๙๙, ๕๐๐, ๕๐๑, ๕๐๒, ๕๐๓, ๕๐๔, ๕๐๕, ๕๐๖, ๕๐๗, ๕๐๘, ๕๐๙, ๕๑๐, ๕๑๑, ๕๑๒, ๕๑๓, ๕๑๔, ๕๑๕, ๕๑๖, ๕๑๗, ๕๑๘, ๕๑๙, ๕๒๐, ๕๒๑, ๕๒๒, ๕๒๓, ๕๒๔, ๕๒๕, ๕๒๖, ๕๒๗, ๕๒๘, ๕๒๙, ๕๓๐, ๕๓๑, ๕๓๒, ๕๓๓, ๕๓๔, ๕๓๕, ๕๓๖, ๕๓๗, ๕๓๘, ๕๓๙, ๕๔๐, ๕๔๑, ๕๔๒, ๕๔๓, ๕๔๔, ๕๔๕, ๕๔๖, ๕๔๗, ๕๔๘, ๕๔๙, ๕๕๐, ๕๕๑, ๕๕๒, ๕๕๓, ๕๕๔, ๕๕๕, ๕๕๖, ๕๕๗, ๕๕๘, ๕๕๙, ๕๖๐, ๕๖๑, ๕๖๒, ๕๖๓, ๕๖๔, ๕๖๕, ๕๖๖, ๕๖๗, ๕๖๘, ๕๖๙, ๕๗๐, ๕๗๑, ๕๗๒, ๕๗๓, ๕๗๔, ๕๗๕, ๕๗๖, ๕๗๗, ๕๗๘, ๕๗๙, ๕๘๐, ๕๘๑, ๕๘๒, ๕๘๓, ๕๘๔, ๕๘๕, ๕๘๖, ๕๘๗, ๕๘๘, ๕๘๙, ๕๙๐, ๕๙๑, ๕๙๒, ๕๙๓, ๕๙๔, ๕๙๕, ๕๙๖, ๕๙๗, ๕๙๘, ๕๙๙, ๖๐๐, ๖๐๑, ๖๐๒, ๖๐๓, ๖๐๔, ๖๐๕, ๖๐๖, ๖๐๗, ๖๐๘, ๖๐๙, ๖๑๐, ๖๑๑, ๖๑๒, ๖๑๓, ๖๑๔, ๖๑๕, ๖๑๖, ๖๑๗, ๖๑๘, ๖๑๙, ๖๒๐, ๖๒๑, ๖๒๒, ๖๒๓, ๖๒๔, ๖๒๕, ๖๒๖, ๖๒๗, ๖๒๘, ๖๒๙, ๖๓๐, ๖๓๑, ๖๓๒, ๖๓๓, ๖๓๔, ๖๓๕, ๖๓๖, ๖๓๗, ๖๓๘, ๖๓๙, ๖๔๐, ๖๔๑, ๖๔๒, ๖๔๓, ๖๔๔, ๖๔๕, ๖๔๖, ๖๔๗, ๖๔๘, ๖๔๙, ๖๕๐, ๖๕๑, ๖๕๒, ๖๕๓, ๖๕๔, ๖๕๕, ๖๕๖, ๖๕๗, ๖๕๘, ๖๕๙, ๖๖๐, ๖๖๑, ๖๖๒, ๖๖๓, ๖๖๔, ๖๖๕, ๖๖๖, ๖๖๗, ๖๖๘, ๖๖๙, ๖๗๐, ๖๗๑, ๖๗๒, ๖๗๓, ๖๗๔, ๖๗๕, ๖๗๖, ๖๗๗, ๖๗๘, ๖๗๙, ๖๘๐, ๖๘๑, ๖๘๒, ๖๘๓, ๖๘๔, ๖๘๕, ๖๘๖, ๖๘๗, ๖๘๘, ๖๘๙, ๖๙๐, ๖๙๑, ๖๙๒, ๖๙๓, ๖๙๔, ๖๙๕, ๖๙๖, ๖๙๗, ๖๙๘, ๖๙๙, ๗๐๐, ๗๐๑, ๗๐๒, ๗๐๓, ๗๐๔, ๗๐๕, ๗๐๖, ๗๐๗, ๗๐๘, ๗๐๙, ๗๑๐, ๗๑๑, ๗๑๒, ๗๑๓, ๗๑๔, ๗๑๕, ๗๑๖, ๗๑๗, ๗๑๘, ๗๑๙, ๗๒๐, ๗๒๑, ๗๒๒, ๗๒๓, ๗๒๔, ๗๒๕, ๗๒๖, ๗๒๗, ๗๒๘, ๗๒๙, ๗๓๐, ๗๓๑, ๗๓๒, ๗๓๓, ๗๓๔, ๗๓๕, ๗๓๖, ๗๓๗, ๗๓๘, ๗๓๙, ๗๔๐, ๗๔๑, ๗๔๒, ๗๔๓, ๗๔๔, ๗๔๕, ๗๔๖, ๗๔๗, ๗๔๘, ๗๔๙, ๗๕๐, ๗๕๑, ๗๕๒, ๗๕๓, ๗๕๔, ๗๕๕, ๗๕๖, ๗๕๗, ๗๕๘, ๗๕๙, ๗๖๐, ๗๖๑, ๗๖๒, ๗๖๓, ๗๖๔, ๗๖๕, ๗๖๖, ๗๖๗, ๗๖๘, ๗๖๙, ๗๗๐, ๗๗๑, ๗๗๒, ๗๗๓, ๗๗๔, ๗๗๕, ๗๗๖, ๗๗๗, ๗๗๘, ๗๗๙, ๗๘๐, ๗๘๑, ๗๘๒, ๗๘๓, ๗๘๔, ๗๘๕, ๗๘๖, ๗๘๗, ๗๘๘, ๗๘๙, ๗๙๐, ๗๙๑, ๗๙๒, ๗๙๓, ๗๙๔, ๗๙๕, ๗๙๖, ๗๙๗, ๗๙๘, ๗๙๙, ๘๐๐, ๘๐๑, ๘๐๒, ๘๐๓, ๘๐๔, ๘๐๕, ๘๐๖, ๘๐๗, ๘๐๘, ๘๐๙, ๘๑๐, ๘๑๑, ๘๑๒, ๘๑๓, ๘๑๔, ๘๑๕, ๘๑๖, ๘๑๗, ๘๑๘, ๘๑๙, ๘๒๐, ๘๒๑, ๘๒๒, ๘๒๓, ๘๒๔, ๘๒๕, ๘๒๖, ๘๒๗, ๘๒๘, ๘๒๙, ๘๓๐, ๘๓๑, ๘๓๒, ๘๓๓, ๘๓๔, ๘๓๕, ๘๓๖, ๘๓๗, ๘๓๘, ๘๓๙, ๘๔๐, ๘๔๑, ๘๔๒, ๘๔๓, ๘๔๔, ๘๔๕, ๘๔๖, ๘๔๗, ๘๔๘, ๘๔๙, ๘๕๐, ๘๕๑, ๘๕๒, ๘๕๓, ๘๕๔, ๘๕๕, ๘๕๖, ๘๕๗, ๘๕๘, ๘๕๙, ๘๖๐, ๘๖๑, ๘๖๒, ๘๖๓, ๘๖๔, ๘๖๕, ๘๖๖, ๘๖๗, ๘๖๘, ๘๖๙, ๘๗๐, ๘๗๑, ๘๗๒, ๘๗๓, ๘๗๔, ๘๗๕, ๘๗๖, ๘๗๗, ๘๗๘, ๘๗๙, ๘๘๐, ๘๘๑, ๘๘๒, ๘๘๓, ๘๘๔, ๘๘๕, ๘๘๖, ๘๘๗, ๘๘๘, ๘๘๙, ๘๙๐, ๘๙๑, ๘๙๒, ๘๙๓, ๘๙๔, ๘๙๕, ๘๙๖, ๘๙๗, ๘๙๘, ๘๙๙, ๙๐๐, ๙๐๑, ๙๐๒, ๙๐๓, ๙๐๔, ๙๐๕, ๙๐๖, ๙๐๗, ๙๐๘, ๙๐๙, ๙๑๐, ๙๑๑, ๙๑๒, ๙๑๓, ๙๑๔, ๙๑๕, ๙๑๖, ๙๑๗, ๙๑๘, ๙๑๙, ๙๒๐, ๙๒๑, ๙๒๒, ๙๒๓, ๙๒๔, ๙๒๕, ๙๒๖, ๙๒๗, ๙๒๘, ๙๒๙, ๙๓๐, ๙๓๑, ๙๓๒, ๙๓๓, ๙๓๔, ๙๓๕, ๙๓๖, ๙๓๗, ๙๓๘, ๙๓๙, ๙๔๐, ๙๔๑, ๙๔๒, ๙๔๓, ๙๔๔, ๙๔๕, ๙๔๖, ๙๔๗, ๙๔๘, ๙๔๙, ๙๕๐, ๙๕๑, ๙๕๒, ๙๕๓, ๙๕๔, ๙๕๕, ๙๕๖, ๙๕๗, ๙๕๘, ๙๕๙, ๙๖๐, ๙๖๑, ๙๖๒, ๙๖๓, ๙๖๔, ๙๖๕, ๙๖๖, ๙๖๗, ๙๖๘, ๙๖๙, ๙๗๐, ๙๗๑, ๙๗๒, ๙๗๓, ๙๗๔, ๙๗๕, ๙๗๖, ๙๗๗, ๙๗๘, ๙๗๙, ๙๘๐, ๙๘๑, ๙๘๒, ๙๘๓, ๙๘๔, ๙๘๕, ๙๘๖, ๙๘๗, ๙๘๘, ๙๘๙, ๙๙๐, ๙๙๑, ๙๙๒, ๙๙๓, ๙๙๔, ๙๙๕, ๙๙๖, ๙๙๗, ๙๙๘, ๙๙๙, ๑๐๐๐

^๒ W.A. Graham, Siam, V. 2, p. 110.

^๓ Ibid, p. 111.

วัวควายลงมาขายทางภาคกลางเป็นจำนวนมากทุกปี แต่ก็หาเพียงพอกับความ
 ต้องการของชาวนาในบริเวณภาคกลางไม่ จึงเกิดการลักขโมยปล้นวัวควายกันชุกชุม
 เพื่อนำไปขายให้แก่ชาวนาในเมืองต่าง ๆ ที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร
 เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๒๗ ได้หยิบยกปัญหานี้ขึ้นพิจารณา แล้วลงความเห็น
 ว่า บัญชาการโจรกรรมวัวควายที่เกิดชุกชุมนี้ เพราะจำนวนวัวควายไม่เพียงพอกับ
 ความต้องการของชาวนา ซึ่งมีมากขึ้นทุกวัน รัฐบาลต้องพยายามหาวิธีการให้มีวัว
 ควายเพิ่มขึ้นให้เพียงพอกับความต้องการของชาวนา จะเป็นการป้องกันและปราบปราม
 โจรผู้ร้ายไ้ทางหนึ่ง แต่ที่ประชุมก็เห็นว่าแม้จะทำให้จำนวนวัวควายมีมากพอเพียง
 กับความต้องการของชาวนาได้ ก็คงต้องพบกับความขาดแคลนวัวควายอีก เพราะ
 การทำนาขยายตัวทุกวัน^๒ เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่พบเอกสารที่บอกให้ทราบว่รัฐบาล
 ได้ดำเนินการเพิ่มจำนวนวัวควายให้เพียงพอความต้องการของชาวนาคด้วยวิธีการใด

ค) สาเหตุจากที่ตั้งและภูมิประเทศ

๑) ลักษณะการตั้งชุมชนของชาวนา

ได้กล่าวแล้วว่า ลักษณะการตั้งชุมชนของชาวนามีลักษณะเป็น
 กลุ่มใกล้แหล่งน้ำ หรือเรียงไปตามฝั่งแม่น้ำลำคลอง เพื่อสะดวกในด้านการคมนาคม
 และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งการช่วยกันป้องกันและปราบโจรผู้ร้ายด้วย ใน
 บางท้องที่จากลักษณะภูมิประเทศ ทำให้ชาวนาตั้งหมู่บ้านแยกกระจัดกระจายเป็นหมู่
 บ้านขนาดเล็ก ๆ (Scattered Village) เช่น ในบริเวณทุ่งรังสิตในระยะก่อน

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี, หน้า ๑๕๕.

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๑/๑๐, รายงานการประชุมผู้สำเร็จราชการรักษา
 พระนคร, ๑๕ เมษายน ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

ชุกคลองและระยะแรกชุกคลอง^๑ ลักษณะการตั้งชุมชนแบบกระจุกกระจายนี้เอื้ออำนวยให้เกิดการโจรกรรมได้ง่าย เพราะชาวนาไม่สามารถจะช่วยเหลือกันได้ในทิวที่เมื่อเกิดการโจรกรรมขึ้นกับชาวนาครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง ดังนั้นชาวนาที่แยกตัวเองไปตั้งที่พักอาศัยอยู่ห่างไกลจากผู้อื่น หรือตั้งรวมกันเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กเกินไป เช่น มีโรงเรือนเพียง ๕ - ๖ ครอบครัวเท่านั้น มักจะได้รับความลำบากจากพวกโจรผู้ร้ายเสมอ^๒ แม้แต่หมู่บ้านของชาวนาที่เคยตั้งอยู่นานในในระยะแรกต่อมาชาวนาบางครอบครัวมีความจำเป็นต้องอพยพออกไป ครอบครัวชาวนาที่เหลืออยู่ตามมีจำนวนน้อยลงก็มักถูกผู้ร้ายเขารบกวน จนไม่สามารถอยู่ได้ต่อไปต้องอพยพตามกันออกไปจนหมด เหตุการณ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดในทุ่งรังสีในระยะที่เกิดการตกต่ำของการทำน่านเนื่องจากความผิดปกติของฤดูกาลตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๓ เป็นต้นมา^๓ จึงเห็นได้ว่าลักษณะการตั้งชุมชนของชาวนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดโจรผู้ร้าย

^๑ เสรีรักษ์โกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, หน้า ๓๐๗.

^๒ Ernest Young, The Kingdom of The Yellow Robe, p. 209. และ หจช, ร.๕ กษ. แผนกบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๒๘, เรื่องที่ ๑๒๖๗, หนังสือบริษัทชุกคลองฯ ถึงพระยาศรีสุนทรโวหาร ปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตราธิการ, ที่ ๓๘๓, ๑๓ มีนาคม ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

^๓ หจช, ร.๕ กษ.๓.๑/๑๑, หนังสือพระรัชฎาภิเษกพิพัฒน์, หลวงเส็นพิทักษ์, หลวงรัฐวิถ์วิบูลย์, กราบทูลเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย, ๔ พฤษภาคม ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

๒) การคมนาคม

ในท้องที่ที่มีการคมนาคมติดต่อระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ไค้สะดวก นอกจากจะมีผลดีแก่การคมนาคมขนส่ง และทำให้ชาวเมืองมีราคาสูงขึ้นถึงกลาวแล้ว ยังเป็นปัจจัยให้เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมไค้ด้วย ถ้าการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ไม่เข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะคนร้ายสามารถไ้ประโยชน์จากการคมนาคมที่สะดวก ทำการโจรกรรมทรัพย์สินของชวานาแลวหลบหนีไค้ง่ายและรวดเร็ว เห็นไค้ชัดในมณฑลกรุงเก่าในระยະที่ตั้งมณฑลเทศาภิบาลใหม่ ๆ^๑ ทั้งนี้เพราะในมณฑลนี้มีการคมนาคมขนส่งทางแม่น้ำลำคลองติดต่อกับหัวเมืองต่าง ๆ ไค้สะดวก เป็นเหตุให้คนร้ายหลบหนีไค้รวดเร็ว อย่างไรก็ตามเมื่อไค้จัดระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้นแล้ว การปราบปรามของเจ้าหน้าที่เข้มแข็งขึ้น โจรผู้ร้ายในมณฑลนี้ก็ลดลง^๒ จึงเห็นไค้ว่าความสามารถในการปราบปรามของเจ้าหน้าที่มีส่วนสำคัญอยู่มากในมณฑลที่มีการคมนาคมติดต่อกับหัวเมืองต่าง ๆ ไค้สะดวก ถ้าเจ้าหน้าที่ปราบปรามเข้มแข็ง การที่มีทางคมนาคมสะดวกก็เป็นประโยชน์สำหรับประชาชน แต่ถาการปราบปรามโจรผู้ร้ายของเจ้าหน้าที่ไม่เข้มแข็ง การที่ทางคมนาคมสะดวกก็มีส่วนส่งเสริมให้เกิดโจรผู้ร้ายขึ้นไค้เหมือนกัน

๓) สาเหตุจากจำนวนวัวควายลดลง

สาเหตุที่ทำให้จำนวนวัวควายลดลงไค้มากคือ การเกิดโรคระบาดโรคระบาดที่เป็นกันมากในสมัยนั้นมี ๒ ชนิด คือ โรครินเคอเปสท(Rinderpest)

^๑"รายงานข่าวหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า," ราชกิจจานุเบกษา, ๑๕(๑๒ มีนาคม ๑๑๗) : ๕๕๑.

^๒เรื่องเดียวกัน.

และโรค แอนแทรกซ์ (Anthrax) โรคระบาดดังกล่าวถ้าเกิดอย่างรุนแรงอาจทำให้วัวควายตายถึง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของจำนวนที่มีทั้งหมด นอกจากนี้การที่มีพ่อค้าพากันกว้านซื้อวัวควายเพื่อส่งไปขายยังต่างประเทศ ปีหนึ่งเป็นจำนวนไม่น้อยดังกล่าวมาแล้วยอมทำให้จำนวนวัวควายลดลงด้วย ยิ่งกว่านั้น บางเมืองเมื่อเกิดโรคระบาดวัวควายล้มตายเป็นจำนวนมากแล้ว ครั้นพอถึงฤดูแล้งก็มีพ่อค้าเข้าไปกว้านซื้อวัวควายในราคาสูงอีก ยิ่งทำให้เกิดการขาดแคลนวัวควายเพิ่มขึ้น วัวควายจึงมีราคาสูง จนชาวนาไม่สามารถซื้อมาทำนาได้^๒ เหตุการณ์เหล่านี้นอกจากจะทำให้ผลผลิตของชาวนาต้องลดลง เพราะขาดแคลนสัตว์ทำนาแล้ว^๓ น่าจะมีส่วนทำให้เกิดการลักขโมยวัวควายกันชุกชุมด้วย

๒. ผลของปัญหาโจรผู้ร้ายที่มีต่อชาวนา

ผลของปัญหาโจรผู้ร้ายที่มีต่อชาวนาอาจพิจารณาได้ ๒ ทาง คือ

- ก) ผลทางตรง
- ข) ผลทางอ้อม

^๑ "Consular Report" The Bangkok Times, (12 November 1897)

: 3; "Cattle in Siam," The Bangkok Times, (14 May 1906) : 10;

และ หจข. ร.๕ กษ.๓.๒/๒๕, หนังสือหม่อมราชวงศ์สุพรรณ ถึงเจ้าพระยา

เทเวศร์วงศ์วิวัฒน์, ๒๒ พฤษภาคม ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

^๒ หจข, ร.๕ น.๑๘.๘/๖, ประกาศห้ามไม่ให้พาโคกระบือออกจากเมือง
พัทลุงชั่วคราว, ๒๓ เมษายน ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๔๘)

^๓ "Consular Report," The Bangkok Times, (12 November 1897) : 3,

ก) ผลทางตรง

การมีใจผู้รายชุกชุมมีผลโดยตรงต่อชานา คือ ชานาต้องได้รับความลำบากในเรื่องการขาดแคลนสัตว์ไชนานา เป็นเหตุให้ชานาทำนาไม่ได้ ปัญหาอื่น เช่น ปัญหาเศรษฐกิจก็ตามมา บางคนอาจต้องใช้วิธีเช่าวัวควายผู้อื่นทำ ยิ่งกว่านั้นเมื่อวัวควายถูกลักขโมยไปชานาอาจต้องชวนชวายกู้ยืมเงินจากผู้อื่นเพื่อไถหรือถอนวัวควายของตนคืน อันเป็นการเพิ่มภาระหนี้สินให้แก่ชานาทางหนึ่งด้วย

ขณะที่เกิดการโจรกรรมนั้นชานาหรือญาติในครอบครัวอาจต้องได้รับบาดเจ็บ พิการ หรืออาจเสียชีวิตได้ การดำเนินชีวิตประจำวันของชานาเป็นไปด้วยความไม่มั่นใจ เพราะต้องคอยระมัดระวังในเรื่องการคุ้มครองป้องกันทรัพย์สินและวัวควายของตนตลอดเวลา บางแห่งที่มีใจผู้รายชุกชุมนั้นชานาไม่กล้าปล่อยวัวควายออกไปหากินหากที่พักได้เลย ต้องเลี้ยงกันอยู่ในโรงนา เพราะห่างจากบ้านออกไปสัก ๒๐ - ๓๐ เส้น ก็อาจถูกผู้รายเขาแย่งชิงทำร้ายร่างกายถึงตายได้ เมื่อไม่สามารถปล่อยวัวควายออกหากินได้อย่างเต็มที่ จึงเป็นเหตุให้วัวควายชุกชุมไม่มีกำลังทำงานได้เต็มที่ เป็นการจำกัดกำลังการผลิตของชานาทางหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นบางท้องที่ชานาต้องรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ละ ๑๔ - ๑๕ คน เพื่อออกไปไถนาพร้อมกันโดยต้องมีอาวุธปืนไปด้วย ทั้งไม่สามารถออกไปไถนาในเวลาเช้า ๆ ได้ควาย ต้องปล่อยให้เสีย ๆ จึงคอยออกไปไถนา และต้องรีบเดินทางกลับที่พักเร็วกว่าปกติ ไม่ให้เย็นเกินไป เนื่องจากเกรงคนร้ายจะเข้าแย่งชิงวัวควายกลางทาง^๒ เป็นเหตุให้ชานาไถนา

^๑ หจช, ร.๕, ม.๒.๑๔/๑๔, รายงานตรวจราชการเมืองนครราชสีมา, ๔ กันยายน, ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕).

^๒ หจช, ร.๕ กษ, ๓.๑/๖, หนังสือพระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม ขาดหลวงจับผู้รายเมืองนครไชยศรี เมืองสมุทรสงคราม สมุทรสาคร กราบพุดกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ, ๑๕ กรกฎาคม ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔)

ไคน้อยลง เพราะมีช่วงเวลาไถนาในแต่ละวันสั้นลง ต้องใช้เวลาในการไถนานานกว่าที่ควร ทำให้ไถนาได้ไม่ทันฤดูกาล ถ้าฝนตกเร็วกว่าปกติด้วย ชาวนาอาจไถนาได้เพียงเล็กน้อยก็ต้องหยุด จึงทำนาไคน้อยลงกว่าปกติ อื่นๆ ถ้าชาวนาที่ไถนาอยู่นั้นมีน้อยคนอาจถูกคนรายจูโจมเข้าแย่งชิงวัวควายและกำลังไถนาไปเสียก็มี เมื่อชาวนารีบนำวัวควายกลับสู่ที่พักในแต่ละวันก็ยังไม่หมดกังวลเรื่องโจรผู้ร้าย เวลากลางคืนชาวนาต้องคอยระมัดระวังโจรผู้ร้ายอาจเข้าลักหรือปล้นวัวควายจากคอกได้อีก โดยผู้ชายต้องทำหน้าที่เฝ้าอย่างแข็งแรง ส่วนผู้หญิงและเด็กก็ไม่กล้าหลับนอนบนบาน พวกนี้หลับนอนตามใต้ถุนบ้านหรือที่อื่น ๆ เนื่องจากกลัวจะถูกโจรทำร้ายเมื่อเวลาเข้าทำการปล้น เป็นสาเหตุให้ชาวนาไม่มีเวลาพักผ่อนได้เต็มที่ ร่างกายจึงอ่อนเพลีย การทำงานในตอนกลางวันจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร เป็นการสร้างความลำบากและปัญหาทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวนาอีกทางหนึ่ง

ข) ผลทางอ้อม

๑) ความลำบากเรื่องการขายข้าวและซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค

โจรผู้ร้ายมีใค้ทำการโจรกรรมทรัพย์สินวัวควายเฉพาะชาวนาเท่านั้น แต่ใค้ทำการโจรกรรมทรัพย์สินของบรรดาพ่อค้าคนกลางที่ผ่านเข้ามาเพื่อรับซื้อข้าวจากชาวนาและนำสินค้าอุปโภคบริโภคไปขายให้แก่ชาวนาดวย^๒ ดังนั้นจึงเป็นอุปสรรคของการค้าขายมาก พ่อค้าและราษฎรที่บรรทุกข้าวหรือสินค้าอื่น ๆ ไม่

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ หจข, ร.๕ กษ, เล่มที่ ๘๖, เรื่องที่ ๓๘๓๗, หนังสือฉบับวิเทศคดีของฯ ถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ, ที่ $\frac{๕๐}{๖,๓,๒,๑๔}$,

๓ พฤษภาคม ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

กล้าเดินทางแต่ลำพัง ต้องรวมกันเป็นกลุ่มไม่น้อยกว่ากลุ่มละ ๑๐ ลำ จึงจะกล้าเดินทางเข้าไปค้าขายกับชาวนาได้ ยิ่งกว่านั้นพ่อค้ายังไม่กล้าที่จะเดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านของชาวนาที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นชาวนาจึงไม่สามารถขายข้าวและซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ต้องการได้ นับเป็นความลำบากของชาวนาทางหนึ่ง

๒) ชาวนาอยู่ในภาวะจำยอมให้การสนับสนุนคนร้าย

ในท้องที่ที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุมนั้น ชาวนาหลายครอบครัวอยู่ในภาวะจำเป็นที่ต้องให้สิ่งทีคนร้ายเรียกร้อง เช่น ที่พัก อาหาร ทั้งนี้เพราะถ้าปฏิเสธคำร้องขอของเหล่าคนร้าย อาจจะทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ทรัพย์สินและครอบครัวได้ภายในท้องถิ่นที่ห่างไกลนั้นโจรผู้ร้ายมีอิทธิพลต่อชาวนามากกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ดังที่บริษัทชุกคลองแลคูนาสยามรายงานให้กระทรวงเกษตรพาณิชย์ทราบตอนหนึ่งว่า

...ตามลำคลองที่ ๕...ผู้ร้ายแถวนั้นชุกชุมเป็นอันมาก เวลากลางคืนเที่ยวเดินควมค้นคลอง...แล้วเที่ยวขอข้าวชาวนานกิน พวกชาวนานี้มีความกลัวอายุผู้ร้ายเป็นอันมากไม่อาจขัดขืนได้...พวกชาวนานี้มีความกลัวไม่อาจจะปลดอยกระป้อออกจากโรงได้... ๒

อาจจะเป็นเพราะภาวะจำยอมของชาวนาจึงกล่าวที่เป็นเหตุให้ชาวนาถูกเจ้าหน้าที่จับกุมในข้อหาว่าเป็นพวกหรือให้การสนับสนุนคนร้ายอยู่เสมอ

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๑๐.๑, หนังสือนายร้อยตรีบัว ชาห์หลวงแจกข้าวเมืองลำปาง แพร่ ถึงพระศรีทิพย์โภช ให้นำขึ้นกราบเรียนเสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์, ที่ $\frac{๓๒}{๑๑๑}$, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๕.๔ ก/๒, หนังสือหม่อมราชวงศ์สุพรรณและพระปฏิบัติราชประสงค์ ถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์, ที่ $\frac{๓๒}{๕, ๒๖, ๑, ๑๓}$, ๒๖ เมษายน ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

๓) การเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติ

ในกรณีใช้ชื่อนาโบริชความลำบากจากกรรมาชนของกมลโจร ซึ่งอาจมีทั้งโจรที่เป็นคนในบังคับต่างชาติ และโจรที่เป็นคนในบังคับไทย แต่อาจถือว่าเป็นคนในบังคับต่างชาติ ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ไทยไม่สามารถปราบปรามได้เกิดขาดตามกฎหมายของไทยก็ถาวรแล้ว เป็นปัจจัยผลักดันให้ชาวนาที่อยู่ในภาวะดังกล่าวของทางพองกันและแก้ปัญหาที่ควรการ เขาเป็นพวกของของคนร้าย ถ้าเป็นพวกของของคนร้ายที่เป็นคนในบังคับต่างชาติ ชื่อนาเหล่านี้ก็อาจเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติในที่สุญ เพื่ออาศัยอำนาจสูงสุดต่างชาติคุ้มครองความปลอดภัย ถ้าไม่ยอมกระทำก็ถาวรก็มีกฎหมายรวมแห่งรั้ง แกลยเสมอ จึงเป็นผลของปัญหาโจร ชูรายในกรณีนี้จึงกลายเป็นปัญหาทางการ เมืองซึ่งไม่เป็นผลดีแก่รัฐบาลนัก

๓. การป้องกันและแก้ปัญหาโจรชูราย

ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงการป้องกันและแก้ปัญหาโจร ชูรายรวมไปรวมกัน ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

- ก) การป้องกันและแก้ปัญหาโจรชูรายระดับชานา
- ข) การป้องกันและแก้ปัญหาโจรชูรายระดับกลุ่มผลประโยชน์
- ค) การป้องกันและแก้ปัญหาโจรชูรายระดับรัฐบาล
- ง) การป้องกันและแก้ปัญหาโจรชูรายระดับชานา

เมื่อเกิดการโจรกรรมขึ้นกับชานา ชานานาก็ไม่พึ่งเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ส่วนในชานาจะป้องกัน และแก้ปัญหาที่ควรด้วยตัวเอง ควบวิธีการที่แยกออกได้ดังต่อไปนี้

๑) พ.ร.บ. ร.๕ กษ.๕.๔/๒๒, ตามพระหัตถ์พระรวงศ์เชอพระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์ กรมหมื่นมหิตราชวัณที่ ๕, ๑ พฤษภาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

๑) การระมัดระวังและเฝ้าระวังความทุกข์ขณะอยู่ที่บ้านในเวลาากลางคืน และออกไปนอนในเวลากลางวัน ซึ่งเป็นสาเหตุให้ชาวนาทำงานไม่ได้เต็มที่เพราะร่างกายอ่อนเพลียเนื่องจากร่างกายพักผ่อนไม่ได้เพียงพอ ดังได้กล่าวแล้ว วิธีนี้เป็นวิธีการป้องกันโจรผู้ร้ายขึ้นพื้นฐานของชาวนาทั่วไป

๒) ชาวนาเป็นจำนวนมากใช้วิธีป้องกันและแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายด้วยการเข้าเป็นพรรคพวกคนร้ายหรือนักเลง วิธีนี้ทำให้คนร้ายเกรงใจไม่กล้ารบกวน ซึ่งนอกจากจะคุ้มครองทรัพย์สินของตัวชาวนาผู้นั้นเองแล้ว ยังคุ้มครองไปถึงญาติพี่น้องด้วย ในชนบทนั้นชาวนามักพอใจที่ได้เป็นพวกพ้องหรือญาติของนักเลง เพราะรู้สึกว่าเป็นสิ่งป้องกันอันตรายจากโจรผู้ร้ายได้ วิธีแก้ปัญหาทำนองเดียวกันนี้รวมถึงการเข้าเป็นคนในบังคับของต่างชาติด้วย

๓) การใช้วิธีจ้างคนเลี้ยงวัวควายในฤดูกาลที่ไม่ต้องใช้แรงงานสัตว์ ซึ่งมีคนรับจ้างเลี้ยงวัวควายจากชาวนาเป็นจำนวนมาก ๆ โดยมีข้อตกลงระหว่างชาวนาผู้เป็นเจ้าของวัวควายกับผู้รับจ้างเลี้ยงว่า ถ้าวัวควายของชาวนาหายไปในช่วงที่อยู่ในความรับผิดชอบของผู้รับจ้างเลี้ยง ๆ จะต้องชดใช้เงินให้แก่เจ้าของสัตว์ตามราคาที่เจ้าของตีราคาไว้ตอนตกลงว่าจ้างกัน วิธีนี้ใช้ป้องกันและแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายได้ ชาวนาไม่ต้องเป็นกังวลในการเฝ้าระวังวัวควาย แต่อาจมีปัญหาคืนในภายหลัง กล่าวคือ ผู้รับจ้างเลี้ยงบางคนลักลอบขายวัวควายที่รับจ้างเลี้ยงไว้เมื่อมีคนมาซื้อซื้อในราคาสูงกว่าราคาที่เจ้าของตีราคาไว้ แล้วผู้รับจ้างเลี้ยงก็ชดใช้เงิน

๑) หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๘๒, เรื่องที่ ๓๔๘๘, หนังสือบริษัทชุกคองแลคูนาสยามทูลหม่อมเจ้าอั้งการปลัดทูลฉลองกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ, ที่ $\frac{๗๒๔}{๖,๒๕,๑๒,๑๖}$, ๒๕ มีนาคม ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๘)

๒) "เรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้นอธิบาย" เทศาภิบาล, (๑ เมษายน ๑๒๕)

ให้แก่มุเป็นเจ้าของสัตว์ตามราคาที่มีผู้เป็นเจ้าของได้ตั้งไว้ โดยอ้างว่าสัตว์ดังกล่าว
หายไป ในกรณีเช่นนี้ชาวนาผู้เป็นเจ้าของวัวควายก็ไม่สามารถเรียกร้องใด ๆ
จากผู้รับจ้างใด เพราะผู้รับจ้างเลี้ยงสัตว์ได้ยอมชดใช้ตามสัญญาทุกประการแล้ว

๔) ตั้งใจกล่าวแล้วว่าชาวนาส่วนใหญ่ไม่สามารถพึ่งเจ้าหน้าที่ในการ
ป้องกันและแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายได้ ดังนั้นเมื่อเกิดการโจรกรรมขึ้น ชาวนาผู้เป็นเจ้าของ
ของวัวควายจะแก้ปัญหานี้ด้วยตนเอง ด้วยการออกติดต่อกับหัวหน้านักเลงในท้องถิ่น
ให้ช่วยสืบหาให้เพราะบุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลกว้างขวางในวงการนี้ บางทีนักเลงก็
เป็นคนร้ายเสียเองก็มี บุคคลดังกล่าวยอมรับว่าเขาเสียในการโจรกรรมได้ดีกว่าเจ้า
หน้าที่ สามารถสืบหรือรู้ได้ว่าวัวควายที่ถูกโจรกรรมนั้นไปอยู่กับกลุ่มคนร้ายกลุ่มไหน
แล้วชาวนาจึงติดต่อขอไถ่* หรือ ถอน** คืน ผ่านนักเลงผู้นั้น ซึ่งการถอนวัวควายนี้
เป็นวิธีแก้ปัญหาที่สร้างปัญหาโจรกรรมขึ้นกับชาวนาผู้อื่นต่อไป เพราะมักใช้วัวควายที่
โจรกรรมมาแลกเอาวัวควายที่ต้องการถอนคืน

๑๗๖๖, ร.๕ ม.๒.๑๑/๘, การประชุมแลรายงานการประชุมเทศบาล
ร.ศ. ๑๑๘, ความเห็นเรื่องจัดการป้องกันผู้ร้ายปล้นแลลักโคกระบือ

* การไถ่ คือ การนำเงินไปมอบให้กับหัวหน้านักเลงตามจำนวนที่ตกลงกัน
แล้วผู้เป็นเจ้าของหัวหน้านักเลงหรือคนร้ายก็จะนำให้เจ้าของวัวควายไปรับสัตว์ของตน ณ ที่ใด
ที่หนึ่ง โดยจะมีคนนำวัวควายดังกล่าวไปผูกทิ้งไว้ ณ จุดนั้น ๆ

** การถอน คือ การที่เจ้าของสัตว์ยินยอมนำสัตว์ไปแลกกับสัตว์ที่ถูกขโมย
คืนมา ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นอัตรา ๒ ต่อ ๑ ซึ่งวัวควายจำนวน ๒ เท้า ที่ต้องนำไปแลก
วัวควายคืนมานี้ มักเป็นวัวควายที่ขโมยมาจากชาวนาคนอื่นอีกต่อหนึ่ง

ข) การป้องกันและแก้ไขปัญหาโจรผู้ร้ายระดับกลุ่มผลประโยชน์

๑) กลุ่มข้าราชการ ได้มีกลุ่มข้าราชการคิดหาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหา
นี้ด้วยการตั้งบริษัทประกันสัตว์พาหนะขึ้น คือ พระยาอนุชิตชาญไชยกับพวกร่วมกันขอ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งบริษัทประกันสัตว์พาหนะทุกประเภทโดยกำหนด
หลักเกณฑ์โดยย่อว่า ผู้เอาประกันจะต้องจ่ายเบี้ยประกัน ๑ สลึงต่อปี สำหรับสัตว์ที่ดี
ราคา ๑ ตำลึง ในระหว่างประกันถ้าสัตว์ดังกล่าวหายไป ทางบริษัทจะชดใช้เงินให้
ในราคาประกัน บริษัทดังกล่าวขอดำเนินการรับประกันสัตว์พาหนะทุกประเภท ซึ่ง
ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย ทั่วประเทศ เป็นเวลา ๒๐ ปี โดยแบ่งกำไรให้รัฐบาล
๑๒ เปอร์เซ็นต์ แต่รัฐบาลไม่อนุมัติให้ตั้งบริษัทดังกล่าว เพราะเห็นว่าระเบียบการ
ที่ผู้ริเริ่มกำหนดขึ้นนี้ไม่สอดคล้องกับการปกครองที่จะจัดปรับปรุงในโอกาสต่อไป และ
เป็นการหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป แต่ขอเสนอของข้าราชการกลุ่มนี้ก็มีผลดีที่
ทำให้กระทรวงเกษตราธิการเห็นความจำเป็นที่จะต้องรีบดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหานี้
ให้รวดเร็วขึ้น^๑

๒) บริษัทชุกคลองแลคนาสยาม ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมมิใช่เป็นปัญหา
สำหรับชวาเท่านั้น บริษัทชุกคลองฯเองก็มีความหนักใจและถือว่าเป็นปัญหาสำคัญ
เพราะเมื่อเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมในเขตที่ดินของบริษัทฯ ย่อมกระทบกระเทือนถึงผล
ประโยชน์ของบริษัทฯ เนื่องจากเป็นอุปสรรคแก่ชวานาที่จะเข้าไปซื้อที่ หรือเช่าที่ดิน
บุกเบิกทำนา แม้ว่าทางบริษัทฯจะตระหนักในปัญหานี้และมีความกังวลใจมากเพียงใด

^๑ หจข, ร.๕ ม.๑๒.๔/๑, หนังสือพระยาอนุชิตชาญไชยกับคณะ กราบบังคม
ทูลรัชกาลที่ ๕, ๒๑ สิงหาคม ๑๐๕ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

^๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือพระยาภาสกรวงศ์ที่เกษตราธิบดี กราบทูล
กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ราชเลขาณูการ, ที่ ๔/๔๐๕, ๖ กันยายน ๑๐๕.

ก็ตาม บริษัทชุกคลองแลคูนาสยามก็มีใ้ค้ำเนินการป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้าย
แต่อย่างใด นอกจากเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขด้วยการส่งเจ้าหน้าที่งานเข้าไปปราบ
ปรามและตั้งสถานีกองตระเวนขึ้นในเขตของบริษัท บางครั้งการปราบโจรผู้ร้ายของ
เจ้าหน้าที่ไม่เป็นที่พอใจของบริษัทฯ ถึงกับบริษัทกล่าวโทษว่าเจ้าหน้าที่ไร้ความสามารถ
ขอให้ทางราชการเปลี่ยนตัวเจ้าหน้าที่ปราบโจรผู้ร้ายในเขตบริษัทเสียใหม่ก็มี^๑

ค) การป้องกันและแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายในระดับรัฐบาล

รัฐบาลได้ตระหนักในผลเสียของการเกิดโจรผู้ร้ายรบกวนชาวนา
เป็นอย่างดี และได้พยายามดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะแก้ไขปัญหานี้อยู่เสมอ
เช่น การออกกฎหมายกำหนดให้ผู้ที่อยู่ใกล้เคียงกันในรัศมี ๕ เส้น ต้องช่วยกันต่อสู้
และติดตามจับกุมคนร้ายให้ได้ ถ้าครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งถูกโจรกรรม ใครที่อยู่ใน
รัศมีดังกล่าวไม่ช่วยต่อสู้ติดตามจับกุมคนร้าย จะต้องออกเงินเฉลี่ยชดเชยค่าเสียหายจาก
การโจรกรรมนั้นให้แก่เจ้าของทรัพย์สินที่ถูกปล้น^๒ และเมื่อมีกลุ่มข้าราชการเสนอขอ
ตั้งบริษัทรับประกันสัตว์พาหนะดังกล่าวแล้วขึ้น ทำให้รัฐบาลเห็นความจำเป็นต้องรีบ
ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาโจรผู้ร้ายโดยด่วน โดยเริ่มตรวจสอบพระราชบัญญัติ
เกี่ยวกับสัตว์พาหนะที่ใช้อยู่ว่ามีข้อบกพร่องอย่างไร ทั้งได้พยายามศึกษากฎหมายเกี่ยว

^๑ หจช, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๒๘, เรื่องที่ ๓๔๘๘, หนังสือ
บริษัทชุกคลองแลคูนาสยาม พูลหม่อมเจ้าอลังการปลัดทูลฉลองกระทรวงพระคลังมหา-
สมบัติ, ที่ $\frac{๗๒๔}{๖,๒๕,๑๒,๑๖}$, ๒๕ มีนาคม ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

^๒ "ลักษณะโจรหาเส้น," ราชกิจจานุเบกษา, ๔(อาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ
๒๔๒๐) : ๗๒, ๔(อาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ๒๔๒๐) : ๘๐, ๔(อาทิตย์ เดือน ๗
ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๒๔๒๐) : ๘๗ - ๘๘, ๔(อาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ๒๔๒๐) : ๘๖,
และ ๔(อาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ ๒๔๒๐) : ๑๐๑ - ๑๐๒.

เรื่องนี้ที่ไซอยู่ในประเทศข้างเคียงเพื่อนำมาประกอบการแก้ไขภัย^๑ จากนั้นไคแก
 ไซขอปกครองของพระราชาบัญญัติเกี่ยวกับสัตว์พาหนะที่เป็นช่องทางให้เกิดปัญหาโจรผู้
 ร้ายชุกชุมควยการแก้ไขหลายประการ เช่น ให้มีหน่วยงานรับผิดชอบทำทะเบียนสถิติ
 สัตว์พาหนะโดยเฉพาะวัวควายประจำเมืองต่าง ๆ ขึ้น ผู้ที่จะซื้อขายวัวควายต้องให้
 เจาหน้าที่ช่องทางราชการไกรับรู้ และทำหลักฐานการซื้อขายให้ โดยมีหน่วยงานทำ
 คำนวณพรรณ สัตว์ประจำเมืองเพียงเมืองละ ๑ แห่ง ให้ผู้ว่าราชการเมืองคั่งคอกเลี้ยง
 สัตว์ในจำนวนที่เหมาะสมไว้เลี้ยงสัตว์ที่ไม่มีตัวรูปพรรณ หรือจะรับจ้างเลี้ยงสัตว์ที่มีตัว
 รูปพรรณควยก็ได้ โดยต้องกำหนดอัตราค่าเช่า คำนวณที่ไซเลี้ยงวัวควาย ไว้อย่างเป็นทางการ
 ระเบียบ^๒ สำหรับปัญหาที่ชาวนาไกรับจากการจ้างเอกชนเลี้ยงสัตว์คั่งคอกแล้วนั้น
 ที่ประชุมเทศบาลไคพิจารณาปัญหา^๓ และเห็นว่า ทางราชการควรยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้อง
 ของควย เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ชาวนา โดยให้กรมการว่าเขมมีส่วนรับรู้ในการจ้าง
 เลี้ยงสัตว์ควย พร้อมกับให้ทางอำเภอ จัดการป้องกันปัญหาโจรผู้ร้ายลักปล้นวัวควาย
 ควยการทำคอกประจำหมู่บ้านขึ้น ให้มีขนาดกว้างขวางพอที่จะเลี้ยงวัวควายที่มีในหมู่
 บ้านไคโดยไม่ยักเยียด แล้วให้จัดเวรยามเฝ้าคอกสัตว์คั่งคอกจากชายฉกรรจ์เจ้าของ
 สัตว์ในหมู่บ้านผลัดเปลี่ยนกันไป ถ้าคอกสัตว์คั่งคอกตั้งอยู่ใกล้กองตระเวน ก็ให้กอง
 ตะเวนเป็นผู้ทำหน้าที่เฝ้าคอกสัตว์ประจำหมู่บ้านควย^๓ นอกจากนี้รัฐบาลยังใช้

✓^๑ หจข, ร.๕ ม. ๑๘.๘/๑, หนังสือพระยาภาสกรวงษ์ที่เกษตราธิบดี
 กราบทูลกรมหมื่นสมมติอมรพันธ์ราชเลขาอนุการ, ที่ ๘/๘๐๕
 ๗๖๖๕, ๖ กันยายน ๑๐๕
 (พ.ศ. ๒๔๓๓)

^๒ เอกสารเดียวกัน, หัวข้อของการที่จะจัดการแก้ไขพระราชาบัญญัติเรื่องโ
 กุระปือของพระยาภาสกรวงษ์, ที่ ๘/๘๐๕, ๖ กันยายน ๑๐๕.
 ๗๖๐๕

^๓ หจข, ร.๕ ม. ๒.๑๑/๘, การประชุมและรายงานการประชุมเทศบาล
 ร.ศ. ๑๑๘, ความเห็นเรื่องจัดการป้องกันผู้ร้ายปล้นแลลักโคกระบือ

มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหานี้ด้วยการควบคุมการซื้อขายสัตว์ดังกล่าวให้รัดกุมขึ้น อีกด้วยการกำหนดให้ทุกหัวเมือง ตั้งตลาดนัดกลางสำหรับซื้อขายสัตว์ดังกล่าวโดยมีเจ้าหน้าที่ประจำที่ตลาดเพื่อทำหน้าที่ฐานการซื้อขายและแก้ไขทะเบียนสัตว์ให้ถูกต้อง ห้ามชาวนาซื้อขายสัตว์กันเอง ต้องนำสัตว์ไปทำการซื้อขายกันต่อหน้าเจ้าพนักงาน ณ ตลาดนัดกลางค้าสัตว์ดังกล่าว^๑ สำหรับเจ้าพนักงานกรมการอำเภอที่ไม่เอาใจใส่ในการปราบปรามโจรผู้ร้ายในท้องที่ของตนนั้น ทางราชการได้จัดตั้งโทษด้วยการส่งย้ายสืบเปลี่ยนให้ไปอยู่ต่างอำเภอเสีย^๒ สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงถึงความพยายามของรัฐบาลที่จะแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการประกอบอาชีพของชาวนา

๔. อุปสรรคของการป้องกันและแก้ปัญหาโจรผู้ร้าย

ปัญหาโจรผู้ร้ายเป็นปัญหาใหญ่ ที่แก้ไขยาก เพราะต้องใช้ความสามารถ ความเอาใจจริงเอาใจ และความร่วมมือจากข้าราชการหลายฝ่าย ซึ่งการแก้ไขปัญหาโจรผู้ร้ายในสมัยนั้นไม่ค่อยได้ผล ทั้งนี้เพราะมีอุปสรรคดังต่อไปนี้

ก) การขาดความร่วมมือกันของเจ้าหน้าที่

จากโครงสร้างทางการปกครองที่กำหนดท้องที่ต่าง ๆ ให้อยู่ในความรับผิดชอบต่างกระทรวงกัน ทำให้เจ้าหน้าที่ในหัวเมืองที่ต่างสังกัดกระทรวงกัน ต่างปิดกั้นความร่วมมือกันในการแก้ไขปราบปรามป้องกันโจรผู้ร้ายให้หมดตัว กล่าวคือ

^๑ หจข, ร.๕ ม.๑๔.๔/๑, หัวข้อของการที่จะจัดการแก้ไขพระราชนโยบาย เรื่อง โศกกระปือของพระยาภาสกรวงษ์

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๖, หนังสือพระยาศรีสหเทพ ปลัดทูลฉลอง กระทรวงมหาดไทย กราบทูลกรมขุนสมมตอมรินทร์ ราชเลขานุการ ที่ ๑๑๕๕/๑๐๘๑๓, ๘ กุมภาพันธ์ ๑๒๐, (พ.ศ. ๒๔๔๔)

เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้ายมักถือ เขตแดนความรับผิดชอบของกระทรวง เจ้าสังกัดเป็นหลัก ถ้าคนร้ายทำการโจรกรรมในหัวเมืองซึ่งสังกัดกระทรวงหนึ่งแล้ว หนีข้ามเขตเข้าไปในหัวเมืองที่มีเขตติดต่อกันแต่สังกัดคนละกระทรวง เจ้าหน้าที่ของ ทั้งสองเมืองต่างไม่ติดตามจับกุมคนร้ายแต่ประการใด เพราะเจ้าหน้าที่เจ้าของท้องถิ่นที่ชาวนาถูกโจรกรรมอาจว่าคนร้ายหนีข้ามเขตเข้าไปในเมืองของอีกกระทรวงหนึ่ง เสียแล้ว ไม่สามารถติดตามได้เพราะข้ามเขตการปกครอง ส่วนเจ้าหน้าที่เมืองที่คน ร้ายหนีเข้าไปก็ไม่ให้ความร่วมมือในการจับกุมคนร้าย เพราะถือว่าคนร้ายมิได้กระทำ ความผิดในเขตเมืองของตน เหตุการณ์เช่นนี้เห็นได้ชัดในเขตทุ่งรังสิตบริเวณเขตติด ต่อระหว่างเมืองในสังกัดกระทรวงนครบาลกับกระทรวงมหาดไทยบ่อย ๆ เพียงคนร้าย ทำการโจรกรรมในเขตของเมืองในสังกัดกระทรวงนครบาล แล้วหนีข้ามคลองเชียง รากเข้าไปในเขตเมืองในสังกัดกระทรวงมหาดไทยเท่านั้นก็ปลอดภัย^๑ แม้ว่ากระทรวง มหาดไทยกับกระทรวงนครบาลจะโศกกลงกันให้เจ้าหน้าที่ทั้ง ๒ ฝ่ายติดตามคนร้ายข้าม เขตซึ่งกันและกันไต่กันก็ไม่ได้นล^๒

ข) การขาดความคล่องตัวในการปราบปราม

เนื่องจากระเบียบในการเดินทางออกนอกเขตอำเภอ เมือง หรือ

^๑ หจข, ร.๕ กษ, แผนกบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๑, เรื่องที่ ๑๑, หนังสือ บริษัทชุกคลองฯ ถึงพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ, ที่ ๔๒๗, ๒๔ มกราคม ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

^๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือจาแสนแทนปลัดชุกคลองกระทรวงมหาดไทย ถึงพระยาตรีสุนทรโวหาร ปลัดชุกคลองกระทรวงเกษตราธิการ, ที่ ๓๐/๓๑๕๕ ๒ กุมภาพันธ์ ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

มณฑลจะต้องแจ้งให้ทางอำเภอรอบ และออกหนังสืออนุญาตให้แก่ผู้เกินต่าง^๑ ระเบียบ
 นี้ถือว่าเป็นอุปสรรคแก่การติดตามจับกุมคนร้ายอย่างยิ่ง เพราะทำให้การติดตามจับ
 กุมคนร้ายทำได้ไม่คล่องตัว เกิดความล่าช้าไม่ทันคนร้าย จึงทำให้การติดตามคนร้าย
 มักไม่ค่อยได้ผล กล่าวคือ เมื่อเกิดการโจรกรรมวัวควายของชาวนาขึ้น กำนัน
 ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของวัวควายและพวกพ้องจำเป็นต้องรีบออกติดตามคนร้ายโดยเร็วที่
 สุด จึงมักไม่ทันได้ขอหนังสือเดินทางจากกรมการอำเภอ เพราะจะทำให้เกิดความ
 ล่าช้า ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งฝ่ายคณะผู้ติดตามคนร้ายอาจจะไม่คิดว่าจะต้อง
 ติดตามออกนอกเขตท้องที่ของตน แต่ในการติดตามคนร้ายนั้น บางครั้งคณะผู้ติดตาม
 ต้องข้ามเขตแดนอำเภอ เมือง หรือมณฑลโดยไม่รู้ตัว เพราะในสมัยนั้นการแบ่งเขต
 ท้องที่ปกครองยังไม่มีกำหนดให้เห็นได้ชัดเจน บางแห่งก็เป็นป่ารกจนไม่สามารถกำหนด
 ได้ว่าตรงไหนเป็นเส้นแบ่งเขตแดนกันได้เคยกล่าวมาแล้ว สิ่งนี้มักเกิดอุปสรรคทำให้เกิด
 ความล่าช้าในการติดตามคนร้าย เนื่องจาก เจ้าพนักงานต่างอำเภอ ต่างเมือง จะ
 เข้าทำการจับกุมคณะผู้ติดตามคนร้ายไว้อ่อน เพราะเห็นว่าเป็นคนแปลกหน้าและมี
 อาวุธครบมือ ทั้งไม่มีหนังสืออนุญาตเดินทางด้วย กว่าคณะผู้ติดตามคนร้ายจะพิสูจน์ให้
 เจาหน้าที่เจ้าของท้องที่เชื่อว่าคณะของตนเป็นผู้ติดตามคนร้ายก็ต้องใช้เวลาานพอ
 สมควร การติดตามคนร้ายจึงไม่ทันและไม่ไฉน^๒

๓) การไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่นและประชาชน

การที่เจ้าพนักงานในท้องถิ่น คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงประชาชน
 ชาวนาเองไม่ให้ความร่วมมือในการสืบจับคนร้ายเป็นอุปสรรคในการปราบปรามโจร

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๑/๘, ความเห็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์
 ซึ่งจะปรึกษาในที่ประชุมเทศาภิบาล ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

ผู้ร้ายทางหนึ่ง ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่อง จากบุคคลทั้งกล่าวมีความเกรงกลัวอิทธิพลของพวก
คนร้าย ทั้งนี้เพราะกลุ่มคนร้ายมักเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นอยู่ตลอดเวลา
ผิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งนาน ๆ จะได้ออกไปในท้องถิ่นสักครั้ง เฉพาะเวลาเกิด
เหตุจำเป็นเท่านั้น การให้ความร่วมมือสืบจับคนร้ายกับทางเจ้าหน้าที่ย่อมหมายความว่า
แสดงความเป็นศัตรูกับกลุ่มคนร้าย เมื่อเจ้าหน้าที่กลับไปแล้วอาจเกิดอันตรายจาก
พวกพ้องของคนร้ายที่ยังเหลืออยู่ ทำการแก้แค้นไถ่กาย ดังนั้นเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น
และชาวนาจึงมักวางเฉยต่อการปราบปรามของเจ้าพนักงานเสียมากกว่า แม้จะรู้ตัว
คนร้ายก็ตาม เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นอันตรายแก่ตัวเองและครอบครัว เหตุการณ์
เช่นนี้เห็นได้ชัดในมณฑลนครราชสีมาซึ่งเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม เนื่องจากการปราบปราม
ไม่ไคผลเพราะเจ้าหน้าที่ไม่ได้รับความร่วมมือจากกำนันผู้ใหญ่บ้าน ถึงกับชาหหลวงมณฑล
นครราชสีมาขออนุญาตลงโทษกำนันผู้ใหญ่บ้านเหล่านี้ด้วยกระบี่ แต่กระทรวงมหาดไทย
เห็นว่าไม่ควรใช้วิธีโบย ควรทำการไต่สวนถ้าเห็นว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านคนใดปกปิดคนร้าย
ไว้จริงก็ให้ดำเนินการฟ้องร้องตามกฎหมาย หรือใช้วิธีถอดออกจากตำแหน่งเสีย

ง) การขัดแย้งกันระหว่างการปราบปรามโจรผู้ร้ายกับผลประโยชน์บางอย่าง

ของราชการ

ในบางกรณีรัฐบาลจำเป็นต้องยอมผ่อนปรนให้มีการกระทำโจรกรรม
เพื่อรักษาประโยชน์สำคัญบางอย่าง ด้วยการใช้เจ้าพนักงานผ่อนการปราบปรามโจร
ผู้ร้ายเสียบ้าง เช่น ในระยะที่ดินค่าน้ำตาลเป็นสินค้าสำคัญของมณฑลนครราชสีมา

พ.ร.บ. ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๖, หนังสือพระยาศรีสทเทพลักษิตูลงกระทรวง
มหาดไทย กราบขุลากรมขุนสมมติอมรพันธ์ราชเลขาณูการ ที่ ๑๑๕๕/๑๐๘๑๓,
๘ กุมภาพันธ์ ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔)

เจ้าพนักงานเมืองนครปฐมต้องทำเป็นละเลยในการปราบปรามโจรผู้ร้ายลักขโมยวัวควายเสียบ้างทั้งนี้เพราะพวกโรงหีบอ้อยส่วนใหญ่ได้อาศัยแรงงานจากวัวควายที่ซื้อจากพวกขโมย หากเจ้าพนักงานทำการจับกุมปราบปรามการลักขโมยวัวควายอย่างจริงจังเด็ดขาด ก็จะกระทบกระเทือนต่อพวกโรงหีบอ้อยที่อาจจะไม่มีวัวควายใช้หีบอ้อยโรงหีบอ้อยอาจต้องปิด ซึ่งนอกจากจะเป็นที่เดือดร้อนแก่เจ้าของโรงงานน้ำตาลและคนงานแล้ว ยังทำให้รัฐบาลขาดรายได้จากภาษีน้ำตาลเป็นจำนวนมากอีกด้วย? ความจำเป็นของรัฐบาลอันเนื่องมาจากสาเหตุเดียวกันนี้เห็นได้ชัดอีกในระยะเวลาที่รัฐบาลเร่งสร้างทางรถไฟสายต่าง ๆ ซึ่งต้องการกรรมกรเป็นจำนวนมาก กรรมกรบางกลุ่มประพฤติเป็นโจรไปค้าย บางพวกก็ให้การสนับสนุนโจรค้ายการให้ที่พักอาศัย เนื่องจากกรรมกรมีจำนวนมากจึงยากแก่การปราบปราม การสร้างทางรถไฟไปถึงไหน ปัญหาโจรกรรมวัวควายจากชาวนาก็มักเกิดขึ้นที่นั่น โดยเฉพาะในระยะฤดูแล้ง รัฐบาลทราบปัญหาเรื่องนี้ดี แต่ก็ไม่ทำการปราบปรามจับกุมหรือดำเนินการวางระเบียบในหมู่กรรมกรเพื่อป้องกันปัญหานี้ คอยเกรงว่าพวกกรรมกรจะพากันแตกตื่นหนีไป ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานสร้างทางรถไฟ รัฐบาลเห็นว่าปัญหาโจรผู้ร้ายในกรณีเช่นนี้มีความสำคัญน้อยกว่าปัญหาการขาดแรงงานสร้างทางรถไฟ จึงจะเลยคอบัญหาโจรผู้ร้ายเพื่อให้มีแรงงานสร้างทางรถไฟต่อไป เพราะเมื่อการสร้างทางรถไฟผ่านเลยไป ปัญหาลักขโมยวัวควายของชาวนาก็ลดลงไปเกิดในเมืองอื่นที่ทางรถไฟไปถึงต่อไป ดังเห็นได้จากลายพระหัตถ์ของกรมหลวงคำร้งฯ เมื่อคราวเสด็จตรวจราชการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ความว่า

“หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๖๐, รายงานของพระอินทราชิบาล นายเสนองาน
ประกาศ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๒๔ พฤษภาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

...ทางรถไฟไปถึงไหน ผู้ร้าย... ก็ตามไปถึงนั้น จนทางรถไฟแล้วเมื่อโค
 ผู้ร้ายก็ซา เป็นเขนุนี่มาทุกสาย... ครั้นเจ้าพนักงานปกครองท้องที่จะบังคับผู้
 ตรวจสอบพวกกุลี้ใหญ่พวกขี้... การที่บังคับผู้ควบคุมพวกกุลี้ก็คงจะไปติดขัดแก่
 การสร้างทางรถไฟที่จะหาญาติยากเขา จึงต้องผ่อนผันหันหากการทำทางรถไฟ
 ออมาให้ติดขัดเป็นข้อสำคัญ...

จึงเห็นไ้ว่าการที่รัฐบาลเห็นความสำคัญในผลประโยชน์โดยตรงของกิจ
 การบางอย่างมากกว่าปัญหาโจรผู้ร้าย ซึ่งเป็นความทุกข์ยากโดยตรงของชาวบ้าน
 เป็นอุปสรรคในการปราบปรามโจรผู้ร้ายทางหนึ่ง

จ) ความบกพร่องของกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์พาหนะ

ความบกพร่องไม่รัดกุมของพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสัตว์พาหนะ นอกจาก
 จะเป็นสาเหตุให้เกิดโจรผู้ร้ายโจรกรรมสัตว์ไ้กายกึ่งโคกกลางแล้ว ยังเป็นอุปสรรค
 ในการปราบปรามป้องกันโจรผู้ร้ายอีกด้วย เช่น พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ ร.ศ.๑๑๑
 ซึ่งออกในสมัยพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นแผนบกักระทรวงเกษตรพาณิชย์ ซึ่งเป็น
 ระยะเวลาที่วัวควายมีราคาแพงขึ้นเกิดโจรผู้ร้ายลักขโมยและปล้นวัวควายของชาวบ้านชุก
 ชุมมากทั่วไป แต่เจ้าหน้าที่ก็ทำการปราบปรามจับกุมไ้ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เพราะความบก
 พร่องของกฎหมายดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการติดตามจับกุมของเจ้าพนักงานหลาย
 ประเภท เช่น ความหละหลวมในระเบียบการทำตัวรูปพรรณสัตว์ ทำให้เจ้าพนักงาน
 ในท้องถิ่นไม่สามารถจะไ้ส่วนไ้ค้เมื่อเห็นมีผู้นำสัตว์แปลกปลอมเข้ามาในเขตท้องที่
 ของตน บางครั้งเจ้าพนักงานจับสัตว์ไ้ค้ในไ้ที่เปลี่ยวห่าง ๆ ที่รู้ว่าเป็นสัตว์ที่ไ้ค้มาโดย
 ไม่สุจริต แต่ก็ไม่สามารถสืบหาหลักฐานไ้ค้ คงปรับผู้ครอบครองเพียงความผิดฐานไม่
 ทำตัวรูปพรรณเท่านั้น จึงเห็นไ้ว่าการพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่สามารถคุ้มครองปราบ

๑ หจข, ร.๕ ม.๒๕๔/๑๑๐, ฉายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
 กราบบังคับมณฑลรัชกาลที่ ๕, ๓ กรกฎาคม ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

ปรามโจรผู้ร้ายได้^๑

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัญหาโจรผู้ร้ายเป็นปัญหาสำคัญสำหรับชาวนาซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ ทำให้ยากแก่การปราบปรามแก้ไข ทั้งการแก้ไขปัญหาคังกล่าวก็มีอุปสรรคหลายประการด้วย ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาเรื้อรังที่กระทบกระเทือนต่อการประกอบอาชีพของชาวนามาโดยตลอด เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีมีความเห็นว่าโจรผู้ร้ายเป็นอุปสรรคสำคัญของชาวนาซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความกระทบกระเทือนก็ย่อมกระทบถึงส่วนรวมโดยทั่วไป และรัฐบาลในที่สุดและได้เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับชาวนาว่า เหมือนโยแมงมุม... ถ้าจะกระเทือนเส้นหนึ่งก็จะกระเทือนถึงกันไปทั่ว...^๒ ทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ชาวนาในเรื่องนี้ด้วย^๓

ข. ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

๑. ปัญหาที่เกิดจากการกดขี่ข่มเหงของนายค่านและเจ้าภาษีนายอากร

ในระบอบที่ยังไม่ปรับปรุงระบบการเก็บภาษีอากรนั้น การเก็บภาษีอากรใช้วิธีให้ประมูลการเก็บภาษี ผู้ที่ประมูลเก็บภาษีอากรได้จะได้จัดการตั้งเจ้าหน้าที่และตั้งค่านเก็บภาษีตามทางที่ผู้คนสัญจรไปมา โดยเฉพาะตามแม่น้ำและลำคลอง

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๗/๒, ภายพระหัตถ์ถดถอมหลวงคำร้องฯ กราบบังคมทูล
รัชกาลที่ ๕, ๗ ตุลาคม ๑๑๕. (พ.ศ. ๒๔๕๓).

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๑/๒, หนังสือเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี กราบบังคมทูล
รัชกาลที่ ๕, ๑๕ กรกฎาคม ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

^๓ เรื่องเดียวกัน.

สายสำคัญพวกนี้พยายามทุกทางที่จะหาผลประโยชน์ให้ไ้มากที่สุด เพื่อให้ได้กำไรใน การเก็บภาษีส่งรัฐบาล และปรากฏว่าผู้ประเมินภาษีอากรกับพวกมีกัชีวิตีการที่สร้าง ความลำบากให้แก่ชาวนา ประชาชน และพ่อค้าทั่วไป เพื่อให้บรรดาคู่ประสังคังกล่าว เช่น ใช้วิธีเรียกร่องเอาสิ่งของจากเรือบรรทุกสินค้าเกินพิภคที่ทางราชการกำหนด ถ้าผู้ผ่านด่านไม่ยินยอมให้ตามที่นายด่าน เรียกร่องก็จะถูกกดดันแกลงต่าง ๆ นานา ซึ่งก่อให้เกิดความลาซาในการ เภินทาง เจ้าของเรือจึงจำใจต้องยอมให้สิ่งของตาม ที่นายด่านเรียกร่อง จากนั้นนายด่านก็จะรวบรวมสิ่งของที่ได้เกินจากกำหนดกฎหมาย ไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว หรือพวกกานภาษีใช้วิธีแกลงเรือที่ผ่านด้วยการแกลงปล่อย ให้เรือสินค้าวนคานไปโดยไม่เรียกให้หยุดชำระภาษีอากร ครั้นเมื่อเรือผ่านเลยคาน ไปแล้ว เจ้าหน้าที่ในคานก็จะลงเรือเล็กไล่ตามไปจับตั้งขอหาว่ามีเจตนาหนีคานแล้ว รีบแจวและหางเสือเรือมายังคานปล่อยให้เรือลำนั้นลอยไปตามกระแสน้ำไม่สามารถ ควบคุมได้ เจ้าของเรือต้องลงเรือเล็กไปยังคาน ณ ที่คานนั้น เจ้าของเรืออาจถูก พวกชาวคานใช้อานาจทุบตีอย่างป่าเถื่อน แล้วยังบังคับให้จ่ายเงินค่าได้ แจว และ หางเสือเรือในราคาที่สูงกว่าที่กฎหมายกำหนด^๑

สำหรับเจ้าภาษีนายอากรสุรายางคนใช้วิธีกดดันแกลงชาวนาคด้วยการให้คน แอบนำเหล้าเถื่อนไปไว้ใกล้หรือในบริเวณบ้านเรือนของชาวนา จากนั้นก็แกลงจับ เจ้าของบ้าน ในขอหากมสุราเถื่อนแล้วยังบังคับปรับเอาเงินจากชาวนา^๒ ยิ่งกว่านั้น

^๑"นายคานชมเหมงชาวเรือลูกคาน" หนังสือจกหมายเหตุ The Bangkok Recorder 2 (๒๙ พฤษภาคม ๒๔๐๙) : ๙๘, และ "ความพวกกานบางไพรชมเหมง," หนังสือจกหมายเหตุ The Bangkok Recorder 1 (๒๐ กันยายน ๒๔๐๘) :

๑๑๘ - ๑๑๙.

^๒หจข, ร.๕ กษ.๓.๑/๖, หนังสือพระอินทราชา ผู้วราชการกรมการเมือง พนัสนิมถึงขุนอักษรสมบัติเสมียนตรากรมท่า ขอให้เสนอกรมหลวงเทวะวงศัวโรประการ เสนาบคิต่างประเทศ, ๖ กรกฎาคม ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔)

กรมการบางเมือง เช่น ทินครปฐม ไล่ทำตัวเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ให้แก่พวก นายอากรสุรายาเ็น ค่ายการรับเงินจากนายอากรเดือนละ ๑ ชั่ง แล้วปล่อยให้ เจ้าภาษีนายอากรสุรายาเ็นกระทำการข่มเหงชาวนาโคโดยสะดวก เจ้าภาษีนายอากร ที่ยวบจับชวานามาตั้งข้อหาว่าทำสุราเถื่อนบ้าง ทำเ็นเถื่อนบ้าง จริ่งบ้าง เต็จบ้าง แล้ว ข่มขู่เอาเงินจากผู้ถูกจับ เมื่อชวานาร้องเรียนมายังข้าหลวงกรมการเมืองก็แกลงทำ เฉยเมยเสีย ผู้ถูกกล่าวหาถูกนายอากรจับมาขังใส่โซ่ตรวนไม่เป็นอันได้ทำนา ต้องใหญ่าคิพี่น้องเที่ยวชวนชวายหาเงินมาให้แก่นายอากรตามแต่จะเรียกร้องเพื่อให้ หลุดพ้นจากการถูกจองจำออกไปประกอบอาชีพทำนาต่อไป

เจ้าภาษีนายอากรบางรายถือตัวว่ามีข้าราชการหรือผู้มีบรรดาศักดิ์ใน กรุงเทพฯ สนับสนุน จึงไม่เกรงกลัวเจ้าพนักงานในท้องถิ่น กระทำการกดขี่ข่มเหง ชาวนาโดยไม่เกรงอาญาแผ่นดิน เพราะถือว่าสามารถใช้เงินและอิทธิพลของข้าราชการในกรุงเทพฯ แก่ไขให้คนและพรรคพวกพ้นความผิดได้ เช่น กรณีเงินนีนายอากรสุรา เมืองสมุทรสงครามสนับสนุนลูกน้องทำการข่มขืนลูกสาวของชาวนาซึ่งถูกจับกุมข้อหา ทำกระแจะจนตาย เป็นต้น^๒ นอกจากความข่มขืนที่ชาวนาได้รับจากพวกค่านและพวก นายอากรสุราก็กล่าวแล้ว นายอากรค่านนั้นก็สร้างความข่มขืนให้แก่ชาวนาพอ ๆ กัน โดยเฉพาะในบริเวณคลองรังสิต ซึ่งมีข้อบังคับไม่ให้ชวานานำวัวควายลงอาบน้ำใน คลอง เพื่อป้องกันคลองตื้นเขิน ชวานาคองทำที่อาบน้ำให้แก่วัวควายด้วยการขุดบ่อ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

^๑ หจช, ร.๕ ม.๒.๑๘/๖, รายงานพระยาอินทราธิบดี กราบบังคมทูล รัชกาลที่ ๕, ๑๓ พฤษภาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

^๒ ดูรายละเอียด "ชาวร้ายเมืองสมุทรสงคราม" หนังสือจกหมายเหตุ

The Bangkok Recorder, 1 (๑๓ มกราคม ๒๔๐๘) : ๒๑๑ - ๒๑๒.

ในที่นาของตน^๑ หรือซุกกุ หรือร่อนน้ำจากคลองเข้าไปยังที่พูนโคกที่สร้างโรงนา เพื่อนำน้ำจากคลองไปใช้บริโภคและเป็นที่ถ่ายของวัวควาย ทั้งใช้เป็นทางเรือเข้าออกด้วย^๒ นายอกรกาน้ำจะถือเอาคูหรือร่อนน้ำที่ขุดจากคลองเข้าไปยังโรงนาเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว ว่าเป็นเสมือนซุกบ่อเลี้ยงปลาจึงเรียกเก็บอากรค่าน้ำจากคูเหล่านี้ ในอัตรา ๒๐๐ บาท บาง ๓ ซึงบาง ชาวนาบางคนครอบครัวยังมีเรือมีมือจับปลาเพียงแหกขี้เบ็ดสำหรับหากินในครอบครัวก็ถูกเก็บค่าน้ำในอัตราสูงเพราะมีคูรอบโรงนา^๓ เมื่อชาวนาไม่มีเงินจ่ายหรือไม่ยอมจ่าย นายอกรกัจับไปขังจำตรวนไว้ใช้ทำงานทั้งกลางวันและกลางคืนไม่มีเวลาได้พักผ่อน ชาวนาบางคนต้องเดินทางไปศาลทุกวัน เพื่อแก้ออกฉาวหาจากการถูกฟ้องเรียกจ่ายเงินค่าน้ำ ประกอบกับการพิจารณาของศาลก็ล่าช้า ดังนั้นชาวนาจึงต้องเสียเวลาในการประกอบอาชีพ ทั้งยังต้องเสียเงินมากอีกด้วย ดังนั้นจึงปรากฏว่าชาวนาที่ถูกเอาเปรียบด้วยวิธีนี้มักยอมจ่ายเงินให้แก่นายอกรตามที่เราเรียกว่า^๔ เรื่องนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อบกพร่อง

^๑ หจข, ร.๕ กษ. แผนกสารบรรณ, เล่มที่ ๓๗, เรื่องที่ ๗๕๕, ความเห็นของกองข้าหลวงเกษตรมณฑลกรุงเทพฯ คัดใจความตามรายงานตรวจการเพาะปลูกที่ได้ตรวจในคลองรังสิต, ที่ ๒๕/๑๑๒, ๑๕ มีนาคม ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

^๒ หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๕๒, เรื่องที่ ๓๕๕๕, หนังสือหลวงเขตตานบุรีฯ แม่กองกลสิการถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพินิจการ, ๒๐ พฤศจิกายน ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๖, รายงานพระยาอินทราธิบดี กราบมิ่งมธุลรัชกาลที่ ๕, ๑๓ พฤษภาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

ของการปกครองระบบศักดินาได้ประการหนึ่ง กล่าวคือ เจ้าภาชีนายอากรจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการมีศักดินาไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ เพื่อให้สามารถตั้งหนายไปแทนตัวยังศาล แต่ชวานาไม่สามารถตั้งหนายไปแทนตัวยังศาลได้ เพราะมีศักดินาไม่ถึง ๔๐๐ เมื่อถูกฟ้องร้องชวานาต้องไปศาลด้วยตัวเองทุกเรื่อง เจ้าภาชีนายอากรจึงใช้ความได้เปรียบที่มีอยู่ตามกฎหมายกดดันแก่งชวานา ด้วยการแก่งฟ้องศาลในคดีต่าง ๆ ที่ต้องการจะบีบบังคับให้ชวานาจ่ายเงินให้แก่ตน เพราะเจ้าภาชีนายอากรจะฟ้องชวานาสักกี่รายก็ได้ โดยไม่เสียเวลาเก็บภาษี เนื่องจากมีหนายฟ้องแทนตัว ส่วนชวานาที่ถูกฟ้องต้องไปศาลด้วยตัวเองไม่สามารถจะให้ใครไปแก้คดีแทนได้ ชวานาจึงเป็นฝ่ายถูกบีบบังคับทางอ้อมให้ยอมจ่ายเงินตามขอเรียกร้องของเจ้าภาชีนายอากร

นอกจากนี้ยังพบว่าชวานาบางแห่งต้องเสียค่าน้ำถึงปีละ ๒ ครั้ง เพราะอำเภอ กำนัน เรียกเก็บค่าน้ำจากชวานาเป็นประโยชน์ส่วนตัว มีใ้คส่งให้แก่นายอากร ครั้นนายอากรไม่ได้รับเงินค่าน้ำ ก็ออกเก็บกับชวานาโดยตรงอีก ชวานาต้องเป็นฝ่ายยอมจ่ายค่าน้ำอีก^๑ เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกฟ้องร้องและต้องไปแก้คดียังศาลดังกล่าวมาแล้ว

อวจกล่าวได้ว่า ความกดขี่ข่มเหงของพวกเจ้าภาชีนายอากรและนายกำนันที่ไ้กระทำการต่อชวานาคด้วยวิธีการและเล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ นี้ไ้สร้างความลำบากให้แก่ชวานามีไ้ช่นอย

๒. ปัญหาที่เกิดจากข้าราชการและผู้มีบรรดาศักดิ์

นายเออเนสท์ ยัง ไ้กล่าวไว้ว่า กฎหมายของไทยมีความยุติธรรมและใจกว้าง แม้จะเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นก่อนที่ไ้คิดต่อกับชาวตะวันตกก็ตาม

^๑ เรื่องเดียวกัน.

แต่การที่เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นนั้น เพราะมีผู้ละเมิดกฎหมายกันมาก และผู้ละเมิดกฎหมายดังกล่าวก็คือ ข้าราชการผู้มีอำนาจนั่นเอง^๑

การที่ข้าราชการซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการบริหารงานของรัฐบาลละเมิดกฎหมาย เพื่อหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้อง เป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ญูหาโจรผู้ร้ายคั่งที่โคกลาวไวแล้ว

ในหัวเมืองที่ห่างไกล มักพบปัญหาของชาวนาที่เกิดจากการละเมิดกฎหมายของข้าราชการได้มาก โดยเฉพาะในระยะก่อนที่รัชกาลที่ ๕ จะทรงปรับปรุงแก้ไขการปกครองจากระบบ "กินเมือง" มาเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ที่เมืองนครศรีธรรมราช และหัวเมืองอื่น ๆ ในแหลมมลายูหลายหัวเมือง ชาวนาถูกข่มเหงรังแกอย่างชมขึ้นจากการกระทำของข้าราชการระดับต่าง ๆ เพราะมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ตั้งแต่ผู้ว่าราชการเมือง ปลัดเมือง กรมการลงมาจนถึงกำนันและแขวง^๒ ปลัดรักษาราชการเมืองนครศรีธรรมราชและกรมการดวงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนาคด้วยอิทธิพลที่ไม่มีใครกล้าขัดขวาง แม้แต่เมื่อทางรัฐบาลจะหาคนไปเป็นข้าหลวงโตสวนพิจารณาคดีนี้ ยังไม่มีคนยอมรับเพราะเกรงจะเกิดอันตรายในภายหลัง จนพระยาภาสกรวงศ์ถึงกับปรารภว่า

...การที่จะจัดตั้งข้าหลวงกรมไปทำการที่เมืองนครศรีธรรมราชครั้งนี้ มาถือมันกันไปว่า เป็นการของบุคคลไม่ใช่ทางราชการ เป็นการของชา

^๑ Ernest Young, The Kingdom of The Yellow Robe,

pp. 127 - 30.

^๒ หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๒๓, เรื่องที่ ๔๔๘, หนังสือนายพิณ มหาดเล็กในพระเจ้าน้องยาเขตรมหลวงเหาะวงษ์วโรประการ ถึงพระยาภาสกรวงศ์ที่เกษตราธิบดี, ไม่ปรากฏวัน เดือน ปี.

พระพุทธเจ้าผู้เกี่ยวแล้ว ก็คงจะขัดข้องทุกอย่างไป...^๑

ด้วยเหตุที่ไม่สามารถจะหาคนไปทำหน้าที่ไตสวนไค้กั้งกลาวแล้ว รัฐบาลจึงต้องปล่อยให้ชาวนาในเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองขึ้นถูกข่มเหงต่อไปอีกชั่วระยะหนึ่ง^๒ จนกระทั่งพระพิพิธสาดีข้าหลวงกรมนา และพระมหาสงครามข้าหลวงกรมพระกลาโหม กระทรวงเจ้าสังกัดของหัวเมืองบักย์ไต เป็นข้าหลวงไปชำระคดีความลำบากของชาวนาที่ถูกกดขี่ข่มเหงโดยบริวารหัวเมืองเหล่านี้กระทำจึงถูกเปิดเผยขึ้นซึ่งจะขอกล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ก) หลวงภักดิ์ยกกรมมิตรเมืองนครศรีธรรมราช ทำหนังสือให้ไว้แก่พระศิริธรรมรักษ์ปลัดเมืองว่า ผลประโยชน์ที่นอกเหนือจากส่วนลดค่านาที่รัฐบาลแบ่งให้ จะแบ่งให้ปลัดเมืองครึ่งหนึ่ง เพียงขอให้ปลัดผู้รักษาราชการเมืองอย่าเอาธุระเมื่อชาวนามาร้องเรียน จากนั้นหลวงยกกรมมิตรก็จัดตั้งเสนาไปเดินประเมินเก็บเงินค่านา คณะเสนาชุดนี้จะเรียกเก็บเงินจากชาวนามากกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายไว้ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้องทุกราย เรียกว่าค่า "คาตดู" ส่วนใบเสร็จค่านานั้นจะออกให้โดยระบุจำนวนเงินน้อยกว่าที่ชาวนาต้องจ่ายจริง เช่น ถ้าชาวนาทำนา ๑๐ ไร่ จะต้องเสียค่านารวมค่าคาตดู ๔ บาท ๑ เฟื้อง แต่ใบเสร็จจะระบุเพียง ๑ บาท หรือ ๑.๒๕ บาท เท่านั้น ชาวนาที่ทำนายน้อยก็ถูกเสนาประเมินเนื้อที่มากกว่าที่แท้จริง เช่น ทำเพียง ๘ - ๙ ไร่ เสนาจะประเมินเป็น ๑๔ - ๑๕ ไร่ แล้วบังคับให้ชาวนา

^๑ เอกสารเกี่ยวกัน, หนังสือพระยาภาสกรวงศ์ที่เกษตราธิบดีกราบทูลกรมขุนสมมติอมรพันธ์ ราชเลขานุการ, ที่ ๒๕/๑๕๕, ๘ มิถุนายน ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒)

^๒ เรื่องเกี่ยวกัน.

เสียค่านาคตามที่ประเมิน^๑ เมื่อชวานาไม่ยอม เสนาก็จะใช้วิธีกดดันแก่งควยการอ้าง
ข้อบังคับ ในพระราชบัญญัติที่ดิน ร.ศ. ๑๑๐ บังคับให้ชวานานูนั้นพยานุตรภรรยาหมก
ทั้งบ้าน ไปสาบานตัวที่โรงพัก^๒ ซึ่งอยู่ไกลจากบ้านมาก สร้างความลำบากแก่ชวา
นาและครอบครัวที่ต้องทั้งบ้าน และชาวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวได้ เพื่อเดินทางไปสาบานตัว
ยังโรงพัก ซึ่งอาจต้องใช้เวลาหลายวัน ในที่สุดชวานาก็ต้องยอมเสียเงินค่านาคตาม
ที่เสนาประเมิน เพื่อตัดความลำบากที่จะต้องหอบหิ้วกันทั้งครอบครัวเดินทางไปโรง
พัก เงินส่วนที่เงินจากที่ชวานาทำนาจริง ๆ นี้ พวกเสนาจะเอาไปแบ่งปันกันเป็น
ประโยชน์ส่วนตัว มีโคลงเป็นรายได้ของรัฐบาล^๓ ส่วนเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับ
การเก็บเงินค่านานั้น ได้มีการร่วมมือกันหลายฝ่าย เพื่อทำหลักฐานปลอมขึ้นให้ยาก
แก่การตรวจสอบ^๔

ข) สำหรับที่ดินที่พระราชทานให้วัดมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อ
เก็บผลประโยชน์บำรุงวัดนั้น กรมการเมืองนครศรีธรรมราชร่วมมือกันเก็บค่าเช่า

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือนายพิณมหาดเล็กในกรมหลวงเทเวศร์วงศ์โร-
ประการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ถึงพระยาภาสกรวงศ์ที่เกษตราธิการ,
และสำเนาฎีกาของนายเริ่มบุตรหลวงแพ่งกรมการเมืองนครศรีธรรมราช, ไม่
ปรากฏวันเดือนปี

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๔.๑/๓, พระราชบัญญัติที่ดินรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐

^๓ หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๒๓, เรื่องที่ ๘๘๘, สำเนา
ฎีกาของ นายเริ่มบุตรหลวงแพ่งกรมการเมืองนครศรีธรรมราช, ไม่ปรากฏวันเดือนปี

^๔ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๔, คำให้การของนายช่วยที่ขุนวิจิตรอักษรให้การ
ต่อพระพิพิธสาธุ ขาหลวงใหญ่ฝ่ายกรมมา พระมหาสงครามขาหลวงกรมพระกลาโหม
ณ ที่ชำระความหน้าเมืองนครศรีธรรมราช, สำเนาที่ ๒๕๓, ๒๕ ตุลาคม ๑๐๘.
(พ.ศ. ๒๔๓๓)

เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเวลาถึง ๑๐ ปี ทั้งยังบังคับเก็บค่าเช่าจากชาวนาที่เขา
ที่วัดท่านาลวงหน้าถึง ๑๐ ปีอีกด้วย ซึ่งไม่เคยมีที่ไหนทำเช่นนี้^๑

ค) เมื่อรัฐบาลตั้งข้าหลวงชำระความและให้มีหน้าที่ประเมินค่านา
เก็บค่านา พร้อมทั้งออกตราจองนาไปยังเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองขึ้นนั้น
ปรากฏว่าข้าหลวงชำระความไม่ได้รับความร่วมมือจากข้าราชการในหัวเมืองเหล่านั้น
ทั้งยังถูกกักกันกีดกันแก่งต่าง ๆ นานา เช่น กำนันห้องที่ได้รับคำสั่งจากผู้ว่าราชการ
กรมการมีให้นำเจ้าพนักงานจากกรมเกษตรธิการ เดินประเมินรังวัดนาและออกตรา
จองให้แก่ชาวนา เพราะที่นาส่วนใหญ่ในหัวเมืองดังกล่าว ผู้ว่าราชการและกรมการ
รวมทั้งญาติพี่น้องมักครอบครองโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย คววิวิธีบีบบังคับเอาจาก
ชาวนา แล้วบังคับให้ชาวนาเขาทำต่อไป^๒ เมื่อข้าหลวงกรมนาทำการรังวัดที่นา
และออกตราจองให้แก่ชาวนาที่ขอจับจองซึ่งผู้ว่าราชการไม่ยอมออกให้มานานแล้วนั้น
ส่งใบจองไปให้ผู้ว่าราชการเมืองประทับตราประจำตำแหน่งหลังใบจองตามกฎหมาย
ผู้ว่าราชการมักหน่วงเหนี่ยวไว้ไม่ยอมประทับตราในใบจองให้ เพราะผู้ว่าราชการ
และกรมการมีที่นามาก^๓ เกรงว่าใบจองที่ข้าหลวงกรมนาออกให้แก่ชาวนาจะเป็น

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือพระพิพิธสาส์นข้าหลวงใหญ่กองชำระความนา
เมืองนครศรีธรรมราช ถึง นายเมืองมหาดเล็ก แทนขุนรุดอักษรเสมียนตรากรมนา,
สำเนาที่ ๓๐๓, ๑๘ ตุลาคม ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๓).

^๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือนายเริ่มบุตรหลวงแห่งกรมการเมืองนครศรี-
ธรรมราช ถึง พระพิพิธสาส์นข้าหลวงกรมนาและพระมหาสงครามข้าหลวงกรมพระกลาโหม.

^๓ เอกสารเดียวกัน, หนังสือหลวงนังคัลกิจบริหาร, ข้าหลวงกรมนาเมือง
นครศรีธรรมราช หรือพระพิพิธสาส์น ข้าหลวงใหญ่ชำระความเมืองนครศรีธรรมราช,
๓๐ สิงหาคม ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๓).

ที่นาของตนหรือญาติพี่น้องที่ครอบครองไว้ แต่ไม่มีหลักฐานการจับจองปล่อยให้ชาวนา
ทำนามาตั้ง ๑๕ - ๒๐ ปีแล้วก็มี พอชาวนาขอจับจองต่อผู้ว่าราชการฯ ก็ไม่ยอมออก
ใบจองให้ เมื่อที่นามีราคาสูงขึ้น ผู้ว่าราชการก็แย่งเอาเสียเองทั้งที่ชาวนาเป็นผู้เสีย
ค่านามาทุกปี^๑ ดังนั้นที่ดินแทบทั้งเมืองจึงเป็นของผู้ว่าราชการกรมการทั้งนั้น ทำให้
ชาวนาเกิดความย่อท้อในการขอจับจองนา ซึ่งเป็นผลเสียต่อชาวนาเองและรัฐบาล
ก็ขาดรายได้จากค่าธรรมเนียมจับจองนาค้วย^๒

ง) การที่ชาวหลวงจากกรมเกษตรราชการไม่ได้รับความร่วมมือจาก
เจ้าพนักงานในท้องถิ่นดังกล่าว ทำให้การเดินประเมินและเก็บค่านาของชาวหลวง
กรมเกษตรราชการล่าช้าไม่ทันกำหนดและชาวนาต้องถูกจับกุมขังเพราะความเข้าใจ
ผิดของชาวหลวงประเมินค่านาอีกค้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่ากรมการอำเภอทำนั้นไม่ทำให้
ความร่วมมือในการประกาศให้ชาวนาภูกำหนดการเดินประเมินและชำระค่านา ชาวนา
บางคนเมื่อสิ้นฤดูทำนาก็ไปทำงานหากินยังต่างถิ่น จึงไม่ภูกำหนดการประเมินและเก็บ
ค่านา^๓ ยิ่งกว่านั้นกรมการอำเภอ ทำนั้นยังห้ามชาวนาไปชำระเงินค่านาให้แก่ชาวหลวง

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือร้อยตรีนายเพี้ยนข้าหลวงกรมนา เมืองนคร
ศรีธรรมราช ถึงขุนรุดอักษรเสมียนตรากรมนา ขอให้ขึ้นกราบเรียนเสนาบดี
กระทรวงเกษตร, สำเนาที่ ๑๓๓๕๕, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๘, หนังสือนายฝั่งมหาเด็ญผู้แทนปลัดทูลฉลอง
กระทรวงเกษตรพณิชการ ถึง พระยาเทพประจุนา ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม,
๕ มีนาคม ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๓ เอกสารเดียวกัน, หนังสือนายพันตรีพระวรวงษ์ ข้าหลวงกรมนา
สายทักษิณเมืองนครศรีธรรมราช ถึงขุนรุดอักษรเสมียนตรากรมนาให้ขึ้นกราบเรียน
เสนาบดีกระทรวงเกษตรพณิชการ, ๒ กันยายน ๑๑๑.

กรรมนาอีกด้วย^๑ ข้าหลวงกรมฯ เข้าใจว่าชาวนาเหล่านี้มีเจตนาหลีกเลี่ยงการชำระเงินค่านาจึงจับกุมชาวนามากักขังไว้มากมาย ชาวนาต้องได้รับความลำบาก ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ความผิดของชาวนา เมื่อพิจารณาเรื่องนี้จะเห็นว่า ชาวนาอยู่ในฐานะยากแก่การปฏิบัติ กล่าวคือ เมื่อชาวนาไม่รู้จักกำหนดชำระเงินค่านา เพราะกรมการอำเภอท่านนั้นแถลงไม่ประกาศให้^๒ ชาวนา^๓ ก็ถูกเจ้าพนักงานกรมฯ จับกุมไปคุมขัง ครั้นเมื่อรู้จักกำหนดชำระค่านาก็ไม่กล้าไปชำระค่านาให้แก่ข้าหลวงกรมฯ เพราะกรมการท่านนั้น ห้ามชาวนาไปชำระค่านากับเจ้าพนักงานกรมฯ ถ้าชาวนาขึ้นไปเสียค่านาให้แก่ข้าหลวงกรมฯ ก็อาจถูกกักขัง^๔ ข่มเหงจากกรมการอำเภอท่านนั้น^๕ ครั้นไม่ไปเสียค่านาก็ถูกจับกุมฐานหลีกเลี่ยงค่านา สรุปแล้วชาวนาเป็นฝ่ายได้รับความลำบากทั้งจากข้าราชการของรัฐบาลและข้าราชการส่วนท้องถิ่น

จ) เมื่อมีผู้นำเรื่องทุจริตต่อทางราชการและก่อกวน^๖ ข่มเหงชาวนา^๗ ร้องเรียนต่อรัฐบาล จนรัฐบาลตั้งข้าหลวงชำระความขึ้นนั้น กลุ่มข้าราชการดังกล่าวมีใจพยาบาทอาฆาตและทำการแค้นอย่างทารุณ เช่น นายเริ่มกับนายเที่ยง ซึ่งเป็นผู้นำเรื่องความทุจริตก่อกวนชาวนาของปลัดและกรมการ เมืองนครศรีธรรมราช^๘ ร้องเรียนต่อทางรัฐบาลครั้งนี้ ปรากฏว่ากลุ่มบุคคลดังกล่าวหาทางแค้นนายเริ่มกับนายเที่ยงอย่างป่าเถื่อนด้วยการแถลงเผาบ้านและทรัพย์สินของคนทั้งสองหมด จากนั้นไม่นาน นายเริ่มกับนายเที่ยงก็ป่วยทั้ง ๒ คน นายเริ่มตายที่เมืองนครศรีธรรมราช นายเที่ยงตายที่กรุงเทพฯ ชาวบ้านลือกันว่าบุคคลทั้ง ๒ ถูกลอบวางยาพิษ ขณะที่บุตรภรรยาและญาติของนายเริ่มกำลังประกอบพิธีเผาศพนายเริ่มอยู่นั้น พรรคพวกของกรมการเมือง

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือเจ้าพระยาพหลพลพยุหเสนา^๙ พระเกล้าไหม ถึงพระศรีธรรมบริรักษ์ ปลัดกรมการ เมืองนครศรีธรรมราช, ๑๔ มีนาคม ๑๑๑.

นครศรีธรรมราชก็เข้าก่อกวนทำลายพิธีเผาศพจนไม่สามารถจะทำพิธีเผาศพได้ บุตร
และภรรยา นายเริ่มถูกทำร้ายร่างกายหลายแห่งในงานพิธีเผาศพ นายเริ่ม และตลอด
เวลาที่อยู่เมืองนครศรีธรรมราชบุตรภรรยา นายเริ่มจะถูกคนคอยติดตามทำร้ายตลอด
เวลาไม่ว่าจะไปไหน วิ่วควายและอุปกรณ์ทำนาถูกลักขโมยไปจนหมด เมื่อข้าหลวง
กรมเกษตรราชการเดินทางกลับกรุงเทพฯแล้ว บุตรภรรยาและญาติของนายเริ่มก็
ไม่สามารถทนต่อการข่มเหงของกลุ่มปลัดกรมการเมืองนครศรีธรรมราชต่อไปได้
จึงพากันอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯโดยมีชาวนาเมืองนครศรีธรรมราชที่ถูกกดขี่
จากกลุ่มบุคคลดังกล่าวขอติดตามเข้ามาอยู่ด้วยถึง ๑๓๖ ครอบครัว มีจำนวนคนถึง
๕๖๐ คน^๑

การที่ยกเอาเหตุการณ์เมืองนครศรีธรรมราชมากล่าวนี้ เพราะเห็นว่า
เป็นตัวอย่างที่เด่นชัด เป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่องและครอบคลุมวิธีการที่ข้าราชการ
หัวเมืองหลายแห่งได้กระทำกับชาวนา ต่อไปนี้จะกล่าวถึงวิธีการกดขี่ชาวนาคด้วยวิธี
การที่แตกต่างไปจากเมืองนครศรีธรรมราช ที่เกิดขึ้นในที่อื่น

เป็นที่น่าสังเกตว่า หัวเมืองส่วนใหญ่ในภาคใต้มักมีปัญหาที่เกิดจากข้าราชการ
การทุจริตต่อหน้าที่และกดขี่ข่มเหงชาวนาคด้วยวิธีการเดียวกับที่ปรากฏในเมืองนครศรี-
ธรรมราช มีเพียงรายละเอียดปลีกย่อยที่ผิดกันไปเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหัวเมือง
เหล่านี้อยู่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ การคมนาคมติดต่อไม่สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ
ทำให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการเมืองมีอิทธิพลมาก หากการละเมิดกฎหมายและกดขี่
ประชาชนโดยไม่เกรงอำนาจของรัฐบาลซึ่งควบคุมได้ไม่ทั่วถึง ประชาชนชาวไร่

^๑ หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๒๕, เรื่องที่ ๔๔๘,
หนังสือพระยาราชวรานุรักษ์ข้าหลวงกรมนาสายทักษิณ เมืองนครศรีธรรมราช ถึง
เสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์, ที่ ๗/๑๑๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

ชวานามีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้นตรงข้ามกับพวกข้าราชการกรมการเมือง^๑ และมีความหวาดกลัวข้าราชการในท้องถิ่นอย่างมาก เพราะถูกบีบบังคับจากกลุ่มข้าราชการดังกล่าวมานานโดยไม่สามารถจะร้องเรียนเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากผู้ใดได้ เนื่องจากข้าราชการแทบทุกคนต่างให้ความร่วมมือกันในการกดขี่บีบบังคับประชาชนเพื่อเบียดบังผลประโยชน์ของทางราชการเป็นส่วนตัว ความหวาดกลัวที่ชวานามีต่อผู้ว่าราชการกรมการตลอดจนกำนันท้องถิ่นที่เห็นได้จากรายงานของพระยาสุฤทธิพิจนกรณ^๒ ตอนหนึ่งว่า

... เวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าไปบ่นปะ (บ่นปะ - ผู้เขียน) ราษฎรบางแห่งจะบอกแตกตัวตัวสั้น จะบอกอย่างไร กวักมือเรียกหาพระพุทธเจ้าเข้าไปในทองกระซิบพูดกล่าวเอาตัวฎีกาใบเสวีจมาใหญ่ แล้วยุทธมาว่าจะทำอย่างไรดี, เขาทำอย่างนั้น ๆ เวลาที่พูดพลางกำขบพลาง เสียงรัวรัววาวา พอคุณอย่าพูดไปไหน, ถ้ารู้ถึงหูเขา, บานเมืองเป็นของระชา เขาเอาตาย ใครจะมาช่วยได้ อย่าพูดไปไหน, อย่าพูดไปไหน... ๒

คำพูดของชวานาตามรายงานของพระยาสุฤทธิพิจนกรณได้แสดงให้เห็นถึงความกดดันที่ชวานาได้รับจากการบีบบังคับของข้าราชการในท้องถิ่น มาเป็นเวลานาน ไม่มีใครสามารถจะช่วยเหลือเปลี่ยนแปลงทุกข์ของชวานาได้ เพราะอำนาจของรัฐบาลไม่สามารถยื่นมือเข้าไปถึงได้ ชวานาต้องอยู่ในภาวะจำยอมรับอำนาจเดือนของกลุ่มข้าราชการผู้ทำหน้าที่บริหารท้องถิ่น เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวแม้จะต้องขมขื่นเพียงใดก็ตาม ทำให้กลายเป็นคนท้อคออาศัยในชีวิต ปล่อยให้ตามบุญตามกรรม

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๒๒, คัดจากรายงานพระยาสุฤทธิพิจนกรณ เล่มที่ ๑๒ ซึ่งว่าด้วยการตรวจราชการแหลมมลายูในพระราชอาณาเขต ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

เพราะสุขบัญญัติที่ชาวนาจะแก้ไขได้^๑ แม้หลังจากที่รัชกาลที่ ๕ จัดเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองหัวเมืองภาคใต้เป็นมณฑลเทศาภิบาลแล้ว ก็ยังพบว่าปัญหาของชาวนาจากอิทธิพลของข้าราชการท้องถิ่นยังคงมีอยู่^๒

นอกจากข้าราชการและผู้มีบรรดาศักดิ์จะทำการเบียดเบียนชาวนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ยังสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนาเมื่อเวลาออกไปตั้งกองเก็บเงินค่าราชการและค่านาอีกด้วย กล่าวคือในการออกไปเก็บเงินดังกล่าวจากชาวนาทุกครั้งชาวนาจะถูกบังคับให้ออกเงินเพื่อซื้ออุปกรณ์สร้างทำเนียบคนละ ๒ - ๔ ไร่^๓ ทั้งถูกเกณฑ์แรงงานสร้างทำเนียบให้แม่กองเก็บเงินค่าราชการและค่านาทุกปี^๔ นอกจากนี้ยังต้องจ่ายเงินเป็นพิเศษนอกเหนือจากเงินค่าราชการและค่านาตามกฎหมาย เพื่อเป็น "ค่าเหนื่อย" ของพวกแม่กอง ตั้งแต่คนละ ๒๔ ไร่ถึง ๑ บาท คำฐานะของชาวนาอีกควยผู้ที่ไม่ยอมหรือไม่มีเงินเสียให้ตามที่แม่กองเรียกร้อง จะถูกใส่ชื่อคานที่พร้อมทั้งเรียกค่าชื้อคานเพิ่มอีก ๘ ไร่^๕ ควย^๖ ขณะที่กองเก็บส่วยหรือเก็บค่านาตั้งเก็บเงินอยู่นั้น ราษฎรทุกอาชีพ ทุกเพศ ไม่ว่าโสด เป็นหม้าย หรือมี

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๐๐, หนังสือพระยาวชิรวารสาสน์ ขาหลวงพิเศษ กราบทูลกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ, เอกสารเฉพาะพระองค์ ที่ ๒๓/๒๔, ๕ เมษายน ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๕, รายงานตรวจราชการของพระรัตนเศรษฐี ขาหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลชุมพร กราบทูลกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ, ๒๕ มิถุนายน ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒)

^๓ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๒๒, กิจจากรายงานพระยาสุภภูมิพจนกรณ เล่มที่ ๑๒ ซึ่งว่าควยการตรวจแหลมมลายูในพระราชอาณาเขต ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗)

^๔ เรื่องเดียวกัน.

ครอบครัวจะถูกบังคับให้มาเช่าเวรเฝ้าเงินที่แม่กองเก็บไว้ในตำบลนั้น ๆ ตลอดเวลาที่ทำการเก็บเงินซึ่งต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่าครั้งละ ๒๐ วัน ผู้ที่ตองเฝ้าเงินนี้ไม่สามารถจะนอนหลับพักผ่อนและประกอบอาชีพได้ ถ้าไม่มาเฝ้าก็ต้องจ่ายเงินคนละ ๑๐ อัฐ แทนการเช่าเวรเฝ้าเงิน ๑ วัน ๑ คืน ผู้ที่ทนเฝ้าไม่ไหวต้องยอมจ่ายเงินให้แก่แม่กองไปเพื่อเอาเวลาไปพักผ่อนและประกอบอาชีพ^๑

ขณะเดียวกับที่ชาวนาเกิดปัญหาจากการกดขี่ข่มเหงของข้าราชการในท้องถิ่นนั้น ปัญหาโจรผู้ร้ายก็เกิดขึ้นพร้อมกันด้วย แต่ปัญหาโจรผู้ร้ายที่เกิดกับชาวนาในภาคใต้มีลักษณะที่แปลกไปจากที่เคยกล่าวถึงมาแล้ว กล่าวคือ เจ้าพนักงานกรมการเมืองมักออกจับกุมโจรผู้ร้ายในระยะฤดูเกี่ยวข้าว ในการนี้กรมการเมืองจะจับกุมโดยไม่เลือกว่าจะเป็นคนร้ายหรือไม่ เป็นเหตุให้ชาวนาจะพากันทิ้งข้าวที่กำลังจะเกี่ยวหลบหนีไป เพราะกลัวถูกจับไปตั้งข้อหาว่าเป็นโจร พวกกรมการเมืองจะรีบเอาบ้านเรือนทรัพย์สินและเก็บเกี่ยวข้าวในนาเสียเอง ชาวนาที่อพยพหนีกรมการเมืองด้วยเหตุนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคใต้ เฉพาะที่เมืองสงขลาเพียงเมืองเดียว มีถึง ๖๐ เปอร์เซ็นต์ของชาวนาทั้งหมด ดังนั้นนาดี ๆ จึงมักถูกทิ้งให้รกร้างอยู่ทุกเมือง เพราะเจ้าของนาพากันอพยพหนีจากการถูกกดขี่ข่มเหงของข้าราชการด้วยวิธีดังกล่าวเสียมาก^๒ ชาวนาในภาคใต้จึงได้รับความลำบากทั้งจากโจรผู้ร้ายและจากเจ้าหน้าที่ซึ่งทำการปราบคนร้าย

^๑เรื่องเดียวกัน, และ หจช, ร.๕ ม.๒.๑๔/๗๔, รายงานตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๑๕, ของกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ส่งมากับลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๗ ธันวาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒หจช, ร.๕ ม.๒.๑๔/๒๒, คัดจากรายงานพระยาสุษัทธิพจนกรณ เล่มที่ ๑๒ ซึ่งว่าด้วยการตรวจแหลมมลายูในพระราชอาณาเขต ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ชาวนาได้รับความลำบาก จากการกดขี่ข่มเหงของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในหัวเมืองที่ห่างไกลกรุงเทพฯ เริ่มตั้งแต่นายคาน เจ้าภาษี นายอกรไปจนถึงกลุ่มผู้วาระชากรกรมเมือง ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวนาไม่สามารถจะพึ่งใครได้เลย

ค. ปัญหาจากการขาดระเบียบแบบแผนราชการ

อาจแบ่งพิจารณาโดยสังเขปได้ ๒ ประการ คือ

๑. ปัญหาที่เกิดจากการขาดความคล่องตัวและระเบียบแบบแผนที่แน่นอน
๒. ปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ในการเข้ารับราชการ
๑๑. ปัญหาที่เกิดจากการขาดความคล่องตัวและระเบียบแบบแผนที่แน่นอน

การศึกษาเรื่องนี้แยกออกได้เป็น ๒ ประเด็น คือ

- ก) ปัญหาของชาวนาที่สืบเนื่องจากความล่าช้าของราชการ
- ข) ปัญหาของชาวนาที่เกิดจากความไม่รัดกุมของระเบียบแบบแผนราชการ
- ก) ปัญหาของชาวนาที่สืบเนื่องจากความล่าช้าของราชการ

ความล่าช้าของทางราชการนี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวนาไม่ได้รับความช่วยเหลือ หรือแก้ไขได้ทันเวลาที่ ทำให้ดูประหนึ่งว่า ชาวนาถูกทอดทิ้งให้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเอง โดยขาดการเหลียวแลช่วยเหลือจากรัฐบาล เช่นกรณีที่เกิดพายุที่เกาะสมุย ทำลายพืชผลชาวนาเสียหายถึงเกิดทุพภิกขภัย เมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ กว่าข้าราชการในท้องถิ่นจะรายงานให้รัฐบาลทราบ ก็เป็นเวลาหลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วถึง ๔ เดือนเต็ม^๑ ราษฎรชาวนาที่ประสบภัยครั้งนี้ต้องถูก

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๕/๒, หนังสือพระยามุนตรีสุริยวงศ์ แทนสมุหพระกลาโหม ถึงพระศิริธรรมบริรักษ์ ปลัด พระเสนหามนตรีผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช, ที่ ๕๖/๔๗๓, ๒๕ มีนาคม ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔)

ทิ้งให้คอยากโดยไม่ได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการเลย นับเป็นความลำซาใน
 การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระ
 บรมราชโองการตำหนิข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช ที่ไม่ให้ความสนใจในความ
 เกื้อกรอนของประชาชนว่า ...การไปสืบเช่นนี้เพราะอยู่ในกละลาครอบ ไม่ได้ไฉ่
 หนามาเห็นอะไรเลย นึกว่าที่ทิ้งปวงนอกของปากกระลาเป็นสุกหล้าทำเขียวไปหมด
 ...^๑ นอกจากนี้ ผู้ว่าราชการบางเมืองปล่อยให้ประชาชนคอยากเพราะทำนา
 ไม่ได้ผลติดต่อกันถึง ๗ ปี โดยไม่รายงานให้รัฐบาลรู้จนเห็นว่าชาวนาอพยพออกไป
 หากินเมืองอื่นมากขึ้นทุกทีจึงใคร่รายงานให้รัฐบาลรู้^๒ อีกตัวอย่างหนึ่งคือ เมื่อเกิด
 พุทธิภิกขภัยที่ลำปางในปี ร.ศ. ๑๑๒ รัฐบาลได้มอบให้หลวงชนานุกูล และนายร้อยศรี
 บัว เป็นข้าหลวงขนข้าวจากกรุงเทพฯขึ้นไป แจกจ่ายให้แก่ชาวนาและประชาชนที่ขาด
 ข้าวบริโภค แต่เนื่องจากการคมนาคมขนส่งสมัยนั้นลำบากมากจึงต้องใช้เวลานานส่ง
 ชาวนาน ครั้นขนข้าวไปถึงลำปางแล้วแทนที่ข้าหลวงแจกข้าวจะรีบทำการแจกข้าว
 ให้แก่ประชาชนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนที่ประชาชนทั่วไปกำลังประสบอยู่ กลับปรากฏ
 ว่า ข้าหลวงทั้ง ๒ ยังไม่ยอมแจกข้าวให้แก่ผู้ที่กำลังจะอดตาย ด้วยเหตุผลที่ว่า ต้องรอ
 คำสั่งจากพระยาทรงสุรเดชข้าหลวงเมืองนครเชียงใหม่เสียก่อน จนทางรัฐบาลต้องมี
 คำสั่งให้ข้าหลวงรีบแจกข้าวแก่ประชาชนโดยเร็ว ไม่ต้องรอคำสั่งจากข้าหลวงเมือง
 เชียงใหม่^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๑๐, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
 กราบทูลกรมหมื่นสมมติอมรพันธ์ราชเลขาอนุการ, ๑๗ พฤษภาคม ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

^๓ หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๓๑, เรื่องที่ ๑๐๘๕, หนังสือ
 พระยาประชาชีพวิบาล ปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตรพณิชการ ถึงหลวงชนานุกูล
 ข้าหลวงแจกข้าวเมืองตาก, ที่ ๒๔๕๘, ๗ กรกฎาคม ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

จะเห็นได้ว่าความล่าช้าในการช่วยเหลือชวามาครั้งนี้มี ๒ ประการ คือ
เกิดจากการขนส่งลำเลียงช้า เพราะเป็นอุปสรรคที่เกิดจากสภาพภูมิประเทศไม่
อำนวยให้ แต่ความล่าช้าอันเนื่องจากการบีบคั้นในระเบียบของทางราชการจนไม่
คำนึงถึงความจำเป็นรีบด่วน อันเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่จะต้องแก้ไขให้ลุล่วงไปโดยเร็ว
ที่สุดนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าให้อภัย

ความล่าช้าของทางราชการ บางอย่างเกิดผลเสียต่อชวาอย่างมากแต่
ทางราชการมองข้ามไป แม้แต่ตัวชวาเองก็มักเห็นว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญ แต่ถ้า
พิจารณาให้ดีจะเห็นว่า เป็นปัญหาที่ทำให้ชวาต้องสูญเสียผลประโยชน์ไปมากและ
เป็นเวลานาน เช่น

ปัญหาการขัง ตวง วัด ซึ่งยังไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน รัฐบาลต้องใช้เวลา
พิจารณาเรื่องนี้เป็นเวลานาน กล่าวคือ ในสมัยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นเสนาบดี
กระทรวงเกษตราธิการ ท่านได้เสนอปรับปรุงระเบียบว่าด้วยการขัง ตวง วัด
ต่อรัฐบาล เมื่อ ร.ศ. ๑๑๔^๑ แต่ก็ไม่ปรากฏผลอะไรออกมา ในสมัยที่เจ้าพระยา
เทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ท่านก็ได้เสนอ "ร่างพระราช
บัญญัติอัตราถังและหนาน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕"^๒ อีก รัฐบาลใช้เวลาพิจารณาเรื่องนี้
จนถึง ร.ศ. ๑๒๕ ก็ยังไม่อาจตกลงใจที่จะใช้ระเบียบการขัง ตวง วัด ให้เป็นมาตรฐาน

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๑๒.๑/๒, หนังสือพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวง
เกษตราธิการ กราบพูลกรมหมื่นสมมตอมรินทร์ ราชเลขาณุกา, ที่ $\frac{๒๒, ๑๑๓๓๓}{๑๒๑๒๑๔}$
๒๒ มิถุนายน ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘).

^๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวง
เกษตราธิการ กราบบังคมพูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๒๐/๑๓๕๔, ๗ มิถุนายน ๑๑๕
(พ.ศ. ๒๔๔๓).

แบบเดียวกันได้ แม้จะเห็นว่าสมควรใช้ระบบเมตริกเป็นมาตรฐานก็ตาม^๑ จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานชั่ง ตวง วัด ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับชวานามาก ต้องใช้เวลาพิจารณากันนานถึง ๑๔ ปี ก็ยังไม่เป็นผลสำเร็จ นับเป็นความล่าช้าของทางราชการที่มีผลกระทบต่อชวานามาก เพราะปรากฏว่ามีชวานาถูกโกงจากพ่อค้าคนกลางเนื่องจากไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการชั่งช้าวที่เป็นมาตรฐานที่แน่นอนมีใช้น้อย

๒. ปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีของศาล บางคดีใช้เวลาพิจารณาถึง ๘ - ๙ ปี ยังไม่เสร็จ^๒ ชวานาได้รับความเดือดร้อนจากเรื่องนี้มาก เช่น ชวานาเมืองราชบุรี เมื่อเกิดคดีเกี่ยวกับที่ดิน ผู้ว่าราชการกรมการจะทำการยึดที่ดินที่เกี่ยวข้องกับคดีไว้เป็นของกลาง ไม่ยอมให้ผู้กรณีทำประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น แม้จะมีหลักฐานกรรมสิทธิ์ใบแดงหรือใบจองก็ตาม กรมการเมืองจะหากคนอื่นมาเช่าทำประโยชน์ในที่ดินนั้น เก็บค่าเช่าเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวของเจ้าเมืองกรมการ เมื่อการพิจารณาคดีล่าช้าใช้เวลาหลายปี ความล่าช้าก็ตกเป็นของชวานาคู่คดี เพราะไม่มีที่นาจะทำนา^๓ ต้องเช่านาคนอื่นทำ ส่วนผู้ว่าราชการกรมการกลับได้รับผลประโยชน์จากค่าเช่าที่นาที่อยู่ในระหว่างคดีทุกปี

^๑เอกสารเดียวกัน, ลายพระหัตถ์กรมหมื่นเทเวศวงศ์โรประการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ถึง หม่อมเจ้าจัญญ์ศักดิ์ กฤษณากร อรรคราชทูตสยามประจำกรุงปารีส, เมษายน ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒).

^๒หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๙๑, รายงานพระยาอินทราธิบดี นายเสนาองานประภาส, ๘ มิถุนายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕).

^๓หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๘, รายงานพระยาอินทราธิบดี กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๑๔ สิงหาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕).

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุแห่งความล่าช้าในการพิจารณาคดีของศาลหัวเมืองต่าง ๆ แบ่งออกได้เป็น ๓ ประการ คือ

ก) การฉ้อราษฎร์บังหลวง ของคณะผู้พิพากษา ทำการถ่วงการพิจารณาคดีเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งสิ้นแล้ว

ข) มีตุลาการผู้พิพากษาน้อยเกินไป บางเมืองมีผู้พิพากษาศาลการและเสมียนพนักงานประจำศาลน้อยคนไม่เพียงพอกับคดีความที่มาก เช่น ศาลเมืองสมุทรสงคราม^๑ เป็นต้น

ค) การทอดเลยในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาศาลการ เพราะได้ผลประโยชน์น้อยและไม่ได้รับเงินเดือนตามกำหนดเวลา บางครั้งขึ้นปีใหม่แล้วเงินเดือนของปีก่อนทั้งปียังไม่ได้รับเลยก็มี^๒

สาเหตุทั้งสามนี้ทำให้เห็นว่าเป็นข้อบกพร่องและความล่าช้าของทางราชการที่เปิดทางให้ผู้พิพากษาศาลการส่วนใหญ่ทุจริตต่อหน้าที่

ปัญหาความบกพร่องของศาลนี้ นอกจากจะมีผลในการสร้างปัญหาให้แก่ชาวนาทางคันแคว้นธุรกิจและสังคมแล้ว ยังสร้างปัญหาทางการเมืองอีกด้วย เพราะเมื่อเกิดความเกิดเบื้อหนายในการพิจารณาของศาลไทย ก็อาจหันไปอาศัยอำนาจของต่างชาติด้วยการอ้างตัวหรือขอเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติ เพื่อใช้สิทธิพิเศษทางการศาลไม่ต้องขึ้นศาลไทย เช่น นายคา เมืองราชบุรี เป็นโจทก์ฟ้องศาลเมืองราชบุรีมา ๓ ปี ศาลยังพิจารณาไม่เสร็จ นายคาไปเตือนตุลาการให้พิจารณาความก็ได้รับการผูกฉ้อฉลวิญญูญมา จนถึงกับนายคาประกาศความกับแคนใจว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๐๒, รายงานตรวจราชการเมืองสมุทรสงคราม ของพระยาอินทราธิบดีบาล, ๑๕ มิถุนายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

... ถ้าเค็วครอนนักรู้จะตองเข้าฝรั่งเศส อยู่อย่างนี้มีคนข่มเหง ครั้นไป
 ฟองคุดลาการ ก็มีแต่เสียเงินและเสียเวลาท่ามาหากิน แลคนที่เขาในบังคับ
 ฝรั่งเศส ถึงดูวาราการจะเรียกตัวมาหา เขาก็ไม่มาค้อมีอำนาจมาก และ
 ไม่มีใครข่มเหงเขาใด...

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความลาซาของทางราชการเป็นความบกพร่องอย่าง
 หนึ่งที่เป็นต้นเหตุของปัญหา หรือทำให้การแก้ปัญหาของชาวนาไม่ไ้รวดเร็วทันกับ
 ความต้องการของชาวนา จึงดูประหนึ่งว่ารัฐบาลทอดทิ้งชาวนาให้ต่อสู้แก้ปัญหาต่าง ๆ
 ด้วยตัวเองอย่างเคียวกาย ทำให้เกิดความคิดเปรียบเทียบสภาพของชาวนาในบังคับกับไทย
 ชาวนาในบังคับต่างประเทศ ซึ่งไ้รัชการคุ้มครองจากกงสุล ซึ่งกำลังหาคะแนนนิยม
 จากประชาชนอยู่ อันเป็นการสร้างปัญหาความแตกแยกขึ้นในหมู่ชาวนา ซึ่งไม่เป็นผล
 ดีแก่รัฐบาลนัก

ข) ปัญหาของชาวนาที่เกิดจากความไม่รักคุมของระเบียบแบบแผนราชการ

๑. ปัญหาที่เกิดจากระเบียบค่าธรรมเนียมจองนา

ระเบียบค่าธรรมเนียมออกใบจองนากำหนดไว้ว่า ที่นาที่มีเนื้อที่
 ต่ำกว่า ๒๕ ไร่ จะต้องแยกใบจองอีกใบหนึ่ง และต้องเสียค่าธรรมเนียมจองใบละ
 ๒ บาท ทำให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรม และสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนาผู้ขอ
 จองนา กล่าวคือ ชาวนาที่มีนาตั้งแต่ ๑ ไร่ ถึง ๒๔ ไร่ ก็ต้องเสียค่าจองใบละ ๒ บาท
 เท่ากับที่นา ๒๕ ไร่^๒ ชาวนาที่มีนาหลายแปลง แต่ละแปลงมีเนื้อที่ไม่ถึง ๒๕ ไร่ ก็

^๑ หจช, ร.๕ ม.๒.๑๘/๘๑, รายงานพระยาอินทราธิบดี นายเสนองาน
 ประภาส, ๘ มิถุนายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

^๒ หจช, ร.๕ กษ.๓.๒/๓, พระราชหัตถ์เลขาวิชกาลที่ ๕ ถึงพระยาภาส-
 กรวงศ์, ๓ พฤศจิกายน ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒) และ หจช, ร.๕ กษ.๔.๑/๓
 พระราชบัญญัติที่ดิน ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔)

ต้องเสียค่าธรรมเนียมจองแปลงละ ๒ บาท ทุกแปลง^๑ จากความเป็นจริงนั้นชาวนาส่วนใหญ่ยอมไม่มีที่นาที่จะรังวัดได้เนื้อที่พอดี ๒๕, ๕๐ หรือ ๗๕ ไร่ได้^๒ ระเบียบนี้จึงสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวนาทั่วไป บางรายถึงกับยอมให้ทางราชการริบที่นา เพราะไม่สามารถรับภาระค่าธรรมเนียมจองนาได้ ชาวนาที่ไม่เข้าใจก็กล่าวโทษหาว่าชาวหลวงกลั่นแกล้งกระทำการนอกพระราชกำหนดกฎหมาย เช่น มีชาวนาจากชัยนาทและบางปะอิน ทูลเกล้าร้องทุกข์ทางโทรเลขบาง ทางฎีกาบาง โดยไม่เข้าใจว่าชาวหลวงได้ปฏิบัติไปตามระเบียบของทางราชการแล้ว พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่า ... ดูเป็นความเดือดร้อนจริงอยู่ เพราะเป็นการคิดเอาเปรียบที่จะได้ประโยชน์แผ่นดิน... ซึ่งเป็นความเดือดร้อนมาก... จึงทรงให้ปรับปรุงวิธีการเก็บค่าธรรมเนียมใบจองเสียใหม่ด้วยการกำหนดให้เก็บค่าธรรมเนียมตราจอง ๒ บาท เฉพาะที่นามีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ ส่วนที่นาค่ากว่า ๒๕ ไร่ ให้เก็บค่าธรรมเนียมโฉนดตราจองไร่ละ ๑ สลึง สำหรับชาวนาที่ได้เสียค่าธรรมเนียมโฉนดตราจองเกินกว่าที่กำหนดใหม่นี้แล้ว ให้เจ้าหน้าที่คืนเงินให้แก่ชาวนาผู้นั้นเสีย ให้ส่งประกาศเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปยังผู้ว่าราชการกรมการเมืองต่าง ๆ เพื่อประเทศให้ประชาชนทราบทั่วกัน^๔

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๕, สำเนาประกาศสั่งเซปเรื่องค่าธรรมเนียมจองนา, ๒ พฤศจิกายน ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓, พระราชหัตถ์เลขาธิษฐานที่ ๕ ถึง พระยาภาสกรวงศ์, ๓ พฤศจิกายน ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒)

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๕, สำเนาประกาศสั่งเซปเรื่องค่าธรรมเนียมจองนา, ๒ พฤศจิกายน ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒)

เป็นที่น่าสังเกตุว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยเฉพาะชาวนาผู้ยากจน ผู้เป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ ถึงแม้จะเห็นพระราชหัตถเลขาถึงพระยาภาสกรวงศ์ ที่แสดงพระราชประสงค์นี้ไว้ว่า

...ความข้อนี้ก็เห็นว่าเป็นความจริง ที่คนจนยิ่งเสียเปรียบคนมั่งมี เพราะ คนที่มั่งมีคงจะมีนาเกิน ๕๕ ไร่ คนจนจึงจะไม่มีนาถึง ๕๕ ไร่ กฎหมาย อันใดซึ่งสำหรับให้คนจนเสียเปรียบคนมั่งมีก็เป็นการไม่สมควรแก่ความเมตตา กรุณา จึงเห็นว่าจะต้องแก้ไขเป็นไรละสิ่งเสียทั่วกันทีเดียวจึงจะดี...^๑

แต่บางครั้งความปรารถนาดีของพระองค์ก็ไปไม่ถึงชาวนายากจนที่อยู่ห่างไกล เพราะข้าราชการซึ่งเป็นกลไกในการบริหารไม่ร่วมมือด้วยความจริงใจ เพราะการปรับปรุงแก้ไขที่ทรงมุ่งสร้างความเป็นธรรมให้แก่ชาวนาสวนใหญ่ อาจขัดผลประโยชน์ของข้าราชการบางกลุ่ม เช่น การที่ทรงประกาศแก้ไขการเก็บค่าธรรมเนียมตราจองครั้งนี้ แม้จะได้ออกประกาศไปทุกเมือง เพื่อให้ยุวราชการกรมการเปลี่ยนวิธีเก็บค่าธรรมเนียมจองนาเสียใหม่ และประกาศให้ชาวนารู้เพื่อจะได้มารับเงินคืน เฉพาะส่วนที่ถูกเจ้าหน้าที่เรียกเก็บไว้เกินอัตราที่กำหนดใหม่ก็ตาม ข้าราชการในหัวเมืองบางแห่งก็ไม่ให้ความร่วมมือด้วย และยังคงเก็บค่าจองนาแบบเก่าต่อไป เพราะเป็นวิธีการที่ได้ผลประโยชน์สูงกว่า เช่นที่เมืองพิจิตร พิษณุโลก ภูมิ พยุหะคีรี เป็นต้น ปรากฏว่าชาวนาในหัวเมืองดังกล่าวต้องยอมให้กรมการริบที่นาเป็นที่หลวงกันมาก^๒ พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงไม่พอพระทัยที่ความปรารถนาดีของพระองค์

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓, พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ ถึงพระยาภาสกรวงศ์, ๑๐ พฤศจิกายน ๑๐๘.

^๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือกรมหมื่นคำรบราชานุภาพ ถึงพระยาราชวราวุธ, ๗ พฤศจิกายน ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

ต้องถูกปิดกั้นไปไม่ถึงประชาชนได้ เพราะข้าราชการประเภนี้ ดังเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ ว่า

...เป็นความผิดของผู้ข้าราชการเมืองกรมการที่ไม่เอื้อเฟื้อที่จะให้ราษฎรทราบหมายประกาศแลทองตรา แลวยังกลับมากล่าวเป็นข้อขัดข้องดังนี้ ทองวากลาวตีโทษเสียจึงจะไค...

ผู้เขียนไม่พบหลักฐานว่าได้ทรงดำเนินการตีโทษข้าราชการเหล่านี้ได้อย่างไร

๒. ปัญหาที่เกิดจากระเบียบการเช่านาหลวง

การที่มีระเบียบให้หัวเมืองต่าง ๆ จัดที่นาไว้เป็นของทางราชการ ห้ามชาวนาจับจองเป็นเจ้าของ และกำหนดให้หัวเมืองจัดหาผลประโยชน์ จากที่นาหลวง ด้วยการจัดให้ชาวนาเช่าทำ ด้วยวิธีประมูลค่าเช่าเป็นปี ๆ ไปนั้น^๑ ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติขึ้น กล่าวคือ เจ้าพนักงานไม่ได้ประกาศให้ชาวนารู้ว่า บริเวณใดเป็นที่ ที่ทางราชการต้องการหวงห้ามไว้เป็นที่นาหลวง และมีขอบเขตเพียงใด ทั้งไม่มีเครื่องหมายแสดงเขตให้ปรากฏด้วย ชาวนาเห็นว่าเป็นที่รกร้างและเป็นทำเลดี ไม่มีใครจับจองก็เข้าบุกเบิกทำนาและเสียค่านาให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกปี ทางเจ้าพนักงานผู้เก็บเงินค่านาก็ไม่ห้ามปราม หรือชี้แจงให้ชาวนารู้ว่าบริเวณดังกล่าวเป็นที่นาหลวง ชาวนาหลายรายทำที่ป่าจนกลายเป็นที่นาอย่างดีและขอจับจองต่อทางราชการ

^๑ เอกสารเดียวกัน, ร่างพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหมื่นคำรงราชานุภาพ, ๒๕ ธันวาคม ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕).

^๒ หจข, ร.๕ กข, แผนกเก็บเงินค่านา, เล่มที่ ๓๒, เรื่องที่ ๑๑๕๓ หนังสือพระบัญชาธิบาล ถึงหลวงเชคคานุกรักษ์ เจ้าพนักงานแม่กองกลีการ

๖ พฤศจิกายน ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

เจ้าพนักงานก็ออกไปของให้ควย จนกระทั่งเมื่อมีการสำรวจที่นาหลวงจึงได้บังคับให้ชาวนาเหล่านั้นทำสัญญาเช่าที่หลวงตามกฎหมาย จึงเกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างชาวนากับทางราชการขึ้น เช่น ชาวนาแขวงกรุงเก่าจำนวนมากไม่ยอมทำหนังสือเช่านาหลวง โดยอ้างว่าไต่ทวนในที่ว่างเปล่าโดยไม่รู้ว่าเป็นที่นาหลวง และมีหลายรายที่มีโฉนดตราจองถูกต้องตามกฎหมายควย การที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นถือได้ว่าเป็นความบกพร่องของระเบียบราชการเกี่ยวกับที่นาหลวงไม่รัดกุม และความไม่ประสานงานกันระหว่างข้าราชการที่เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายออกโฉนดตราจองกับเจ้าหน้าที่ควบคุมที่นาหลวง น่าจะไต่ร่วมมือกันทำงานควยการมีหลักเขตที่นาหลวงให้เห็นเป็นที่เด่นชัด และการออกหลักฐานโฉนดตราจองทุกครั้งควรมีการตรวจสอบเสียก่อนว่าเป็นที่นาของหลวงหรือไม่ ถ้าทำได้เช่นนี้ปัญหานี้ก็คงไม่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ระเบียบการให้เช่านาหลวงควยวิธีประมูลค่าเช่าทุกปีนั้น เป็นการไม่เหมาะสม เพราะเป็นผลเสียแก่ชาวนาผู้ประมูลได้ กล่าวคือ ในการประมูลทำนาหลวงได้ในปีแรกนั้น ต้องใช้ทุนและแรงงานมากในการถางป่าปราบที่ ดังนั้นในปีแรกถึงจะไต่ชาวดิ่เพียงใดก็มักขาดทุน ชาวนาผู้ประมูลได้จึงหวังผลกำไรในปีที่ ๒ และปีที่ ๓ เพราะการลงทุนในปีที่ ๒ ที่ ๓ น้อยกว่าปีแรก ขณะเดียวกัน ราคาประมูลค่าเช่าปีที่ ๒ มักสูงกว่าปีแรก เพราะที่ดินมีสภาพที่ง่ายแก่การทำนากว่าปีแรก หากชาวนาผู้ประมูลเช่านาได้ในปีแรกไม่สามารถประมูลได้ในปีที่ ๒ และปีที่ ๓ ก็ไม่มีโอกาสจะถอนทุนที่ลงไปในปีแรกคืนได้ กลับเป็นประโยชน์สำหรับคนใหม่ที่ประมูลได้ วิธีการนี้ทำให้ชาวนาผู้ประมูลได้มักเกิดท้อถอย ไม่คิดปรับปรุงที่นาให้ดีขึ้น เพราะไม่แน่ใจว่าปีต่อไปตนจะประมูลได้อีกหรือไม่ ทำให้นาหลวงมีแต่ตรงกับทรุดโทรมลง ไต่มีข้อเสนอ

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือพระบัญชาธิบดีถึงแม่กองกสิการ, ๑๔ กันยายน

จากชวานาที่เขานาหลวงให้เปลี่ยนวิธีเขานาหลวง โดยไม่ต้องเปิดประมูลค่าเขานาในปีแรก ให้ใช้วิธีกำหนดราคาค่าเขาลงไปเลย เมื่อมีผู้เช่าแล้วให้มีสิทธิทำนาติดต่อกันไปถึง ๓ ปีเป็นอย่างน้อย เพื่อจะได้มีโอกาสแก่ตัวในปีที่ ๒ และ ๓ ปีที่ ๔ จึงให้เปิดประมูลค่าเช่า ซึ่งข้าหลวงผู้สำรวจนาหลวงก็เห็นว่าเป็นวิธีการที่ดี เพราะให้ความยุติธรรมแก่ชวานาผู้เช่าครั้งแรก^๑ แต่ไม่พบว่าได้ดำเนินการตามนี้หรือไม่

ขอบกพร่องของการเปิดประมูลเขานาหลวงอีกประการหนึ่ง คือ ชวานาที่ยากจนมักประมูลเช่าได้ทีนาที่ไม่ค่อยดี^๒ ส่วนนาหลวงที่มีทำเลดีนั้นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น มักเป็นผู้ประมูลได้คนเดียว เป็นเหตุที่นาจำนวนมาก ๆ แล้วยากว่าใครจะทำการแบ่งที่นาหลวงที่ประมูลเช่าได้ให้ชวานาเช่าต่อในราคาเช่าสูงกว่าที่ได้เสียให้แก่ทางราชการ ซึ่งบางรายก็เกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างผู้ประมูลได้กับชวานาผู้เช่าช่วงเสมอ เช่น ปีหนึ่งผู้ประมูลจากทางราชการได้ แบ่งนาให้ชวานาผู้หนึ่งเช่าทำจำนวนหนึ่ง ครั้นปีต่อมาอาจลดจำนวนที่นาที่ให้ชวานาผู้นั้นเช่าน้อยลงเพราะไม่พอใจผู้เช่า^๓ หรือมีชวานาอื่นเสนอค่าเช่าสูงกว่า^๔

๓. ปัญหาที่เกิดจากระเบียบการเร่งรัดค่านา

ตามพระราชบัญญัติลักษณะเก็บเงินค่านา ร.ศ. ๑๑๘ ได้กำหนดวิธีการเร่งรัดค่านาแก่ชวานาผู้ค้างค่านาให้ทางเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อชวานาผู้ค้างค่านา

^๑ เรื่องเดียวกัน

^๒ สัมภาษณ์ เป่า พุ่มตะโก, ชวานาอายุ ๔๘ ปี ต.ท่าแจลบ อ.เมือง จ. นครปฐม, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๐.

^๓ หจข, ร.๕ กษ, แผนกเก็บเงินค่านา, เล่มที่ ๓๒, เรื่องที่ ๑๑๕๓, หนังสือหลวงเขตตานุรักษ์ พนักงานกองกสิกรรมถึงเสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการ, ๓๐ พฤศจิกายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๕๘)

^๔ สัมภาษณ์ เป่า พุ่มตะโก.

ด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่งในสามวิธีนี้คือ^๑

- ๑) ห้ามทำนาในที่นาที่ค่างค่านา จนกว่าจะได้ชำระค่างค่านาที่ค่างหรือ
- ๒) ยึดทรัพย์สินสัมปติยค่างค่านาขายทอดตลาดให้พอแก่ค่างค่านาที่ค่างและค่า

ใช้จ่ายในการขายทอดตลาด หรือ

- ๓) จับเอาตัวชวานาผู้ค่างค่านามาใช้แรงงานโยธาให้แก่ราชการในอัตราวันละ ๑ สิ่ง จนกว่าจะทำงานโยธาครบจำนวนเงินที่ค่าง

เท่าที่พบปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของทางราชการมักเลือกใช้วิธีที่ ๓ ในการเร่งรัดค่างค่านาจากชวานาที่ค่างค่านา^๒ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นกับชวานาที่ทำนาไม่ไคผลผลิต เช่น เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ เกิดฝนแล้งมากชวานาบริเวณเมืองธัญบุรี นครนายก และฉะเชิงเทราทำนาไม่ไคผลเลย ที่พอจะได้บ้างก็ถูกหนูกัดกินต้นข้าวหมด วัควายก็ไม่มีมีทำนาเพราะถูกลักขโมยไปเสียมาก ชวานาเหล่านี้ต้องถูกจับกุมไปคุมขังทำงานโยธากันมาก^๓ บางคนค่างค่านาเพียง ๒๐ บาท ต้องถูกจับไปทำงานโยธาถึง ๒ เดือนครึ่ง ครั้นพ้นโทษออกมาก็เลยเวลาที่จะทำนาปีต่อไปได้เสียแล้ว ต้องปล่อยให้มารก

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓๑, พระราชบัญญัติลักษณะเก็บเงินค่านา ร.ศ.๑๑๕.

^๒ หจข, ร.๕ กษ, แผนกบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๒๕, เรื่องที่ ๑๒๔๑, หนังสือเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ กราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ที่ ๓๓/๔๑๖, ๑๘ มิถุนายน ๑๒๖, หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓๑, พระราชบัญญัติลักษณะเก็บเงินค่านา ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

^๓ หจข, ร.๕ กษ, แผนกบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๒๕, เรื่องที่ ๑๒๔๑, หนังสือบริษัทชุกคลอง ถึงเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์, ที่ ๒๐๖/๑๒๖, ๒๒ พฤษภาคม ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

คว่ำหน้าต่อไปอีก ๑ ปี^๑ ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคมของชาวนาก็เกิดคำถามมาที่สำคัญคือ นาที่ทิ้งร้างไว้นั้นจะยากแก่การทำนาในปีต่อมาอีกคว่ำ ต้องใช้ทุนและแรงงานในการปราบและไถที่สูงขึ้นกว่าปกติ

กระทรวงเกษตรราชการไคมองเห็นข้อบกพร่องของระเบียบนี้ว่ามีผลเสียแก่ชาวนา จึงเสนอให้รัฐบาลแก้ไขวิธีการเร่งรัดเงินค่านาเสียใหม่ คือ แทนที่จะใช้วิธีจับกุมมาทำงานโยธาแล้วคุมขังไว้ ก็ให้ชาวนาที่ค้างค่านาทำหนังสือสัญญายัดส่งเงินค่านาที่ค้างไปรวมกับปีต่อไป แล้วปล่อยตัวให้ไปทำนาได้ตามปกติ เมื่อชาวนาสามารถทำนาได้ก็จะสามารถชำระเงินค่านาครั้งเดียว ๒ ปีได้ ถ้าหากว่าไม่สามารถชำระค่านาได้อีก จึงจับกุมมาทำงานโยธาชดใช้ค่านา ในระยะที่ไม่ใช่ฤดูทำนา^๒

แต่ที่ประชุมเสนาบดีไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของกระทรวงเกษตรราชการ เพราะเห็นว่ามิพระราชาธิบดียกเว้นค่านาให้แก่ชาวนาที่ทำนาไม่ได้ผลอยู่แล้ว^๓ จึงเห็นว่าชาวนาที่ถูกจับมาทำงานโยธานี้ไม่ใช่ชาวนาที่ทำนาไม่ได้ผล แต่เป็นชาวนาที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงชำระค่านา^๔ แม้กระทรวงเกษตรราชการเองก็มองชาวนาที่ถูกจับ

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการ กราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช, ที่ ๓๗/๔๑๑๖, ๑๘ มิถุนายน ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓๑, พระราชบัญญัติลักษณะเก็บเงินค่านา ร.ศ.๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

^๔ หจข, ร.๕ กษ, แผนกบริษัทชุกคดอง, เล่มที่ ๒๘, เรื่องที่ ๑๒๔๑, พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครถึงเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์, ที่ ๓๓/๕๗๗, ๒๕ มิถุนายน ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

กุมว่าเป็นผู้เกียจคร้านไม่ชวนชววยหาเงินมาเสียค่านา^๑

การที่กระทรวงเกษตรธิการเห็นว่าชาวนาที่ถูกจับกุมเป็นคนเกียจคร้านนั้น น่าจะเป็นการมองในแง่ร้ายเกินไป เพราะในปี ร.ศ. ๑๒๒ นั้น ชาวนาในเมืองคังกล่าวทำนาไม่ได้ผลกันทั่วไป ขณะเดียวกัน โจรผู้ร้ายก็ชุกชุมไม่เป็นอันทำนา ถึงต้องอพยพออกไปจากบริเวณนี้กันมาก เมื่อชาวนาส่วนใหญ่ทำนาไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้น ชาวนาจะชวนชววยไปหยิบยืมเงินจากใครก็ได้ เพราะหนี้สินเหล่านี้ก็คงจะต้องมีอยู่ ถ้าหากว่ายังมีทางที่จะหาเงินมาชำระค่านาได้ จะควยวิธีใด ๆ ก็ตาม เชื่อว่าชาวนาเหล่านี้คงไม่ยอมถูกจับกุมไปคุมขังในเรือนโยธาในฐานะนักโทษเป็นแน่ เพราะชาวนาย่อมรู้ดีว่าการเป็นนักโทษนั้นมีความลำบากแก่ไหน และที่สำคัญเมื่อถูกจับกุมแล้วก็ย่อมหมายถึงว่า ปีต่อไปจะไม่ได้ทำนาอีกเพราะกว่าจะพ้นโทษออกมาก็เลยฤดูทำนาเสียแล้ว ดังนั้นจึงเชื่อว่าชาวนาที่ถูกจับกุมเป็นชาวนาที่ไม่มีเงินชำระค่านาจริง ๆ

สำหรับเหตุผลที่ไม่ยอมผ่อนผันให้แก่ชาวนาตามข้อเสนอของกระทรวงเกษตรธิการ โดยอ้างว่ามีกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์การยกเว้นค่านาให้แก่ชาวนาแล้วนั้น เป็นการมองปัญหาที่ลึ้มค้ำนึ่งถึงข้อเท็จจริงที่ชาวนาส่วนใหญ่มักไม่ค่อยรู้กฎหมายหรือประกาศของทางราชการที่ส่งผ่านไปทางผู้วาราชการกรมการอำเภอ กำนัน เพราะชาวนาขาดการศึกษาประการหนึ่ง ประการต่อมาคือ เจ้าหน้าที่ของทางราชการในท้องถิ่นเองก็ไม่ค่อยสนใจในระเบียบ กฎหมาย หรือประกาศใหม่ ๆ นอกจากตัวเองจะไม่สนใจแล้ว ยังไม่สนใจที่จะประกาศให้ชาวนาใครควย ดังนั้นการที่ ๆ ประชุมเสนาบดีเห็นว่าผู้ที่ทำนาไม่ได้ผล สามารถขอลดหย่อนค่านาได้ตามพระราชบัญญัตินั้น จึงเป็นการมองข้ามความจริงที่ว่า มีชาวนาอีกจำนวนไม่น้อยที่อาจไม่รู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติฉบับนี้

^๑ เอกสารเดียวกัน, หนังสือเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ กราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมาร, ที่ $\frac{๓๓}{๔๑๑๒}$, ๑๘ มิถุนายน ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

๔. ปัญหาที่เกิดจากการเกณฑ์แรงงานและสิ่งของ

เนื่องจากระเบียบเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงานและสิ่งของจากประชาชน ยังไม่รัดกุม ดังนั้นผู้ว่าราชการกรมการในหัวเมืองต่าง ๆ จึงมักหาผลประโยชน์ส่วนตัวโดยอาศัยความไม่รัดกุมของระเบียบการเกณฑ์กันมาก บางแห่งชาวนาถูกผู้ว่าราชการกรมการเกณฑ์แรงงานและสิ่งของทั้งถูกข่มเหงรังแก เมื่อไม่สามารถทำงานหรือหาสิ่งของให้แก่อุปโภคบริโภคแล้วได้ตามที่ต้องการ ชาวนาเหล่านี้ต้องใช้ความอดทนจนกว่าจะทนไม่ไหวก็แก้ปัญหาด้วยการอพยพไปอยู่ที่อื่น ที่คิดว่าจะดีขึ้นกว่าเดิม บางครั้งทางราชการเกณฑ์ไปทำราชการงานโยธาต่างเมือง ชาวนาก็ต้องพากันอพยพทิ้งไร่นาที่ได้ทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวมานานแล้ว ไปที่กว้างไกลไปยังเมืองใหม่ที่ถูกทางราชการเกณฑ์ไป ถ้าเมืองใหม่ที่ถูกเกณฑ์ไปนั้นผู้ว่าราชการกรมการขาดเมตตาธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ชาวนาก็กลัวนอกจากจะต้องถูกเกณฑ์ทำงานให้แก่ราชการตามกฎหมายแล้ว อาจต้องถูกผู้ว่าราชการกรมการเกณฑ์ทำงานส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงระเบียบแบบแผนใด ๆ อีกด้วย ความกตัญญูอันซบเซาเสื่อมเกิดขึ้นกับชาวนาเหล่านี้ เช่น การที่ไพร่หลวงลาวอาสาที่กรุงเทพฯ ถูกเกณฑ์ไปช่วยราชการที่ลพบุรี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ชาวนาไพร่หลวงลาวอาสาเหล่านี้ต้องอพยพทิ้งที่ดินที่เคยทำกินไปอยู่ที่ลพบุรีภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองกรมการเมืองลพบุรี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเลงผี^๑ ชาวนาเหล่านี้ถูกปล่อยให้อยู่ที่เมืองลพบุรีจนถึงรัชกาลที่ ๕ ต้องถูกกดขี่ข่มเหงจากผู้ว่าราชการและกรมการเมืองลพบุรีต่าง ๆ นานา เช่น เกณฑ์ทำงานส่วนตัวบ้าง เกณฑ์เอาสิ่งของต่าง ๆ บ้าง ครั้นเมื่อชาวนาเหล่านี้ขาดแคลนเสบียง

^๑ หจข, ร.๕ สารบาญสมุคพิเศษ, เล่ม ๗, จ.ศ. ๑๒๕๕ - ๑๒๕๗, เลขที่ ๑๐ หน้า ๓๗ - ๓๘, คัดจากหนังสือราชการ ปีมะแม เบญจศก ๑๒๕๕ ร. ที่ ๒๓๕๘ เล่ม ๕.

อาหารต้องไปหาเสียบึงอาหาร หรือทำนาเพื่อเป็นเสียบึง ไม่สามารถมาทำงานตาม
ที่ถูกเกณฑ์ได้ ก็ต้องเสียเงินให้แก่พวกกรมการเมืองในอัครวันละ ๑ สลึงถึง ๑ สลึง
๑ เฟื้อง ยิ่งกว่านั้นเมื่อเวลากรมการเมืองมาสุรามักทำร้ายร่างกายพวกชาวนาเหล่านี้
เสมอ ๆ การเกณฑ์ทำงานให้ราชการและส่วนตัวของพวกกรมการเมืองนั้นมีหนึ่งถึง ๔ เดือน
จนไม่มีเวลาที่จะทำอะไรทำนาเพื่อเป็นเสียบึงอาหารได้ ชาวนาไพร่หลวงลาวอาสา
เหล่านี้ทนต่อความกดขี่ของพวกผู้ว่าราชการกรมการเมืองลพบุรีไม่ไหว พวกน้อยพพ
หนีไปอยู่ตามหัวเมืองลาวต่าง ๆ หลายครอบครัว ที่เหลือก็ทำหนังสือร้องเข้ามายัง
กรุงเทพฯ ขอกลับเข้ารับราชการในกรุงเทพฯตามเดิม^๒

การเกณฑ์ในลักษณะเดียวกันนี้ เกิดขึ้นทั่วไปในหัวเมืองที่ห่างไกล ซึ่ง
ชาวนาได้รับความลำบากจากการกระทำของผู้ว่าราชการกรมการเมืองมีใช้น้อย^๓

ชาวนาบางหัวเมืองถูกเกณฑ์ไปทำสงคราม ครั้นสงครามสงบแล้วชาวหลวง
ยังไม่ยอมปล่อย เมื่อเกิดความขาดแคลนอาหารขึ้นกับชาวนาพวกนี้ ชาวหลวงก็ไม่จัด
การช่วยเหลือแต่อย่างใด ชาวนาทนไม่ไหวเกิดต่อสู้เจ้าพนักงานก็มี เช่น ชาวนา
เมืองสุรินทร์ถูกเกณฑ์ไปทำสงครามเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ครั้นสงครามสงบ ชาวหลวงก็
ไม่ยอมปล่อยปล่อยให้ชาวนาเหล่านี้กลับภูมิลำเนา เมื่อหมดเสียบึงอาหาร ชาวนาไป
รายงานให้ชาวหลวงรู้ ชาวหลวงก็ไม่จัดหาอาหารมาแบ่งปันให้ ชาวนาจึงอดอยากหนักขึ้น

^๑ เอกสารเดียวกัน, หน้า ๓๘ - ๔๑, คัดจากหนังสือราชการ ปีมะแม เบญจ
ศก ๑๒๔๕ ร. ที่ ๒๓๕๘, เล่ม ๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หจข, ร.๕ ม.๒๘.๒/๑๘, หนังสือพระยาพิพัฒน์โกษา ผู้กำกับชาวหลวง
รักษาราชการหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๓/๓๔,
๘ เมษายน ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

จึงพากันหนีกลับ ชาวหลวงแดงเจาหน้าทีออกติดตามจับกุม ชาวนาไค่ทำการต่อสู้เจ้าพนักงานที่ตามมาจับกุม เพราะทนต่อสภาพที่ถูกบีบคั้นไม่ไหว

การที่ชาวหลวงแดงออกปฏิบัติราชการต่างหัวเมืองก็เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนาเหมือนกัน เพราะชาวนาจะถูกเกณฑ์ไปใช้งานต่าง ๆ เช่น การแบกหามสัมภาระที่ใช้ในกองชาวหลวงบาง เกณฑ์พาหนะเร็ว เกวียน หรือสัตว์พาหนะบ้าง แม้จะเป็นการเกณฑ์จางก็ตาม ก็สร้างความลำบากให้แก่ชาวนา เพราะบางท้องที่การเดินทางลำบากมาก เนื่องจากเป็นป่าเป็นภูเขายากแก่การเดินทาง ทั้งยังมีไข้ชุกชุมอีกด้วย ยิ่งถ้าเจาหน้าที่ควบคุมมีจิตใจโหดร้ายขยแแล้ว ความลำบากของชาวนาที่ถูกเกณฑ์ก็ยิ่งมีมากขึ้น ดังที่พระยาราชเสนาเจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายเหนือได้รายงานถึงสภาพความลำบากแสนสาหัสของชาวนาเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งถูกเกณฑ์ไปใช้ในกองชาวหลวงปักปันเขตแดน เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ ไว้ตอนหนึ่งว่า

...มีความเดือดร้อนเรื่องถูกเกณฑ์ไปหาบสิ่งของส่งชาวหลวงปักปันเขตแดนที่อาวุธและบ่อไพลิน พวกราษฎรร้องวาทูการุเดินทางลำบากและ เกิดไข้ ความไข้เจ็บตายเนื่อง ๆ กรมการอำเภอร้องว่าเกณฑ์คนไปคอยรับไม่รู้ว่าชาวหลวงจะมาเมื่อใดเป็นการลำบาก ต้องคอยอยู่ ผู้คนระส่ำระสายผิดเคียดเรื่องอาหาร แลเกิดการเจ็บไข้ล้มตายลง ครั้นชาวหลวงมา คนที่เป็นฝรั่งและนายร้อยทหารไชยบุรีทุกเกินกำลัง ไทเคินวันยังค่ำ ข้าไทเคินในกลางคืน...คนเหล่านี้โคป่วยเจ็บมามาก แดตายไปแล้ว ๓๐ คน ที่ยังป่วยอยู่อีกหลายคน...ครั้นมาถึงเมืองบุรีรัมย์ ทราบว่าคนหนีกลับ ๑๕ คน บางคนร้องว่าไม่ยอมไปจะยอมติดคุก พระนครภักดีผู้ว่าราชการจังหวัดหนองฉางขึ้น

๑ หจร, ร.๕ ม.๒.๒๕/๕, ลายพระหัตถ์กรมหมื่นคำรงราชานุภาพ กราบพุดกรมหมื่นสมมตอมรินทร์ แทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ไปรเวต, ที่ ๔๓๕/๔๔๕, ๑๕ มกราคม ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

การเกณฑ์จ้าง อัยการไต่ฟ้องแล้ว ๘ คน อีก ๑๐ คน ยังป่วยไข้จึงยังไม่ได้
ฟ้อง...

จะเห็นว่าการเกณฑ์ครั้งนี้เป็นที่ลำบากแก่ผู้ถูกเกณฑ์มาก ถึงต้องเจ็บป่วย
และตายลง กระทั่งผู้ถูกเกณฑ์เห็นว่าการติดคุกยังมีความลำบากน้อยกว่า ยอมติดคุก
ดีกว่าที่จะต้องได้รับความลำบากเพราะถูกเกณฑ์ แสดงว่าเป็นภาวะที่ชาวนาสุกจะทน

ในระยะเริ่มกิจการโทรเลขนั้น ทางราชการใช้วิธีการเกณฑ์ประชาชนใน
ท้องถิ่นที่ทำการปักเสาพาดสายนั้น ๆ เป็นแรงงาน แม้วางราชการจะคำนึงถึง
ความเดือดร้อนของประชาชนชาวไร่ชาวนาที่ถูกเกณฑ์ โดยพยายามเกณฑ์ให้ไม่ตรงกับ
ฤดูทำนา หรือในยามเกิดเหตุพิภิกษภัย^๒ ก็ตาม แต่ในบางหัวเมืองก็ไม่คำนึงถึงหลัก
เกณฑ์ที่ทางราชการวางไว้นัก เช่น มณฑลชุมพร ได้ทำการเกณฑ์ประชาชนทำงาน
ตัดเสา บักเสา และพาดสายโทรเลข ขณะที่ชาวนากำลังประสบความอับคักขัดสน
เพราะทำนาไม่ไคยผล วัควายก็เกิดโรคระบาดล้มตายกันมาก ชาวนายากจนถึงขั้น
ไม่มีเงินเสียค่าราชการ ทางข้าหลวงก็เร่งรัดเงินค่าราชการ จึงเป็นการซ้ำเติมความ
ขมขื่นให้แก่ชาวนาในมณฑลนี้ยิ่งขึ้น ไหนจะไม่มีข้าวบริโภค ไหนจะถูกเจ้าหน้าที่เร่งรัด
ค่าราชการ ซ้ำกลับมากถูกเกณฑ์ทำสายโทรเลขอีก ชาวนาจึงพากันอพยพหนีจากเมือง
ชุมพรไปยังหัวเมืองอื่น ๆ เช่น มะริด ในเขตพม่า^๓ เป็นต้น

^๑ หจช, ร.๕ ม.๒.๑๔/๒๐, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
นำรายงานตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา ของพระยาราชเสนา กราบบังคมทูล
รัชกาลที่ ๕, ที่ ๓๖/๑๐๗๕, ๓๐ เมษายน ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

^๒ ปิยนาด บุนนาค, "การพัฒนาการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า ๗๕.

^๓ หจช, ร.๕ ม.๒.๒/๑๕, พระราชหัตถ์เลขารัชกาลที่ ๕ ถึงพระยาตรี-
สุริยวงศ์, ที่ ร. ที่ $\frac{๑๒๐}{๑๑๑}$, ก. ห. ๔, ๒๓ พฤษภาคม ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเกณฑ์ในลักษณะต่าง ๆ ยังมีข้อบกพร่องที่เปิดโอกาสให้ข้าราชการตามหัวเมืองหาประโยชน์ส่วนตัวจากการเกณฑ์ได้ ส่วนการเกณฑ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้น ในบางกรณีก็สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้าน ถ้าการเกณฑ์นั้นเป็นการเกณฑ์ที่ต้องพบกับความยากลำบากอย่างแสนสาหัส เช่น การเกณฑ์ใช้ในกองข้าหลวงที่ต้องเดินทางฝ่าภูมิประเทศที่กันดาร มีไข้ชุกชุม เป็นต้น

๕. ปัญหาที่เกิดจากระเบียบการเก็บเงินค่านาตามขั้นที่นา

การที่ทางรัฐบาลเปลี่ยนแปลงวิธีเก็บเงินค่านา จากที่เคยใช้มาแต่โบราณเป็นการเก็บตามคุณลักษณะของที่นาซึ่งแบ่งเป็น ๕ ขั้น นั้น มีข้อผิดพลาดที่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับชาวบ้าน คือ การกำหนดขั้นที่นาในท้องที่ต่าง ๆ ไม่ตรงกับคุณภาพของที่นาตามสภาพความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะเจ้าพนักงานข้าราชการที่มีหน้าที่กำหนดขั้นที่นาต่าง ๆ ไม่ได้ตรวจสอบตรวจสอบสภาพของที่นาเสียก่อน แต่ใช้วิธีกำหนดขั้นที่นาในตำบลต่าง ๆ จากแผนที่^๑ ปัญหาที่เกิดตามมาคือ นาที่ทำเลไม่ค่อยดีผลผลิตได้น้อย ซึ่งควรกำหนดเป็นนาขั้นต่ำกลับถูกกำหนดให้เป็นนาขั้นสูง ทำให้ชาวบ้านต้องเสียค่านาสูงกว่าที่ควร ไม่สอดคล้องกับผลผลิตจากนาแห่งนั้น^๒ บางรายถึงกับไม่คุ้มกับรายได้ ครั้นได้รับการกระทบกระเทือนจากภัยธรรมชาติเข้าด้วยถึงกับไม่พอเสียค่าเช่าและค่านาก็มี นับเป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านมาก จนชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องทำฎีการ้อง

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๓.๑/๑๑, หนังสือหม่อมราชวงศ์สุภาพรณ กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ, ที่ ๒๔, ๑๐ พฤษภาคม ๑๒๕, (พ.ศ. ๒๔๔๕) และ หจข, ร.๕ กษ.๓.๑/๑๒ รายงานประชุมชาวบ้านในห้วงคลองรังสิต, ๑๐ ธันวาคม ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓๕, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๑ พฤษภาคม ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑), ๑๕ มิถุนายน ๑๒๗, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๑๒๗, ๘ มิถุนายน ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒), ๕ มิถุนายน ๑๒๘ และ หจข, ร.๕ กษ.๓.๑/๑๒, รายงานการประชุมชาวบ้านในห้วงหลวงคลองรังสิต, ๑๐ ธันวาคม ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

เรียนต่อทางราชการ คึงตัวอย่างจากตารางที่ ๕ ซึ่งผู้เขียนได้คัดลอกมาเพียง
๑๐ รายชื่อ

ตารางที่ ๕ แสดงที่นาที่เจ้าหน้าที่กำหนดให้เป็นนาเอก ตำบลคลองรังสิต
ใต้ ระหว่างคลองซอยที่ ๓ - ๔ ซึ่งทำนาได้ย่างก็ ๒ - ๓ ไร่ ต่อเกวียน

รายชื่อ	ทำนาได้			เกี่ยวข้าวได้			คงเสียด่านา			เสียด่านา แลวหรือยัง	หมายเหตุ
	ไร่	งาน	วา	เกวียน	บัน	สัก	ไร่	งาน	วา		
อ่ำแดงกอน	๖๔	-	-	๘	-	-	๖๔	-	-	แลว	
นายอู	๘๐	-	-	๘	-	-	๗๒	-	-	ยัง	
อ่ำแดงแสง	๒๐	-	-	๓	-	-	๓๐	-	-	ยัง	
อ่ำแดงเหมือน	๖๐	-	-	๗	-	-	๖๗	-	-	ยัง	
นายโต	๕๐	-	-	๒	๑	-	๕๐	-	-	ยัง	
นายวิน	๕๐	-	-	๕	-	-	๕๐	-	-	ยัง	
นายอ่ำ	๕๐	-	-	๓	-	-	๓๕	-	-	ยัง	
นายยะ	๕๓	-	-	๔	-	-	๕๐	-	-	ยัง	
นายลา	๕๐	-	-	๒	-	-	๒๖	-	-	ยัง	
อ่ำแดงสอน	๕๐	-	-	๒	-	-	๒๗	๒	-	ยัง	

ที่มา : หจช, ร.๕ กษ, แผนกข้าหลวงเกษตร, เล่มที่ ๑, เรื่องที่ ๒๕,
รายงานพระยาวิเศษโกชนา ข้าหลวงเกษตรมณฑลกรุงเทพฯ ถึงพระยาตรีสุนทรโวหาร
ทูลฉลองกระทรวงเกษตรราธิการ, ที่ ๒๘/๑๑๒, ๑๕ มิถุนายน ๑๒๘.

หจช, ร.๕ กษ, แผนกบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๒๘, เรื่องที่ ๑๒๔๑,
เรื่องรารรองทูลของชวานาคำบลบางปลากด ศาลเจ้าองครักษ์ และคลองรังสิต
ที่ ๑๕ ถึงประตุน้ำ เสาวภาของศรี แขวงเมืองนครนายก, ๑๗ มีนาคม ๑๒๘

(พ.ศ. ๒๔๔๘)

ตารางนี้แสดงให้เห็นว่า ผลผลิตของที่ดินที่เจ้าหน้าที่กำหนดให้เป็นนาชั้นเอก
 ในบริเวณดังกล่าวนั้น เป็นการกำหนดที่ผิดสภาพความเป็นจริงไปมาก แม้ว่ารัฐบาลจะ
 กำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่านาทุ่งใดจะจัดเป็นนาชั้นใด โดยดูจากส่วนเฉลี่ยของ
 ผลผลิตและราคาข้าวในทุ่งนั้นเป็นเกณฑ์ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติไม่มีมาตรการที่เป็น
 มาตรฐานตายตัวสำหรับเจ้าหน้าที่ในท้องที่ต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติ จึงเกิดปัญหาขึ้นดังกล่าว
 ข้างตน ยิ่งกว่านั้น จากการที่เจ้าหน้าที่ไม่มีหลักเกณฑ์กลางที่แน่นอนในการจัดชั้นที่นา
 ทำให้การกำหนดชั้นที่นาในทุ่งเดียวกันโดยเจ้าหน้าที่คนละคน หรือคนละท้องที่ผิดแปลก
 กันไปทั่ว ที่นาในทุ่งเดียวกันผลผลิตและราคาข้าวเหมือนกัน แต่อาจเป็นที่นาคนละชั้น
 เสียค่าเช่าไม่เท่ากัน เพราะอยู่คนละอำเภอ เจ้าหน้าที่กำหนดชั้นที่นาคนละคน ทำให้
 เกิดปัญหาร้องเรียนขึ้นมากมาย เช่น ชาวนาเมืองพิชัยร้องทุกข์ว่า เติมน้ำในทุ่งที่ตน
 ทำอยู่เสียค่าเช่าไร่ละ ๑ สลึง ๑ เพื่อเท่ากับหมด เมื่อเปลี่ยนวิธีเก็บค่าเช่าใหม่
 ปรากฏว่าค่าเช่าในทุ่งนี้เก็บไม่เท่ากัน เพิ่มเป็นไร่ละ ๒ สลึงก็มี ที่เท่าเดิมก็มี ทั้ง ๆ
 ที่เป็นนาในทุ่งเดียวกัน อยู่ติดกันเพียงมีคันนาคั่นเท่านั้น ผลผลิตข้าวก็ได้เท่า ๆ กัน
 ที่เป็นเช่นนี้เพราะที่นานั้นอยู่คนละเขตอำเภอ^๑ แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่จะกำหนดชั้น
 ที่นาในตำบลต่าง ๆ นั้น เจ้าหน้าที่มิได้ออกตรวจสอบสภาพของที่ดินในเขตตำบลต่าง ๆ
 เสียก่อน และไม่มีการประสานงานกันระหว่างอำเภอ ในการที่จะร่วมมือกันวางมาตร-
 การกำหนดชั้นที่นาให้เป็นแบบเดียวกัน เพื่อป้องกันปัญหาความแตกต่างกันในการกำหนด
 ชั้นที่นาในทุ่งเดียวกัน แต่มีเขตติดต่อหลายอำเภอ อันเป็นเหตุให้ชาวนาในทุ่งเดียวกัน
 ต้องเสียค่าเช่าไม่เท่ากันทั้ง ๆ ที่ทำนาได้ผลเท่ากัน ราคาข้าวก็เท่ากันดังกล่าวแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข, ร.๕ กษ, แผนกสารบรรณ, เล่มที่ ๓, เรื่องที่ ๔๓๘, คำร้อง
 ทุกข์ของนายทองคำ นายห้วย และพวก เมืองพิชัย ถึงกระทรวงเกษตรธิการ
 ที่ ๑๓๗, ๑๔ ตุลาคม ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

นอกจากนี้การที่ทางรัฐบาลเปลี่ยนหลักเกณฑ์ในการกำหนดลักษณะของนา
คูโคกกับนาฟางลอยเสียใหม่เพื่อที่จะเก็บค่านาแบบนาคูโคกให้กว้างขวางขึ้น คือ กำหนด
ให้

... ที่นาแห่งใดที่คนตั้งภูมิลำเนาเป็นบ้านของประจำท่านอยู่ในที่แห่งนั้น
หรืออีกอย่างหนึ่ง คือ ตำบลใดที่มีคนเหลือหรือพอดีแก่การทำนา ตำบลเช่น
นั้นควรเป็นนาคูโคก ตำบลใดมีผู้คนทำนายังไม่เต็มภูมิลำเนา คือจำนวน
คนน้อยกว่าทองที่ควรเป็นนาฟางลอย อีกประการหนึ่งที่ซึ่งท่านมักเสียมาก
กว่าใด หรือใดไม่เต็มภูมิปกติ ควรเป็นนาฟางลอยเหมือนกัน...

แสดงว่าทางรัฐบาลถือว่านาที่มีคนทำไถไถลดีทุกแห่งเป็นนาคูโคกหมด มิได้
ถือเอาลักษณะของน้ำที่ไร่นาค้างที่เคยใช้กันมาแต่โบราณ ดังนั้นพอรัฐบาลประกาศ
หลักเกณฑ์นี้ออกไปก็สร้างปัญหาให้แก่ชาวนาในบริเวณที่ทำนาไม่ไถลเต็มที่ทันที เช่น
ชาวนาที่มณฑลปราจีนบุรี ไม่มีเงินเสียค่านา เมื่อถูกทางราชการเปลี่ยนที่นาให้เป็น
นาคูโคก ถึงกับขอเอาโฉนดให้เจ้าพนักงานยึดไว้เป็นประกันบ้าง บางคนส่งโฉนดที่ดิน
ให้แกทางราชการ และบ้างก็ยอมตัวให้ทางราชการไถงานโยธา ซึ่งกรมหมื่นมรุพงศ์-
ศิริพัฒน์ ข้าหลวงพิเศษจัดการราชการตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑล
ปราจีนบุรีทรงรายงาน ว่า "ไม่เคยเป็นมาดังนี้" พร้อมทั้งขอให้รัฐบาลเปลี่ยนไป
เก็บค่านาแบบนาฟางลอยเช่นเดิม^๒ การขอให้ทางรัฐบาลเปลี่ยนวิธีการไปเก็บค่านา

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓๕, ลายพระหัตถ์ขอพระบรมราชานุญาตและ
รายงานของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย, ๑๒ พฤษภาคม
๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๓.๒/๓๕, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๒ กรกฎาคม ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

แบบนาฟางลอยเช่นเดิมมีอยู่ทั่วไป เช่น ในมณฑลนครสวรรค์^๑ เป็นต้น แสดงว่าการที่รัฐบาลเก็บเงินค่านาแบบคู่นี้สร้างความสะดวกอันให้แก่ชาวนาส่วนใหญ่จริง ๆ

๖. ปัญหาที่เกิดจากระบบการกำหนดเขตปกครองไม่ชัดเจน

ในระยะเวลาที่ระบบการปกครองที่หัวเมืองคองหาผลประโยชน์เลี้ยงตัวเองนั้น แต่ละหัวเมืองพยายามหาผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อจะได้ส่วนลอกจากผลประโยชน์ที่ทางรัฐบาลแบ่งให้ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง เป็นการหาผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งอาจเป็นการกดขี่ประชาชนซึ่งได้เคยกล่าวมาแล้ว ชาวนาที่อยู่บริเวณเขตแดนคึกคองระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ มักได้รับความเดือดร้อนจากการแก่งแย่งกันเก็บผลประโยชน์จากภาษีอากรของเจ้าพนักงานแต่ละหัวเมืองเสมอ เนื่องจากในระยะนั้น การกำหนดเขตแดนระหว่างเมืองยังไม่รัดกุมและชัดเจน บางแห่งไม่มีที่สังเกตทางธรรมชาติ เช่น คลอง หรือต้นไม้ พอที่จะกำหนดได้ว่าที่ใดเป็นเขตแดน จึงไม่สามารถกำหนดเขตแดนระหว่างเมืองใดแน่นอน ซึ่งนอกจากทำให้เกิดปัญหาการออกหลักฐานครอบครองที่ดินซับซ้อนดังได้กล่าวมาแล้ว ยังทำให้เกิดปัญหาแก่งแย่งกันระหว่างเจ้าพนักงานของแต่ละเมืองเพื่อเก็บผลประโยชน์อันได้แก่ค่านาและส่วยหรือค่าราชการ ที่ใดที่เจ้าพนักงานตกลงแบ่งเขตกันใดก็ไม่เกิดปัญหาแก่ชาวนา แต่ที่ใดที่ผู้วาระชาการและเจ้าพนักงานไม่สามารถตกลงกำหนดแบ่งเขตกันได้ การแก่งแย่งกันเป็นเจ้าของทองที่เพื่อเก็บผลประโยชน์จากชาวนาก็เกิดขึ้น แต่ครั้งเมื่อชาวนาได้รับความเดือดร้อนกลับโยนความรับผิดชอบในการแก้ไขความเดือดร้อนให้ฝ่ายตรงข้าม อ้างว่าไม่ใช่เขตแดนของฝ่ายตน ชาวนาจึงเป็นฝ่ายรับความทุกข์ยากทั้งสิ้นทั้งล่อง เช่น เขตคึกคองระหว่าง ๓ หัวเมือง คือ ฉะเชิงเทรา

^๑ เอกสารเดียวกัน, ลายพระหัตถ์กรมหลวงคำวรวงรามบังคมพุทธรัชกาลที่ ๕, ๑๓ กันยายน ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

สมุทรปราการ และนครเขื่อนขันธ์ เป็นทุ่งไม่มีคนไม้และล่าคลองที่จะกำหนดเขตแดน
 ได้ว่า เขตแดนระหว่างเมืองอยู่ตรงไหน ชาวนาที่อยู่ตามเขตแดนทั้ง ๓ หัวเมือง
 ทางบุกเบิกทำนากันกว้างขวางออกไปโดยไม่รู้ว่าคนอยู่ในเขตเมืองใดกันแน่
 ผู้ว่าราชการเมืองสมุทรปราการกับเมืองฉะเชิงเทราต่างแก่งแย่งกันเก็บผลประโยชน์
 ในทุ่งนี้ตลอดมา ต่างกล่าวโทษซึ่งกันและกันอยู่เสมอว่า พนักงานเก็บเงินค่านาของ
 อีกเมืองหนึ่งลวงล้ำเข้ามาเก็บค่านาในเขตเมืองของคนเสมอ การเก็บเงินค่านา
 ของเสนาแต่ละหัวเมืองต่างแก่งแย่งกันเก็บค่านาในบริเวณดังกล่าว มีการยุยงชวนา
 ให้ไม่ยอมเสียค่านาให้แก่ข้าหลวงเสนาอีกเมืองหนึ่ง ชาวนาในบริเวณดังกล่าวจึงอยู่
 ในภาวะจำยอมที่ต้องเสียเงินค่านาให้แก่เสนาทั้งสองเมือง^๒ เพื่อความอยู่รอดของ
 ตนเองและครอบครัว เพราะมิฉะนั้นก็จะต้องโดนจับกุมจากเจ้าหน้าที่เก็บค่านาจาก
 เมืองที่ชวนาไม่ยอมจ่ายค่านาเป็นแน่ ถ้าจะขัดขึ้นเพราะได้จ่ายค่านาให้แก่อีกเมือง
 หนึ่งไปแล้ว

๒. ปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ในการเข้ารับราชการ

วิธีการแต่งตั้งบุคคลใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้อง พวกพ้องเข้ารับราชการ
 มีมาแต่โบราณแล้วในหน่วยราชการทุกระดับ วิธีนี้มีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย กล่าวคือ ใน
 ส่วนดีนั้น ง่ายในการประสานงานและบังคับบัญชา ในส่วนเสียนั้น อาจมีการร่วมมือกัน
 กระทำการทุจริตต่อหน้าที่ เบียดเบียนประชาชน แล้วช่วยกันปกปิดความผิดไว้ หรือ

^๑ หจช, ร.๕ กษ.๕.๒/๔, ถายพระหัตถ์กรมหลวงเทวะวงศัวโรประการ
 เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ที่ ๑๒๑/๑๗๑๐๕,

๒ มีนาคม ๑๐๕ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

^๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือพระยาศรีสหเทพ ถึงพระยาพิพัฒน์โกษา
 ที่ ๑๔๔/๔๓๘, ๓ สิงหาคม ๑๐๕ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

ถ้าผู้เป็นหัวหน้าไม่มีความสามารถและความเกื้อขาดพอ อาจไม่สามารถป้องกัน หรือ
 ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดได้ เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของการพัฒนาบ้านต่าง ๆ เมื่อ
 มีการเปลี่ยนตัวผู้เป็นหัวหน้าหน่วยงานแต่ละครั้ง ถ้าผู้ได้รับแต่งตั้งใหม่ไม่ใช่บุคคลที่
 เป็นญาติหรือพวกพ้องกับหัวหน้าคนเดิมแล้ว มักต้องพบอุปสรรคในการดำเนินงานจาก
 คนเก่าในหน่วยงานที่เป็นพวกพ้องของหัวหน้าคนเก่าเสมอ^๑

ในหัวเมืองนั้น ทั้งระคมณฑลและระคมหัวเมืองจะใช้วิธีแต่งตั้งญาติพี่น้อง
 พวกพ้องเข้าเป็นกรมการโดยไม่ได้คำนึงถึงความสามารถของบุคคล เมื่อมีการกระทำ
 อันเป็นการเบียดเบียนประชาชนให้ได้รับความลำบาก ผู้วาระชการก็ไม่สามารถห้าม
 ปราบ หรือจัดการลงโทษผู้กระทำความผิดได้ เพราะเป็นญาติสนิทหรือพวกพ้องกัน
 คั้งที่สมเด็จพระยาค่างราชานุภาพ ทรงเล็งถึงความเดือดร้อนของชาวนาและ
 ประชาชนทั่วไปในหัวเมืองต่าง ๆ มณฑลนครสวรรค์ ซึ่งเกิดจากการเบียดเบียนของ
 ข้าราชการกรมการในหัวเมืองเหล่านั้น แต่ผู้วาระชการไม่สามารถห้ามปราบได้เพราะ
 ผู้วาระชการและกรมการเป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น ว่า

...ผู้วาระชการเมืองและกรมการหัวเมืองในมณฑลนครสวรรค์ จะว่าเป็น
 สังญาติเกี่ยวดองกันไปทั้งมณฑลก็ว่าได้ ไซ้แต่เท่านั้นทุก ๆ เมือง ใครรักษา
 ประเพณีแบบเดียวกัน กุลลาวคือ เอาญาติพี่น้องของผู้วาระชการเมือง ตั้งเป็น
 กรมการแทบทั้งเมือง ถ้าใครแปลกถิ่นเขาไปก็มักจะไม่มีความสุข เป็นอย่าง
 เดียวกัน ตั้งแต่เมืองตากลงมาจนถึงเมืองกำแพง เมืองนครสวรรค์ เมือง
 อุทัยธานี มีผลทำนองเดียวกัน คือ พวกกรมการซึ่งเป็นลูกหลานหลานเครือ
 ผู้วาระชการเมือง มักจะเอาอำนาจที่มีในตำแหน่งไปไซ้ประโยชน์ราษฎรคาชาย
 หรือมิฉะนั้นก็เป็นคนก๊อเลศหยาบ ก็เอาไปไซ้ถึงเบียดเบียนราษฎรให้ได้รับความ
 เดือดร้อน ควญถือเสียว่า เป็นกันเองทั้งเมือง เรื่องนี้เป็นเรื่องที่จำต้อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข, ร.๕ กษ.๒/๓, หนังสือพระยาวางษานุประพัทธ์ กราบบังคมทูล
 รัชกาลที่ ๕, ๑๒ กรกฎาคม ๑๒๘. (พ.ศ. ๒๔๕๒)

แก้ไขแลเป็นเรื่องที่แก้ไขยากในมหณฑนครสวรรค์นี้...

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ในการเข้ารับราชการนี้เป็นปัญหาโดยส่วนรวม มีไขแต่เฉพาะชวานาเท่านั้น แต่ผลจากการกระทำต่าง ๆ ของผู้ว่าราชการกรมการเมืองดังกล่าวยอมกระทบถึงชวานาเสมอ เพราะชวานาเป็นประชาชนส่วนใหญ่ในหัวเมืองเหล่านั้น

ง. ปัญหาที่เกิดจากการเมืองระหว่างประเทศ

นับตั้งแต่ประเทศไทยเปิดการค้าเสรีกับประเทศตะวันตกเป็นต้นมา กงสุลชาติต่าง ๆ ในประเทศไทยต่างพยายามชักชวนให้คนไทยเข้าเป็นคนในบังคับชาติของตน เรียกว่าเข้าอยู่ใต้อาณัติ ด้วยการพยายามกระทำกรต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงสิทธิพิเศษต่าง ๆ ของผู้ที่อยู่ในบังคับของชาติตนโดยไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของไทย เช่น ไม่ต้องเสียภาษีอากร คาราชการ^๒ เงินส่วย ค่านา ค่าสมภักษร ไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานโยธา^๓ เวลากระทำคามผิดตำรวจไทยก็ไม่มีสิทธิจับกุม^๔ เป็นต้น

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๑๑๐, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ถึง พระยาศรีวิเสทเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย, ๓ พฤศจิกายน ๑๑๗.

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๑ ก/๕๒, หนังสืออุปทูตฝรั่งเศสถึงกรมหลวงเทเวศรวงศ์วโรประการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ, กำแปลที่ ๔๔๑๔, ๕ พฤศจิกายน ๑๑๗, (พ.ศ. ๒๔๔๑)

^๓ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๑ ก/๕๕, หนังสือพระยาราชวรานุฎ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย กราบทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ ราชเลขานุการ, ที่ ๓๖๑/๒๖๐๔๖ ๑๕ พฤศจิกายน ๑๑๗, และ หจข, ร.๕ ม.๑.๔/๒๕, หนังสือพระยาราชวรานุฎ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย กราบทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ราชเลขานุการ ที่ ๔๕๖/๓๒๕๒๔, ๑๔ มกราคม ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

^๔ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๕๒๔, และ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๑/๓๐, ลายพระหัตถ์กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบบังคับมทูล รัชกาลที่ ๕, ที่ ๔๔/๒๖๕๐๗, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

กงสุลประเทศฝรั่งเศสประจำประเทศไทย เป็นชาติแรกที่ยพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ชักชวนคนไทยสมัครเข้าอยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศส ด้วยการรับจดทะเบียนให้ทุกคนที่เข้าไปขออยู่ในบังคับ ๗ สถานทูตฝรั่งเศส โดยไม่มีการตรวจสอบว่าผู้นั้นจะมีสิทธิตามที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาหรือไม่^๑ ความดูไปกับการคอยออกรับป้องกันกันในบังคับฝรั่งเศสที่กระทำความคิดให้ไปขึ้นศาลกงสุลฝรั่งเศส กงสุลประเทศอื่น ๆ เห็นกงสุลฝรั่งเศสทำเช่นนี้ได้ก็ทำบ้าง แรก ๆ ก็ทำกันอย่างขออนุญาต นานเข้าก็ทำกันอย่างเปิดเผยไม่ละอายใจ^๒ ปรากฏว่า มีคนหาทางเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาตินั้นมาก ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญในภาคกลาง เช่นที่พนัสนิคม สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี โดยการอ้างความลำบากต่าง ๆ นานา ที่อยู่ภายใต้กฎหมายไทย^๓ บางแห่งถึงกับ

^๑ พระราชพงศาวดารของเจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๒๕๒.

^๒ นายหนหวย, หมอลักเลกับกรุงสยาม, หน้า ๒๖๖ - ๒๖๘.

^๓ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๑ ก/๘, หนังสือพระบาทหลวงพลพยุหเสนา ผู้บังคับการมณฑลทหารราชบุรี ถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๑๑๓, หนังสือพระพิพิชสาดีถึงพลโทพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ๒ มีนาคม ๑๑๓, ลายพระหัตถกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๑๒๕/๓๒๑๕๔, ๑๖ มีนาคม ๑๑๓, หจข, ร.๕ ม.๑.๘/๑๓, ลายพระหัตถกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กราบทูลกรมหมื่นสมมติอมรพันธ์ราชเลขานุการ ที่ ๑๒๕๓/๔๑๘๖๘, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๑๑๔, และ ที่ ๑๒๖๓/๔๑๕๕๕, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๑๑๔, หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า เรื่องบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๔๔, เรื่องที่ ๓๘๑๑, หนังสือพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ถึงกรรมการตัดสินคดีที่นาเขตคลองบริษัท, ที่ ๕๑๗๓, ๒๐ สิงหาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

ไม่ยอมเสียเงินค่าราชการด้วยการอ้างตัวว่าเป็นคนในบังคับต่างชาติเสียเลย^๑
เป็นที่ลำบากในทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ทุกระดับเป็นอย่างมาก ยิ่ง เหตุการณ์นี้มีส่วน
กระทบถึงชาวนาคือเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้นกว่าเค็ม และยากแก่การปราบปรามของ
เจ้าหน้าที่เพราะเกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างประเทศเป็นที่หนักใจของรัฐบาลอย่าง
ยิ่ง ถึงที่กรมหมื่นนเรศวรฤทธิไสนาบดีกระทรวงนครบาลได้ทรงระบายนความหนัก
พระทัย กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ไว้ว่า

๖. การเรื่องนี้เป็นความลำบากของกรมกองตระเวนในข้อที่จะจับกุมระงับ
ผู้ร้ายนั้นเป็นอันมาก ด้วยพวกนี้ไปวิวาททำร้ายแทงใคร ถ้าจับไม่ใคร่ในท้องถนน
แล้วพบอยู่ในบ้านก็จับไม่ใคร่ แม้อาจับก็คงเป็นเหตุว่า จับคนในบ้านเสียแยก
ผิดฝรั่งเศสเกิดเป็นคดีขึ้น ถ้าอาจับใครในท้องถนน ถ้าตามถนนในแขวงที่ไกล
สถานทูตฝรั่งเศส ไม่ส่งให้กับสถานทูตฝรั่งเศสให้สอบสวนว่าจะเป็นเสียแยก
อาไม่ก่อน ก็เกิดคดีที่ว่าไม่ทำคามหนึ่งเสียสัญญา แต่ส่งไปสอบก็อุบเอาหมด
ว่าเป็นเสียแยก แม้อาจับใครในสถานทูต ส่งไปยังศาลฝ่ายกงสุลฝรั่งเศส
ไปควบคุม ก็มักจะได้มีประกันไปแล้วก็ไปก่อเวรอีก ต้องทำการอะหลุมอะหลวย
(อะหลุมอลวย - ยูเขียน) ในคนจำพวกนี้โดยเป็นความลำบากนัก เพราะถ้า
อะหลุม (อะหลุมอลวย - ยูเขียน) ไม่ก็ถึงกับรับว่า พวกนี้เรายอมให้เป็น
เสียแยกใคร ขาพระพุทธเจ้าไทรอนใจในเรื่องนี้มาก... ๒

เห็นได้ว่าบุคคลที่กระทำผิดความผิด ถ้าอ้างตัวว่าเป็นคนในบังคับต่างชาติ
โดยเฉพาะฝรั่งเศสแล้ว จะได้รับการคุ้มครองจากกงสุลไม่ว่าจะเป็นคนในบังคับจริง

^๑ หจข, ร.๕ ม.๑.๔/๑๔, ลายพระหัตถ์กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
กราบทูลกรมหมื่นสมมติอมรพันธ์ ราชเลขาธุการ, ที่ ๑๗๓๐/๔๓๗๐๐๐, ๘ มีนาคม ๑๑๔
(พ.ศ. ๒๔๓๔)

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๑/๓๐, ลายพระหัตถ์กรมหมื่นนเรศวรฤทธิไสนาบดี
กระทรวงนครบาล กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๔๔/๒๖๕๐๗, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๑๑๔
(พ.ศ. ๒๔๓๔)

หรือไม่ ตำรวจไทยจึงถูกกล่าวหาอยู่เสมอว่าไปจับกุมคนซึ่งตำรวจไม่มีสิทธิจับกุม เพราะรูปร่างหน้าตาของ ลาว เขมร หรือญวน ซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสนั้นเหมือนคนไทย ทั้งนี้ใครที่กระทำความผิดแล้วต้องการหนีตำรวจก็ร้องว่าเป็น "สปีเยกต์-ฝรั่งเศส" แล้วก็วิ่งหนีเข้าไปในสถานทูตฝรั่งเศส ก็จะได้รับ การคุ้มครองทันที จนกระทั่งเกิดการรวมกลุ่มกันระหว่างคนในบังคับฝรั่งเศสมีหัวหน้าควบคุมคล้าย ๆ สมาคมอั้งยี่ของจีนขึ้น^๒ แต่สร้าง ความชั่วร้ายยิ่งกว่าสมาคมอั้งยี่ และขยายออกไปตามหัวเมืองต่าง ๆ จนมีคนขอรับหนังสือเข้าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสในแต่ละเมือง นับพันฉบับ^๓

กลุ่มบุคคลในบังคับต่างประเทศที่รวมตัวกันมีหัวหน้าควบคุมกันเป็นหมวดหมู่ แล้วสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนา ที่เห็นไก่อเคนชัดคือ กลุ่มของมะหมัดบิดา และ นายฟาลูกชาย ซึ่งเป็นแขกจาม นายฟาโถบุตรสาวของผู้มีบรรดาศักดิ์ท่านหนึ่งเป็นภรรยา และเคยเป็นทหารเรือ แล้วไปรับหนังสือเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสทั้ง ๆ ที่ไม่มีสิทธิจะทำเช่นนั้น เนื่องจากนายฟาเป็นลูกเขยของผู้มีบรรดาศักดิ์ จึงเป็นที่นับถ้อยคำเกรงของพวกกองอาสาจามทั้งปวง ทูตฝรั่งเศสจึงตั้งให้เป็นหัวหน้าแขกจาม ที่อยู่ในบังคับของฝรั่งเศสทั้งปวงที่ตั้งทำนาอยู่ในทุ่งหลวงแขวงกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคดีวิวาทแย่ง

^๑ พระวรวงศ์พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๕๒๔.

^๒ พลตูล อังสินันท์, บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า ๕๓.

^๓ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๒/๓, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึง พระเจ้านองยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ, ที่ ๕๔/๑๒๒๕, ๑๑ มกราคม ๑๑๕

ที่นั่นมาก ก่อนที่มะหมักบิดากับนายฟาจะเริ่มกระทำการ เบียดเบียนชาวนานั้น นายฟาจะชักชวนชาติฝรั่ง เศรษฐีที่บ้านของตน เป็นสัญญาให้พวกพ้องที่อยู่ในบังคับ ฝรั่งเศษมาประชุมกันที่บ้านของนายฟา เพื่อรับฟังคำสั่งจากมะหมักบิดาและนายฟาว่าจะออกไปกระทำการกดขี่ข่มเหงชาวนาในบริเวณนั้นด้วยวิธีใด สิ่งที่มาหมักบิดากับนายฟาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนาแถบนั้น คือ การแย่งชิงที่นาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ไล่ให้เจ้าของนาทิ้งที่นาไปอยู่ที่อื่นเสียบ้าง ถ้าเจ้าของชักขึ้นก็จะส่งคนไปรื้อโรงนาลงเสีย เข้าแย่งชิงโรงนาเขาอยู่เสียเองบ้าง ปล้นเอาทรัพย์สินบ้าง ทำร้ายร่างกายชาวนา บุตรภรรยาชาวนาที่ชักขึ้นบ้าง ฯลฯ เป็นที่หวาดกลัวแก่ชาวนาบริเวณนั้นยิ่งนัก ครั้นเกิดคดีถึงศาล กงสุลฝรั่งเศษก็ยื่นมือเข้ามาชักขวางทุกครั้งไป^๒ ทำให้รัฐบาลไม่สามารถดำเนินคดีกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้ตลอดไปต่องชงักอยู่ นอกจากกลุ่มคนในบังคับต่างประเทศกลุ่มนี้จะเบียดเบียนชาวนาจนเกิดความหวาดหวั่นขึ้นในหมู่ชาวนาแล้ว แม้แต่ในที่นาของเจ้านายกลุ่มบุคคลนี้ก็ไม่เกรงกลัว ดังจะเห็นจากการที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวเข้าแย่งชิงที่นาของพระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นสรรพศาสตร์-ศุภกิจ จนถึงขั้นยกพวกเข้าทำร้ายร่างกายกันกับกลุ่มของนายนวม นายกองนา ของ

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๖/๓, ลายพระหัตถ์กรมขุนนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบบัญญกรมหมื่นสนมดิอมรินทร์ ราชเลขานุการ, ที่ ๗๖/๑๗๔๑๕, ๑๑ ธันวาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๖/๓, พระราชหัตถ์เลขาภิบาลที่ ๕ ถึงพระเจ้านองยาเชอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ, ที่ ๕๘/๑๒๒๕, ๑๑ มกราคม ๑๑๕, และ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๖/๖, หนังสือ ม.เคอพรานซ์ ราชทูตฝรั่งเศษกราบบัญญกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ, ที่ ๔๒๖, ๑๑ มกราคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

กรมหมื่นสรรพศาสตร์สุภกิจ มีคนตายและบาดเจ็บด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย กองตระเวนก็
ถูกกระสุนปืนตายในการปะทะครั้งนี้ด้วย^๑ เมื่อเจ้าพนักงานจับกุมผู้เกี่ยวข้องกับ
เหตุการณ์นั้นมา พวกญาติก็พากันไปปรึกษากับกงสุลฝรั่งเศส แล้วกลับมาตั้งสอนกันไม่
ให้จำเลยให้การใด ๆ ให้รอทูตฝรั่งเศสมาจัดการเอง^๒ จากนั้นราชทูตฝรั่งเศสก็
เข้ามาชักชวนการดำเนินคดีครั้งนี้อีก ้วยการบอกให้ศาลปล่อยจำเลยเสีย ถ้าไม่
ปล่อยตนจะเข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๕ ไม่ทรงยอมตามขอเสนอ ราชทูต
ฝรั่งเศสจะปล่อยบุคคลดังกล่าวแล้วส่งออกไปต่างประเทศโดยพลการ^๓ การที่ราช-
ทูตฝรั่งเศสเข้าชักชวนเรื่องนี้อย่างเปิดเผย เนื่องจากว่า มะหมัดบิลาล่าเป็นคนสำคัญ
ของทูตฝรั่งเศส สำหรับใช้เกลี้ยกล่อมคนให้เข้ารับหนังสือเป็นคนที่ในบังคับฝรั่งเศส
ถ้าไม่สำเร็จก็ให้ใช้วิธีการกดขี่บังคับคนนั่นเอง^๔

นอกจากชวานาจะพบปัญหาอันโง่งนจากกลุ่มของนายฟาแล้ว ยังพบปัญหา
เรื่องโจรผู้ร้าย ซึ่งเกิดจากคนในบังคับฝรั่งเศสพวกของนายฟาควย กล่าวคือ พวกนี้
ตั้งตัวเป็นหัวหน้าโจร ปล้นวัวควาย และเป็นนายของรับซื้อวัวควายจากคนร้ายในทุ่ง

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๖/๓, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึง พระองค์-
เจ้าสวัสดิโสภณ, ที่ ๕๔/๑๒๒๕, ๑๑ มกราคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๖/๖, ฉายพระหัตถกรมขุนนเรศวรฤทธิ เสนาบดี
กระทรวงนครบาล กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๕๕/๒๐๒๐๓, ๑๔ มกราคม ๑๑๕
(พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๓ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๖/๓, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึง พระองค์-
เจ้าสวัสดิโสภณ, ที่ ๕๔/๑๒๒๕, ๑๑ มกราคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๔ เรื่องเดียวกัน.

หลวงอย่างเปิดเผย คั้งที่ได้เคยกล่าวถึงมาแล้วในเรื่องปัญหาจากโจรผู้ร้าย ปัญหาของชาวนาที่ถูกข่มเหงควยวิธีการต่าง ๆ จากกลุ่มคนในบังคับต่างประเทศ ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างเปิดเผยจากทูตและกงสุลต่างชาตินี้ เป็นปัญหาที่หนักใจของรัฐบาลมาก เพราะเกี่ยวพันไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศควย และรัฐบาลไทยไม่สามารถจะแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ในเวลานั้น คั้งที่รัชกาลที่ ๕ มีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงเทเวระวงศ์โรประการตอนหนึ่งว่า

...อายุความลำบากเข็นนี้ เห็นจะหาที่จับไม่ไ้ เพราะจะพูดอย่างไร จะทำอย่างไรก็ไ้คั้งนั้น มีอย่างเกี่ยวกั้แต่จะตองทนไปตามเวรตามก้าม (กรรม - ผู้เขียน) เมื่อปองกันไม่ไ้จะตองถึงตัวฉั้กถึง...

การที่กลุ่มบุคคลในบังคับต่างประเทศ พยายามสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนาควยวิธีการต่าง ๆ เช่น แย่งชิงที่นาและทรัพย์สิน การปล้นวัวควาย การจับตัวเด็กหญิงไปเรียกค่าไ้ รวมทั้งจับพระสงฆ์ไปเรียกค่าไ้จนชาวนาต้องเรียไ้เงินไ้ถตัวพระสงฆ์^๒ การสร้างเขตอิทธิพลสำหรับบุคคลในบังคับต่างประเทศ^๓ ฯลฯ นี้ อาจ

^๑ เอกสารเดียวกัน, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทเวระวงศ์โรประการ ที่ ๕๐/๑๒๑๖, ๑๐ มกราคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๕.๔ ก/๒๒, หนังสือหลวงปฏิบัติราชประสงค์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๒๐ เมษายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๓ เอกสารเดียวกัน, รายงานการตรวจไ้คนไ้เสร็จแลที่นำตามที่ตั้งราชการแลราษฎรนำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายเกล้าวโทยบริษัทชุกคลองแสนแสบสยาม, ๒ มิถุนายน ๑๑๔, ไ้กล่าวถึงการสร้างเขตอิทธิพลของมิสเตอร์ยอช และมิสเตอร์เยมส์ ยังคนในบังคับอังกฤษ แลบลองแสนแสบควยการวางระเบียบว่าถ้าชักธงอังกฤษขึ้นที่บ้านเมื่อไรทุกคนที่เป็นคนในบังคับอังกฤษและชาวนาที่เช่านาของบุคคลทั้ง ๒ ต้องไปประชุมพร้อมกันที่บ้านของบุคคลทั้ง ๒ เพื่อรับคำสั่งต่าง ๆ เช่น สั่งให้ชักขวางการปฏิบัติการรังวัดที่นาในเขตของบุคคลทั้ง ๒ เป็นต้น

จะเป็นวิธีการหนึ่งของกงสุลต่างชาติที่พยายามสร้างความหวาดกลัว และความไม่
 มั่นใจในเสถียรภาพของรัฐบาลต่อประชาชนโดยเฉพาะชาวนา เพื่อให้บุคคลเหล่านี้
 หนีกันไปเข้าเป็นคนในบังคับของต่างชาติ เพราะเห็นว่าผู้ที่เข้ารับหนังสือเป็นคนในบังคับ
 ต่างชาตินั้นมีอภิสิทธิ์ต่าง ๆ และได้รับการคุ้มครองจากสถานทูตต่างชาติอย่างจริงจัง
 ไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของไทย^๑ จนกระทั่งมีชาวนาในบังคับต่างชาติบางกลุ่มถือ
 กันว่าอยู่ในบังคับต่างชาติไม่ยอมร่วมมือในการทำงานโยธาสาธารณะที่เป็นประโยชน์
 ต่อส่วนรวม เช่น การไม่ยอมสร้างทำนบเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในการทำนา
 ร่วมกัน เจ้าหน้าที่ต้องเกณฑ์เฉพาะชาวนาในบังคับไทยไปสร้างทำนบ ซึ่งชาวนาใน
 บังคับต่างชาตีก็นิยมได้รับประโยชน์จากการสร้างทำนบด้วย^๒ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้
 เป็นปัจจัยที่ชักนำให้คนในบังคับไทยมีความโน้มเอียงที่จะเข้าไปอยู่ในบังคับต่างชาติ

^๑ หจช, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เรื่องบริษัทชุกคอลลอง, เล่มที่ ๔๘,
 เรื่องที่ ๓๘๑๗, หนังสือหลวงอารักษ์ประธาราษฎร์ ข้าหลวงรักษาราชการเมือง
 ประทุมธานี กราบทูลเสนาบดีกระทรวงนครบาล ที่ ๘๒/๔๑๐, ๒๐ สิงหาคม ๑๑๗
 (พ.ศ. ๒๔๔๑), หจช, ร.๕ ม.๒.๒๑ ก/๒๗, พระราชกฤษฎีกาที่ ๕ ถึง
 กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ, ที่ ๕๑/๘๗๑,
 ๒๕ ตุลาคม ๑๑๕, และ หจช, ร.๕ ม.๒.๑๔/๘๑, รายงานพระอินทราชาภิบาล
 นายเสนองานประกาศ, ๑๐ มิถุนายน ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒ หจช, ร.๕ กษ.๘.๓/๑๘, รายงานกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดี
 กระทรวงนครบาล กราบบังคับมทูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๒๗/๘๖๑๘, ๑๗ กันยายน ๑๒๕
 (พ.ศ. ๒๔๔๕)

อยู่แล้ว ยังมีปัจจัยจากฝ่ายราชการไทยเองเป็นตัวกระตุ้นด้วย เช่น ความบกพร่องของระบบศาลไทย^๑ ความหละหลวมของเจ้าหน้าที่ไทยในการตรวจสอบคนร้ายที่อ้างตัวว่าเป็นคนในบังคับต่างชาตีก็ก่ปล่อยให้ไปโดยง่าย ทำให้มีผู้อ่านต่างชาติเบียดเบียนชวนามากขึ้น^๒ ยิ่งเป็นปัจจัยผลักดันให้คนอยากเข้าไปอยู่ในบังคับต่างชาตียิ่งขึ้น ชาวบางพวกต้องเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศเพราะถูกบีบบังคับจากปัญหาโจรผู้ร้ายคั่งไคล้แล้ว

ปัญหาของชาวนาที่่เกิดจากบุคคลในบังคับต่างชาตียิ่งมีแต่กลุ่มนายมะหมักปีลา กับนายฟาเท่านั้น คนในบังคับอังกฤษก็มีพฤติกรรมที่คล้ายกับกลุ่มนายมะหมักปีลา กับนายฟา เช่น สร้างชั้น คนในบังคับอังกฤษ เข้าแย่งที่นาของนายใจที่ซื้อจากบริษัทชุกคลองแลคูนาสยาม เมืองปทุมธานี แต่บริษัทไม่สามารถจัดการให้ได้ ต้องให้นายใจไปฟ้องต่อศาลกงสุลอังกฤษ ครั้นนายใจฟ้องต่อศาลกงสุลอังกฤษ ๆ กลับตัดสินว่าหลักฐานของนายใจที่ซื้อจากบริษัทนั้นใช้ไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่หลักฐานของสร้างชั้นอ่อนกว่า^๓ นอกจากนี้ นายแกรแฮม คนชาติอังกฤษ ซึ่งเขาที่นาพระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ท่านยังไค้ตั้งตัวเป็นผู้รับซื้อ วิวาทและมาจากคนร้ายอย่างเปิดเผยอีกด้วย^๔

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๘/๘๑, รายงานพระอินทราธิบดี นายเสนองานประกาศ, ๑๐ มิถุนายน ๑๑๕. (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๒ หจข, ร.๕ กษ.๕.๔ ก/๒๒, หนังสือพระวรราชเจ้าเธอพระองค์เจ้าสาย-สนิทวงศ์ กราบบังคับมณฑลราชกาลที่ ๕, ๑ พฤษภาคม ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

^๓ หจข, ร.๕ กษ, แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ ๘๗, เรื่องที่ ๓๘๕๐ คำร้องทุกข้อของนายใจคองกงสุลอังกฤษ, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

^๔ หจข, ร.๕ กษ, แผนกบริษัทชุกคลอง, เล่มที่ ๑, เรื่องที่ ๗, เรื่องราวร้องทุกข้อของนายกลายถึงบริษัทชุกคลองแลคูนาสยาม, ๓๑ สิงหาคม ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒)

ปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศที่มีผลกระทบต่อชาวนาอีกประการหนึ่ง คือ ชาวนาที่อยู่ในบริเวณหัวเมืองที่ต่างชาติเข้ายึดครอง เช่น มณฑลบูรพา จันทบุรี และตราด หัวเมืองเหล่านี้เป็นบริเวณที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถ้าหากผู้ว่าราชการกรมการเมือง มีความบกพร่องในการปฏิบัติราชการ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรงแล้วจะทำให้ประชาชนหันไปนิยมต่างชาติยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นอันตรายแก่รัฐบาล ดังที่ผู้ว่าราชการกรมการเมืองจันทบุรี ซึ่งได้บริหารราชการผิดพลาดและบกพร่องเป็นเหตุให้คนหันไปพึ่งอำนาจของฝรั่งเศสกันมากในปี ร.ศ. ๑๑๗ เป็นต้น

สำหรับชาวนาที่อยู่ในเขตที่รัฐบาลไทยต้องยินยอมยกดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส เช่น ที่จันทบุรี ตราด และมณฑลบูรพานั้น ชาวนาแตกตื่นตกใจกันมาก พวกกันอพยพเข้ามาอยู่ในหัวเมืองต่าง ๆ มากมาย ที่นา ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ใ้ถูกขายไปในราคาถูกเพียง ๑ ใน ๑๐ ส่วนของมูลค่าจริงเท่านั้น ผู้ที่รับซื้อไว้คือพวกคนจีน^๒ การที่พวกชาวนาพากันอพยพเข้ามานี้ เพราะพวกฝรั่งเศสและญวนที่เข้ายึดครองได้ทำการกดขี่ทารุณต่อชาวไร่ชาวนา บุตรภรรยาของชาวนา บางรายถูกข่มขืนอย่างทารุณ ทั้งแย่ง

---

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๑๔/๕๖, รายงานตรวจราชการเมืองจันทบุรีของพระยาศรีสหเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย, กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ, ๑๑ ตุลาคม ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

^๒ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๕/๔๐, หนังสือพระยาวิเชียรคีรี ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ ๔๕/๕๖๔, ๕ กรกฎาคม ๑๒๓, และลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ กราบทูลกรมขุนสมมตอมรินทร์ ที่ ๒๑๔/๔๒๗๐, ๒๓ กรกฎาคม ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

เอาทรัพย์สินของไปจนหมดก็มี การอพยพของชาวนาเหล่านี้มีค่าใช้จ่าย ๑๑ ต้อง
 แอบรื้อบ้านในตอนกลางคืน แล้วขนมาทางน้ำในเวลาที่พักยามกำลังหลับอย่างเสียง
 ซิวคิมมาก ดังปรากฏในรายงานของปลัดอำเภอทุ่งใหญ่ที่มีถึงผู้ว่าราชการ เมืองจันทบุรี
 ตอนหนึ่งว่า

...ราษฎรที่อพยพเข้ามาครั้งนั้นก็โดยความสามารถบุตรธิดาเปรียบกันมิได้
 เห็นแก่เห็นคเห็น้อย คือ ไคนัดแะกันเป็นค่นวว่า คิ่นนี้จะไปรื้อเรือนของค่นนั้น
 ก็พร้อมกันไปรื้อแต่ในเวลากลางคืนทั้งนั้น แลก็ช่วยกันขนทำแพลงมาบาง
 ใสเรือมาบางโคยเงียบ ๆ ทองดอຍมาในเวลายาม ๔ เพราะพวกเขมร
 ของฝรั่งเศสโคยเฝ้าอยู่ตามลำคลองท่าโสมโคยกวคชัน แลจุกโคยตามเพลิงไว
 ควย ในการที่ล่องเรือแพมานั้นเป็นการลำบากที่สุด ทองลิ่งเกศเห็นวพวก
 เขมรเหล่านั้นหลับแลจึงล่องลงมาโคย ส่วนการรื้อถอนเยาเรือนั้นก็เป็นการ
 ลำบากเหมือนกัน ทองระวังไม่ให้กติกคังโครมคราม เป็นค่นวว่า ผัวเรือน
 ยิงเหล็กตะปูไว้กับเสาไม้กลวที่จะเอาหัวขวานทุบ เกรงวจะคังโคยนิถึง
 พนักงานฝรั่งเศส จึงโคยเอาไม้มาจคเฝ้าโคยเงียบ ๆ... ส่วนสัตว์พาหนะ
 ก็โคยไลมาในทางบกลคทางหนีมาในเวลากลางคืนทั้งนั้น... ๒

ส่วนชาวนาในมณฑลบูรพาที่ต้องยกให้กับฝรั่งเศสนั้น ถูกพวกฝรั่งเศสกดขี่
 ได้รับความเดือดร้อนหลายประการ เช่น ถูกจับกุมหาว่าเป็นคนร้ายซึ่งมีชุกชุม แล้วนำ
 ไปฆ่าโดยไม่ต้องสอบสวนเสียมากมาย พระภิกษุและสามเณรก็ถูกจับไปลงโทษด้วยข้อ
 หาว่าทำเครื่องรางของขลังให้คนร้าย เงินค่าราชการก็เก็บสูงกว่าที่ไทยเคยเก็บ

๑ เอกสารเดียวกัน, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบพูล
 กรมขุนสมมทอมรินทร์ ราชเลขานุการ ที่ ๑๔๐๑/๕๕๓๐, ๑๓ มกราคม ๑๒๓๓
 (พ.ศ. ๒๔๕๓)

๒ เอกสารเดียวกัน, หนังสือนายเวศปลัดอำเภอทุ่งใหญ่ผู้รักษาการตำบล
 แสนตุง ถึงพระยาวิษยาธิบดี ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี, ที่ ๗/๘, ๕ เมษายน ๑๒๕
 (พ.ศ. ๒๔๕๕)

คือ เก็บในอัตรา ๔ บาท ๓๒ อัฐ เท่าที่ไทยเคยเก็บแล้ว ยังเพิ่มตามจำนวนคนในแต่ละครอบครัวอีกด้วย โดยครอบครัวใดมีคนมากก็เพิ่มเป็นรายคน ๆ ละ ๑ บาท ครอบครัวใดคนน้อยก็เพิ่มคนละ ๑.๒๕ บาท ทั้งจับเก็บผู้ชายอายุ ๑๐ - ๑๓ ปี ส่งไปฝึกทหารที่ไซ่ง่อนนับหมื่นคน^๑

ชาวนาที่ประสบปัญหาทางการเมืองในดินแดนดังกล่าวต่างพากันอพยพเข้ามาในหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อหนีความทารุณโหดร้ายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศส แม้การอพยพเดินทางจะเต็มไปด้วยความยากลำบากก็ยอม โดยเฉพาะชาวนาในมณฑลบูรพา นั้น บางหมู่บ้านถึงกับอพยพหนีเข้ามาในมณฑลนครราชสีมาทั้งหมู่บ้านเลย พวกนี้พากันล้มตายระหว่างทางเสียมาก เพราะเป็นระยะฤดูฝน ไข้ชุกชุม หมิงบางคนตลอดฤดูยังไม่ทันโกนผมไฟ บางคนลูกที่คลอดยังไม่ทันชันคอกก็อุตส่าห์หอบหิ้วกันอพยพหนีเข้ามา พวกที่ไม่มียานพาหนะเช่นวัว ควาย ล่อ หรือเกวียน ก็กินหาบหามกันมาเป็นที่เวทนา^๒ อากลาวได้ว่าการที่ไทยต้องมอบดินแดนบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศสครั้งนี้ ทำให้เกิดปัญหา "บ้านแตกสาแหรกขาด" แก่บรรดาชาวนาที่เคยทำมาหากินในดินแดนเหล่านั้นมาแต่บรรพบุรุษ

รัฐบาลได้เห็นความลำบากของชาวนาเหล่านี้ว่า นอกจากจะอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาดดังกล่าวแล้ว ยังต้องได้รับความลำบากในการบุกเบิกที่ทำกินขึ้นใหม่อีก จึงได้วางระเบียบช่วยเหลือชาวนาพวกนี้หลายประการ เช่น ยกเว้นค่าธรรมเนียมจับจองที่ดินให้ ยกเว้นค่านาให้ในระยะ ๕ ปีแรกที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่ง

^๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๕/๔๕, รายงานร้อยโทขุนรักนโยธา ผู้บังคับการกองตำรวจภูธรนครราชสีมา ถึงข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา ที่ ๕๑/๖๔๔, ไม่ปรากฏวันเดือนปี

^๒ เรื่องเดียวกัน.

ทำนา รวมทั้งยกเว้นอากรค่าน้ำ ค่ารชากรให้ในระยะ ๕ ปีแรกด้วย ส่วนชายฉกรรจ์
ที่อพยพเข้ามา ทางรัฐบาลก็ยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้ด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัญหาของชาวนาที่เกิดจากการเมืองระหว่างประเทศ
เป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์ยากให้แก่ชาวนามีไม่น้อย ทั้งจากการกระทำของกลุ่มบุคคล
ในบังคับต่างชาติ และการกระทำของคนต่างชาติในดินแดนที่ไทยต้องสูญเสียไป นับ
ว่าเป็นเรื่องที่ทารุณจิตใจชาวนามาก ชาวนาจำต้องทิ้งแผ่นดินที่เคยเลี้ยงชีพมาแต่
ครั้งบรรพบุรุษให้แก่คนต่างชาติ อพยพหนีเข้ามาในแผ่นดินไทยในสภาพที่สิ้นหวัง แบบ
บ้านแตกสาแหรกขาด ค่ายการเลี้ยงต่อการถูกจับลงโทษของฝ่ายฝรั่ง เศรษฐและเสียง
ต่อโรคร้ายที่อาจจะคร่าชีวิตของชาวนาได้ทุกขณะ เพียงเพื่อหวังมีชีวิตที่ดีกว่าเดิมใน
ที่ดินที่จะต้องหักร้างบุกเบิกขึ้นใหม่เท่านั้น

ศูนย์วิทยพัทยาการ

๑ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๕/๔๐, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
กราบทูลกรมขุนสมมติอมรพันธ์ราชเลขานุการ ที่ ๔๑๕/๑๘๑๑, ๒๒ พฤษภาคม ๑๒๕,
(พ.ศ. ๒๔๔๐), หนังสือกรมราชเลขานุการถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ, ที่ ๓๕/๓๐๑,
๒๓ พฤษภาคม ๑๒๕, และ หจข, ร.๕ ม.๒.๒๕/๔๕, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรง
ราชานุภาพกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ที่ ๒๒๑/๕๓๘๘, ๒๕ พฤศจิกายน ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)